

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jerica Vidmar

OKOLJSKA DIPLOMACIJA IN EVROPSKA UNIJA

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jerica Vidmar

Mentor: doc. dr. Milan Brglez

Somentorica: asist. dr. Sabina Kajnč

OKOLJSKA DIPLOMACIJA IN EVROPSKA UNIJA

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a JERICA VIDMAR, z vpisno številko 21016415,
rojen/-a 16.01.82 v kraju LJUBLJANA, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
OKOLJSKA DIPLOMACIJA IN EVROPSKA UNIJA

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 14.9.2007

Podpis avtorja/-ice: Jerco Vidmar

OKOLJSKA DIPLOMACIJA IN EVROPSKA UNIJA

Z okoljsko diplomacijo označujemo globalno konferenčno diplomacijo, ki z izredno kompleksnimi pogajanjmi ureja posebno naravo različnih področij okoljske problematike. Gre za sodelovanje in večstranska pogajanja na večinoma globalnih okoljskih konferencah, kjer so poleg držav prisotne številne multilateralne entitete, nevladne interesne skupine, posebne skupine in znanstveniki, saj gre za vplive, katerih učinki bodo vidni šele v prihodnosti. Diplomatska dejavnost Evropske skupnosti/Evropske unije na področju mednarodnih okoljskih pogajanj se izraža predvsem v njenem aktivnem sodelovanju na številnih konferencah, kar ji omogoča njen poseben položaj Organizacije regionalne ekonomske integracije. Skupnost tako igra vidno vlogo na področju okoljske diplomacije, saj je poleg držav članic podpisnica številnih najbolj pomembnih okoljskih konvencij in dogovorov. Medtem ko ji priznavamo vlogo pomembnega mednarodnega političnega akterja, pa moramo biti pozorni na njene edinstvene značilnosti, saj ne gre niti za državo niti mednarodno organizacijo. Evropska skupnost/Evropska unija namreč kot akter *sui generis* predstavlja posebno voljo, ki se razlikuje od njenih sestavnih delov – držav članic – in je sposobna ukrepati na mednarodni ravni.

Ključne besede:

Diplomacija, Evropska unija, konferenca, okolje, pristojnosti

ENVIRONMENTAL DIPLOMACY AND THE EUROPEAN UNION

We characterize environmental diplomacy as global conference diplomacy, which regulates a very special nature of different spheres of environmental problems with extremely complex negotiations. Environmental diplomacy is about cooperation and multilateral negotiation that take place mostly on global environmental conferences, where, besides countries, also numerous multilateral entities, non-governmental interest groups, special groups and scientists are present, since the effects of the present influences will only be visible in the future. Diplomatic activity of the European Community/European Union in the field of international environmental negotiations is particularly articulated through its active cooperation at numerous conferences, enabled by its special status as Regional Economic International Organization. The Community plays an indisputable role in the area of environmental diplomacy, being a signer of numerous most important environmental conventions and agreements. Whereas we acknowledge its position as an important international political actor, care should be taken regarding its unique characteristics, as it is neither a state nor international organization. That is to say, European Community/European Union represents, as an actor *sui generis*, a special will, which distinguishes it from its component parts – member states – and is capable to act on the international level.

Key words:

Competencies, conference, diplomacy, environment, European Union

KAZALO

SEZNAM PREGLEDNIC.....	6
SEZNAM KRATIC.....	7
1. UVOD.....	9
2. DIPLOMACIJA.....	15
2.1 Koncept diplomacije – opredelitev t�rmina diplomacija	15
2.2 Multilateralna diplomacija	18
2.2.1 Globalna konferenčna diplomacija.....	21
2.3 Diplomacija Evropske skupnosti/Evropske unije.....	24
2.3.1 Zgodovinski pregled razvoja diplomatske dejavnosti Evropske skupnosti/Evropske unije.....	26
2.3.2 Delovanje diplomatskega aparata Evropske skupnosti/Evropske unije.....	35
3. OKOLJSKA DIPLOMACIJA.....	38
3.1 Zgodovinski pregled razvoja okoljske diplomacije.....	38
3.2 Temeljne značilnosti okoljske diplomacije	44
3.2.1 Globalne okoljske konference kot diplomatska metoda okoljske diplomacije	44
3.3 Globalne konference v okviru Organizacije združenih narodov: �tudija primera Vrha v Riu	48
3.3.1 Povodi za sklic konference in njen potek.....	49
3.3.2 Problemi konference	51
4. OKOLJSKA DIPLOMACIJA EVROPSKE SKUPNOSTI/EVROPSKE UNIJE.....	55
4.1 Pristojnosti okoljske diplomacije Evropske skupnosti/Evropske unije.....	57
4.2 Aparat in institucionalizacija okoljske diplomacije Evropske skupnosti/Evropske unije.....	61
4.2.1 Mreža za zeleno diplomacijo kot instrument okoljske diplomacije Evropske skupnosti/Evropske unije	63
5. ZAKLJUČEK.....	66
6. SEZNAM VIROV	70
6.1 Sekundarni viri	70
6.2 Primarni viri	74
PRILOGE.....	78
PRILOGA A: Najpomembnejši primeri globalnega okoljskega sodelovanja.....	78

PRILOGA B: Sodelovanje Evropske skupnosti/Evropske unije v multilateralnih okoljskih dogovorih	81
--	----

SEZNAM PREGLEDNIC

Tabela 2.2.1.1: Vrste diplomacije in njihove značilnosti.....	24
Preglednica 2.3.1.1: Diplomatski instrumenti in diplomatske funkcije Evropskega političnega sodelovanja.....	31
Preglednica 2.3.1.2: Diplomatski instrumenti in diplomatske funkcije Skupne zunanje in varnostne politike.....	32
Tabela 2.3.2.1: Vrste diplomacije Evropske skupnosti/Evropske unije in njihove značilnosti.....	38
Tabela 3.2.1.1: Okoljska diplomacija: področja, akterji, metode, tehnike, funkcije in instrumenti.....	48

SEZNAM KRATIC

AKP	Skupina afriških, karibskih in pacifiških držav (<i>African, Caribbean and Pacific Group</i>)
CBD	<i>Convention on Biological Diversity</i> (Konvencija o biološki raznovrstnosti)
COREPER	<i>Comité des représentants permanents</i> (Odbor stalnih predstavnikov)
GS ZN	Generalna skupščina Združenih narodov
ECJ	<i>European Court of Justice</i> (Sodišče evropskih skupnosti)
ECOSOC	<i>Economic and Social Council</i> (Ekonomski in socialni svet)
EEA	Enotni evropski akt (<i>Single European Act</i>)
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EK	Evropska komisija
EP	Evropski parlament
EPS	Evropsko politično sodelovanje
ES/EU	Evropska skupnost/Evropska unija
EZS	Enotna zunanja služba Evropske komisije
FAO	<i>United Nations Food and Agriculture Organization</i> (Organizacija Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo)
GEF	<i>Global Environment Facility</i> (Svetovni sklad za okolje)
GD	Generalni direktorat
IMO	<i>International Maritime Organization</i> (Mednarodna pomorska organizacija)
IUCN	<i>International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources</i> (Mednarodna unija za ohranjanje narave in naravnih virov)
MDS	Mednarodni denarni sklad
NIS	Nevladne interesne skupine
NVO	Nevladne organizacije
OECD	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> (Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj)
OPEC	<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i> (Organizacija držav izvoznic nafte)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PA	Pogodba iz Amsterdama
PEU	Pogodba o Evropski uniji

PEGS	Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti
PrepCom	<i>Preparatory Committee</i> (Pripravljalni odbor)
REIO	<i>Regional Economic Integration Organization</i> (Organizacija regionalne ekonomske integracije)
RELEX	<i>Directorate General of External Relations</i> (Generalni direktorat za zunanje odnose)
RP	Rimska pogodba
SB	Svetovna banka
SSZ	Svet za splošne zadeve
STO	Svetovna trgovinska organizacija
SZVP	Skupna zunanja in varnostna politika
UL OZN	Ustanovna listina OZN
UNCED	<i>United Nations Conference on Environment and Development</i> (Konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju)
UNCHE	<i>United Nations Conference on Human Environment</i> (Konferenca Združenih narodov o človekovem okolju)
UNCSD	<i>United Nations Commission on Sustainable Development</i> (Komisija Združenih narodov za trajnostni razvoj)
UNCTAD	<i>United Nations Conference on Trade and Development</i> (Konferenca Združenih narodov za trgovino in razvoj)
UNGASS	<i>19th Special Session of the United Nations General Assembly</i> (19. posebno zasedanje Generalne skupščine Združenih narodov)
UNEP	<i>United Nations Environmental Programme</i> (Program Združenih narodov za okolje)
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
UNFCCC	<i>United Nations Framework Convention on Climate Change</i> (Konvencija Združenih narodov o klimatskih spremembah)
WHO	<i>World Health Organization</i> (Svetovna zdravstvena organizacija)
WSSD	<i>World Summit on Sustainable Development</i> (Svetovni vrh o trajnostnem razvoju)

1. UVOD

Poglavitna področja, ki jih ureja okoljska diplomacija, pomenijo ta čas grožnjo človeški blaginji in samemu obstoju človeštva in niso rešljiva na ravni posameznih držav, pa če so še tako močne, zato je tematika okoljske diplomacije še posebej žgoča. Okoljska sestavina prav vseh človekovih dejavnosti postaja čedalje pomembnejša, saj gre na čedalje več področjih za odločitve, ki so odvisne od sedanjega stanja in zadevajo današnje in pretekle generacije, njihov dejanski vpliv pa bo viden šele v prihodnosti (Benedick 1998: 5). Pri okoljski diplomaciji pa ne gre samo za aktualnost, temveč tudi za izredno zapletena pogajanja, ki zahtevajo široko strokovno znanje tako s področja tradicionalnih okoljskih tematik in natančno poznavanje področij ekonomije, financ, tehnologije in pogosto še nerazvitih vej znanosti (*ibid.* 5).

Pogajanja na multilateralni ravni, ki se navezujejo na okoljska vprašanja, so se začela v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, natančneje leta 1972 na Konferenci Združenih narodov o človekovem okolju (*United Nations Conference on the Human Environment – UNCHE*) v Stockholmu. O okoljski diplomaciji v pravem pomenu besede pa začnemo govoriti natanko dvajset let kasneje, ko so bili v Riu de Janeiru na Konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*) postavljeni temelji za nadaljnje večstransko reševanje okoljskih vprašanj. S podpisom Okvirne konvencije Združenih narodov o podnebnih spremembah (UNFCCC),¹ Konvencije o biološki raznovrstnosti (CBD)² in Agende 21³ je celotna mednarodna skupnost izrazila zaskrbljenost v zvezi z okoljskimi grožnjami, s katerimi se sooča naš planet. Schechter (2005: 116) probleme, na katere je bila osredinjena UNCHE, poimenuje 'okoljske probleme prve generacije'. Mednje uvršča (*ibid.*) tiste, ki se nanašajo na vodo, zrak, onesnaženost zemlje, in tiste, ki jih povzročajo industrijske dejavnosti, revščina in nerazvitost. Od UNCED-a dalje pa se mednarodna skupnost ukvarja z 'okoljskimi problemi druge generacije', kot so kisel dež, tanjšanje stratosferske plasti ozona, podnebne spremembe, krčenje gozdov, širjenje puščav, ohranjanje biološke raznolikosti, mednarodni promet s strupenimi in nevarnimi proizvodi in odpadki, uničevanje okolja v času oboroženih konfliktov itd. (Schechter 2005: 116).

¹ *United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)*, Okvirna konvencija Združenih narodov o podnebnih spremembah, odprta za podpis 4. 6. 1992, v veljavi od 21. 3. 1994; dostopna na: http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1349.php (25. maj 2007).

² *Convention on Biological Diversity (CBD)*, Konvencija o biološki raznovrstnosti, odprta za podpis 5. 6. 1992, v veljavi od 29. 12. 1993; dostopna na: <http://www.cbd.int/convention/convention.shtml> (25. maj 2007).

³ Agenda 21, sprejeta v Riu de Janeiru, 14. 6. 1992, dostopna na: <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm> (27. julij 2007).

Bennett (1991: 211) medsebojno povezane probleme, zaradi katerih je zaskrbljena celotna mednarodna javnost, deli na pet skupin. To so: krčenje gozdov, širjenje puščav, biološka raznovrstnost, tanjšanje ozona in globalno segrevanje. Človek krči gozdove iz različnih ekonomskih in družbenih razlogov – ker potrebuje les, dodatne kmetijske površine ali pa zaradi naraščajočega števila prebivalstva večji življenjski prostor. Posledice krčenja so številne: od erozije zemlje, izginjanja bivanjskega okolja rastlinskih in živalskih vrst do popolnega iztrebljenja dreves, ki so vir dragocenega kisika. Posledično se zvišuje stopnja ogljikovega dioksida (CO²) v zraku, ozračje se segreva in ruši ekološko ravnovesje našega planeta (*ibid.*). S krčenjem gozdov je tesno povezano širjenje puščav, še posebej v Afriki, kjer suše ogrožajo številno prebivalstvo. Zaradi lakote, ki je lahko posledica širjenja puščav, so številni ljudje prisiljeni, da si iščejo nov življenjski prostor (t. i. okoljsko begunstvo) in ustrezne življenjske razmere. Krčenje gozdov in širjenje puščav pa uničujeta tudi biološko raznolikost, ki je izredno pomembna, saj so lokalni, regionalni in globalni ekosistemi odvisni od številnih vrst za nadaljevanje obstoja. Porušenje ekosistema lahko uniči naravno okolje številnih rastlinskih in živalskih vrst, ki so bistvenega pomena za vzdrževanje prehranjevalne verige. Tudi tanjšanje ozonske plasti, ki nas varuje pred škodljivimi učinki ultravijoličnih žarkov, in globalno segrevanje spreminjata življenjske razmere vseh živih bitij in ogrožata naš planet (Bennett 1991: 212). Zavedati se moramo, da se okoljske nevarnosti razvijajo počasi, zato se njihovi škodljivi vplivi pokažejo šele po dolgem času. Zaradi teoretičnih in ne praktičnih lastnosti problemov ter nepopolnih ali zaradi visoke stopnje znanstvene negotovosti celo nasprotujočih si dokazov so ti vplivi izredno kompleksni (Benedick 1998: 6). Politiki so pri tem postavljeni v zelo neugoden položaj, ko morajo na eni strani ugotoviti, kakšni bodo stroški za njihovo odpravljanje, na drugi pa dolgoročno oceniti tveganja. Problemi so torej takšne narave, da zahtevajo globalno usklajevanje in kažejo na kompleksno soodvisnost (Keohane in Nye 1989) v ekološkem smislu, ki je še večja od ekonomske (Benedick 1998: 6).

S problematiko se je najlaže in najučinkoviteje soočiti v mednarodni skupnosti in v globalnem⁴ smislu (Greene 2005: 388). Prvi vzrok je dejstvo, da imajo nekateri okoljski

⁴ Benko (1997: 19) v zvezi z globalnimi pojavi v sodobnem svetu pravi, da le-ti v preteklosti v primerjavi s sodobno mednarodno skupnostjo niso imeli globalne narave; povezave so bile tako omejene le na politično, deloma gospodarsko področje. Globalno pomeni, »da se povezujejo in združujejo številne razsežnosti z različno privlačnostjo, od političnih, gospodarskih, ideoloških, vojaških in tehnoloških do pravnih, znanstvenih, kulturnih in drugih« (*ibid.*). Gre za tesno medsebojno vplivanje notranjega in zunanjega, ki je predvsem razvidno na »vseh ravneh institucionaliziranih in neinstitucionaliziranih povezav, predvsem sodelovanja in konfliktov« (*ibid.*), kar je najbolj razvidno s pomočjo delovanja povojnega sindroma internacionalizacije mednarodnih in internacionalizacije notranjih družbenih in političnih konfliktov (*ibid.*).

problemi že sami po sebi globalne učinke, ki jih lahko odpravimo le s skupnim sodelovanjem. Drugi se nanašajo na izkoriščanje dobrin, ki so v skupni lasti človeštva (npr. oceani, atmosfera, vesolje), tretji pa so že po svoji naravi nadnacionalni in se pojavljajo ne glede na državne meje. Ti pravzaprav niso globalni v celoti, vendar pa njihova navzočnost v veliko različnih predelih sveta pomeni, da jih imamo lahko za globalne. Navsezadnje tudi procesi globalizacije in čedalje večja kompleksna soodvisnosti⁵ na ekonomskem in drugih področjih zahtevajo globalno reševanje okoljskih vprašanj (Greene 2005: 388). Tudi Glasbergen in Cörvers (1995: 16) sta mnenja, da so okoljski problemi mednarodni problemi v prvi vrsti zaradi njihovega izredno širokega obsega v geografskem smislu, in drugič, ker jih povzročajo trajni ekonomski odnosi z vplivom na številnih področjih. Prav globalni kontekst sedanjih okoljskih problemov in njihovih vzrokov je tisti, zaradi katerega jih je izredno težko nadzorovati in jih ni mogoče rešiti na lokalni ali regionalni ravni. Za uspešno spoprijemanje z njimi je torej potrebno mednarodno politično delovanje (Glasbergen in Cörvers 1995: 20).

Okoljska diplomacija močno pridobiva pomen, saj gre za novo obliko sodelovanja med državami (Benedick 1998: 7). Njen nepogrešljivi del je sodelovanje med diplomati na eni ter znanostjo in znanstveniki na drugi strani, saj je treba prav zaradi nepopolnih znanstvenih dokazov doseči mednarodni konsenz glede časovnega usklajevanja in obsega nevarnosti, ki bodo grozile v prihodnosti, pa tudi glede možnosti alternativnih strategij. Znanstveniki igrajo izredno pomembno vlogo in si pogosto delijo govorniški oder s politiki, kar je vsekakor nenavadno in predstavlja edinstveno lastnost okoljske diplomacije (*ibid.* 7). S tem ko se kompleksnost okoljskih problemov povečuje, se povečuje tudi zapletenost strukture pogajanj (*ibid.* 8). Opazovalci nevladnih organizacij (NVO), parlamentov in tudi mediji previdno spremljajo vsakršno diplomatsko dejavnost in so stalno na preži, da poročajo o različnih dvomih, saj na vsak način želijo vplivati na vladne odločitve. Pogajalske strani so razdrobljene v različne delovne skupine, neformalne kontaktne skupine, srečujejo se na zaprtih srečanjih ključnih delegacij in na dopolnilnih srečanjih držav neke regije ali skupine; podobno misleče države poskušajo nesoglasja zgladiti že pred globalnimi pogajanja, zato oblikujejo skupna stališča itd. (*ibid.* 8).

⁵ Keohane in Nye (1989: 24–25) kompleksno soodvisnot razložita v luči liberalizma, ki tako kot realizem na drugem polu prikazuje idealni tip svetovne politike. Po njunem mnenju ima kompleksna soodvisnost tri temeljne značilnosti: raznoverstne kanale, ki lahko potekajo med državami (*interstate*), med vladaми (*transgovernmental*) ali pa so nadnacionalni; nehierarhično postavljanje dnevnega reda in manjši pomen uporabe vojaške sile. Te tri značilnosti so še posebej vidne na področju globalnih vprašanj ekonomske in ekološke soodvisnosti ter lahko označujejo celoten odnos med nekaterimi državami.

Razen zapletene strukture pogajanj okoljsko diplomacijo pesti tudi edinstven problem nepristranosti,⁶ ki se kaže v nezaupanju med razvitim Severom in revnejšim Jugom (Benedick 1998: 9). Države Severa so na svoji poti k ekonomskemu razcvetu povzročile ogromno okoljsko škodo zaradi velike proizvodnje in potrošnje ter pretirane izrabe skupnih dobrin. Sedaj ko se je Sever začel zavedati svojih preteklih dejanj in poskuša popraviti, kar se še popraviti da, so na poti k večji ekonomski blaginji države v razvoju in tako se pritiski na okolje še povečujejo. Jug vztraja pri tem, da je njihov prvotni cilj zmanjšanje revščine in dvig življenjskega standarda, zato meni, da mora Sever nositi odgovornost in spremeniti politiko, hkrati pa mora pomagati razvijajočim se državam v obliki novih in dodatnih finančnih virov ter modernih tehnologij (Benedick 1998: 9). A če pogledamo na situacijo v celoti, ugotovimo, da sta obe skupini držav v popolnoma enakem položaju. Jug je zaradi nastalega položaja (revščina, naraščanje števila prebivalcev, neugodne ekonomske razmere) še posebej občutljiv na različne podnebne spremembe. Lahko se zgodi, da se bodo vsa prizadevanja Severa izničila, če države v razvoju ne bodo privolile k sodelovanju. Nepristranost pa ne povzroča nesoglasij in nezaupanja le med omenjenima skupinama držav, temveč tudi znotraj posamezne skupine. Nerazvite pestijo notranje razlike med tistimi državami, ki so članice Organizacije držav izvoznic nafte (*Organization of the Petroleum Exporting Countries – OPEC*), in tistimi, ki pripadajo zvezi majhnih otoških držav. Nesoglasja obstajajo med hitro razvijajočimi se državami (Brazilija, Kitajska, Indija, Malezija, Mehika in Tajsko) ter revnimi afriškimi, azijskimi, srednjeameriškimi in južnoameriškimi državami (*ibid.* 9). Neenotnost pogledov vlada tudi znotraj razvitih držav, ki glede na svojo industrijsko strukturo, geografski položaj in vire, ki jih imajo, zagovarjajo različna mnenja. Vse te razlike so verjetno odraz različnih in nedorečenih mnenj že na ravni držav. Del problematike predstavlja tudi medgeneracijska neenakost, predvsem pri vprašanju, v kolikšni meri je sedanja generacija odgovorna za kratkoročne in dolgoročne posledice ter učinke okoljskih problemov (Benedick 1998: 10). Okoljska diplomacija je edinstvena tudi v tem, da so zaradi narave predmeta, s katerim se ukvarja, in z upoštevanjem znanosti, tehnologije in problema neenakosti nove okoljske pogodbe oblikovane kot dinamični in fleksibilni inštrumenti in ne kot statične rešitve (*ibid.* 11).

Evropska skupnost/Evropska unija (ES/EU) kot eden izmed najpomembnejših subjektov sodobnih mednarodnih odnosov igra izredno pomembno vlogo na področju okoljske

⁶ Nepristranost v tem primeru pomeni, da okoljski problemi ne 'izbirajo' kraja, ampak se pojavljajo ne glede na politično določene meje držav. Benedick (1998: 5) pravi, da so ekološki izzivi plod človeške dejavnosti, so globalni in segajo čez nacionalne meje ter vplivajo na vse ljudi.

diplomacije, saj že vse od Konference v Stockholmu dalje spodbuja različne okoljske politike, sprejema zakonodajo in uvaja merila za njihovo implementacijo ter si prizadeva za povečanje okoljske ozaveščenosti tako svojih državljanov kot drugih subjektov mednarodne skupnosti (Vogler 2003: 67). Poleg držav članic je ES podpisnica večine pomembnejših okoljskih konvencij in dogovorov, vključujoč UNFCCC, Montrealski⁷ in Kjotski⁸ protokol (*ibid.* 67). Za povečanje jasnosti, konsistentnosti in učinkovitosti evropske diplomacije na področju okolja je EU oblikovala tudi t. i. mrežo za zeleno diplomacijo (*Green Diplomacy Network*), ki predstavlja neformalno mrežo strokovnjakov na okoljskem področju znotraj zunanjih ministrstev držav članic EU (Evropska komisija 2007a). Oblika, v kateri EU sodeluje na področju mednarodne okoljske politike, ni določena le z njenimi notranjimi pristojnostmi – te so bodisi dodeljene komisiji, bodisi ostanejo del politike držav članic ali pa si jih medsebojno delijo –, temveč je do neke mere odvisna tudi od pripravljenosti nečlanic in drugih subjektov mednarodne skupnosti, da sprejmejo njeno sodelovanje poleg samih držav članic (Vogler 2003: 67).

V diplomski nalogi analiziram posebnosti okoljske diplomacije v primerjavi s klasično diplomacijo. Poudarek je na posebnostih, ki jih v razvoj okoljske diplomacije vnaša ES/EU kot eden njenih glavnih akterjev. Gre namreč za svojevrsten subjekt mednarodnega prava, ki ni niti država niti mednarodna organizacija. Zanima me torej povezava med multilateralno konferenčno okoljsko diplomacijo in okoljsko diplomacijo ES/EU. Cilj naloge je tako podkrepiti tezo, da

- (1) *se okoljska diplomacija kot posebna oblika diplomacije od klasične multilateralne diplomacije razlikuje po vsebini, vlogi znanosti in znanstvenikov, kompleksnosti pogajanj, po nepristranosti in inovativnih značilnostih ter pristopih,*

ki mi bo podlaga za preverjanje naslednje hipoteze:

- (2) *ES/EU njena akterska sposobnost organizacije sui generis in dodeljene pristojnosti dovoljujejo oziroma omogočajo samostojno delovanje na področju okoljske diplomacije.*

Zaradi te teze in hipoteze je diplomatska naloga razdeljena na tri dele. V prvem delu natančno predstavim koncept diplomacije kot sredstva mirnega reševanja sporov in sklepanja kompromisov, sledi koncept multilateralne diplomacije in v njenem okviru globalna

⁷ *Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer*, Montrealski protokol o substancah, ki škodljivo delujejo na ozonski plašč, sprejet 16. 9. 1987, v veljavi od 1. 1. 1989; dostopen na: http://ozone.unep.org/pdfs/Montral_Protocol2000.pdf (6. junij 2007).

⁸ *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, Kjotski protokol k Okvirni konvenciji Združenih narodov o podnebnih spremembah, sprejet 11. 12. 1997, v veljavi od 16. 2. 2005; dostopen na: http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php (6. junij 2007).

konferenčna diplomacija. Pri slednji gre za izredno pomembno značilnost okoljske diplomacije, saj se velika večina okoljskih pogajanj odvija na globalnih okoljskih konferencah, ki so njena najbolj razširjena diplomatska metoda. Nazadnje predstavim še zgodovinski pregled diplomatske dejavnosti ES/EU, uporabo njenih diplomatskih instrumentov in delovanje diplomatskega aparata. Cilj omenjenega dela je izluščiti značilnosti diplomacije, da pri tem lahko pokažem na izjemnost okoljske diplomacije. V tem poglavju sem uporabila ustrezne sekundarne vire.

V drugem delu se podrobneje ukvarjam z okoljsko diplomacijo z zgodovinske perspektive, kjer me predvsem zanimajo globalne okoljske konference oz. t. i. 'mega' okoljske konference kot njena poglobljena diplomatska metoda. Zanimajo me začetki in razvoj okoljske diplomacije v luči iskanja njenih posebnih značilnosti ter problemi, s katerimi se sooča. Slednje natančneje predstavim na študiji primera Vrha v Riu, saj gre za izredno pomembno in prelomno okoljsko konferenco. Potrebne informacije za analizo tega dela sem pridobila s pomočjo primarnih, sekundarnih virov, študijo primera, znanstvenih člankov ter s pomočjo podatkov, dostopnih na spletnih straneh posameznih globalnih okoljskih konferenc.

V tretjem delu temeljito predstavim institucionalizacijo okoljske diplomacije ES/EU in njene značilnosti. Ukvarjam se z njenim razvojem in delitvijo pristojnosti ter tudi z delovanjem njenega aparata (uporaba diplomatskih instrumentov). Predstavim tudi delovanje t. i. mreže za zeleno diplomacijo, ki je vsekakor novost na področju diplomacije. V tem delu sem si predvsem pomagala z uporabo primarnih in sekundarnih virov. Za pridobitev podatkov o celostnem delovanju t. i. mreže za zeleno diplomacijo pa sem si v veliki meri pomagala s podatki, ki so dostopni na spletnem portalu EU.

V sklepnem delu podam na prejšnjih argumentih zgrajeno sintezo, ki predstavi temeljne ugotovitve mojega diplomskega dela. Z njihovo pomočjo sklepam o ustreznosti postavljene teze in hipoteze.

2. DIPLOMACIJA

2.1 KONCEPT DIPLOMACIJE – OPREDELITEV TÊRMINA DIPLOMACIJA

Pojem diplomacije kot izredno pomembne dejavnosti in sredstva mednarodnih odnosov ostaja zelo raznolik, saj obstajajo številne definicije, med katerimi pa ni mogoče najti niti prevladujoče niti tiste, ki bi pojem razložila v vsej njegovi razsežnosti. Izraz 'diplomacija' izvira iz francoske besede *diplomatie*, ki je izpeljan iz grške besede *diploma*, ki pomeni list, prepognjen na dvoje (Verbinc 1994: 149). Kot navaja *Encyclopaedia Britannica*, je ta prepognjeni dokument podeljeval privilegij – pogosto je šlo za potovalno dovoljenje slu, zato je pojem označeval dokumente, s katerimi so vladarji podeljevali tovrstno varstvo. Kasneje se je nanašal na vse formalne dokumente, ki so jih izdajala poslaništva, še posebej tista, ki so vsebovala dogovore med suvereni (*Encyclopaedia Britannica* 2006). V starem Rimu je beseda *diploma* pomenila odlok, odredbo, pozneje pa je označevala listino o podelitvi pravice, naslova, časti ipd. Francoska beseda *diplomatie* ima več pomenov: dejavnost diplomatskih predstavnikov kake države v odnosih z drugimi državami, gre za nauk o tej dejavnosti, državniško spretnost, delovni sistem, pravila in metode diplomatov ter diplomatsko osebe (Verbinc 1994: 149). Že sam izvor têrmina priča o tem, da govorimo o zapletenem in večplastnem procesu, sredstvu, metodi in instrumentu.

Po mnenju uglednega britanskega diplomata sira Ernesta Satowa (1995: 3) eno izmed natančnejših definicij diplomacije prinaša *Oxford English Dictionary*, ki le-to opredeljuje kot (1) upravljanje mednarodnih odnosov s pogajanj; (2) metodo, s katero veleposlaniki in odposlanci uravnavajo in upravljajo te odnose; (3) zadevo ali umetnost diplomatov; (4) veččino vodenja mednarodnih odnosov in pogajanj; (5) študij na nekaterih akademijah in univerzah, zlasti evropskih in ameriških držav, in (6) diplomatsko kariero. Prof. Ibler poda izredno izčrpno definicijo, ki diplomacijo definira kot (1) vodenje državnih poslov na področju zunanje politike na podlagi uradnih odnosov z drugimi državami in mednarodnimi organizacijami; (2) obliko in vsebino odnosov med državami, ki nastajajo in se vzdržujejo z uradnimi vezmi, s katerimi se usklajujejo interesi držav, s pomočjo doseganja posameznih sporazumov in z vsesplošnim sporazumevanjem; (3) sposobnost, znanje, umetnost vodenja pogajanj z drugimi državami; (4) zunanje predstavljanje države in kot (5) kariero, poklic predstavljanja in zastopanja države v odnosih z drugimi državami ter pripadnost krogu oseb, ki opravljajo ta poklic (Nick 1997: 13). Satow je diplomacijo v svoji znani in pogosto citirani definiciji označil kot »uporabo obveščanja in takt vodenja uradnih odnosov med vladami neodvisnih držav« in kot »vodenje zadev med državami z mirnimi sredstvi« (Berridge 2001:

139). Koncept diplomacije je postavil v širši, politični kontekst. Diplomacija tako preprosto ni le specializirana in posebna dejavnost mednarodnih pogajanj, temveč izredno pomemben vidik umetnosti vodenja državnih poslov, ki pa ne more biti uspešen brez stalne komunikacije in dvosmernega toka informacij med diplomati v tujini in zunanjim ministrom (*ibid.* 140). O diplomaciji kot o umetnosti govori tudi Kissinger; zanj je to umetnost povezovanja držav med seboj z dogovorom in ne z izvrševanjem sile, označuje jo tudi kot umetnost preprečevanja uporabe moči, kjer pa sila obstaja le kot možnost. Diplomacija je zanj instrument, s katerim sile sprejmejo skrajne meje obvladanja samih sebe (Berridge 2001: 194).

Zelo pogosto je napačno razumevanje, ki enači diplomacijo z zunanjo politiko države, zunanjo politiko državnika ali pa jo nekateri opredeljujejo kot področje zunanje politike. Na tem mestu je treba poudariti, da diplomacija predstavlja le eno od sredstev uresničevanja zunanje politike posamezne države in je »eden od načinov komuniciranja med državami, kajti zunanjepolitični cilji se uresničujejo tudi z drugimi sredstvi, ne samo z aparatom države, se pravi z dejavnostjo raznih družbenih skupin in posameznikov bodisi formalne, bodisi neformalne narave, ki potekajo čez meje držav« (Benko 1997: 256). Za omenjenega avtorja (*ibid.* 256) je torej diplomacija »institucija države, ki ji je na formalni ravni poverjena naloga vzdrževati stike z drugimi subjekti v mednarodni skupnosti in s temi stiki uresničevati interese«. Tudi Satow (1995: 3) pravi, da je razumevanje diplomacije kot ekvivalent zunanje politike napačno, saj je po njegovem mnenju zunanja politika izraz vlade in ne diplomatov. Nicolsonu pa je dejstvo, da se politikom dovoli udejstvovanje na mednarodnih pogajanjih, pomenilo nevarnost za diplomatsko prakso, vendar pa je bil tudi mnenja, da poklicni diplomat svoje naloge ne more ustrezno opraviti brez ustreznih političnih smernic. Cilj obeh, zunanje politike in diplomacije, je tako usmerjen k prilagajanju nacionalnih interesov mednarodnim (Berridge 2001: 162). Za izvrševanje svojih politik vlade potrebujejo upravljane in prilagojene mednarodne odnose, za katere potrebujejo različne oblike pritiskov. Kako uspešni so ti pritiski, pa je v veliki meri odvisno od resnične moči v njihovem ozadju. V normalnih okoliščinah bo vlada upravljala lastne mednarodne odnose s pogajanja, kar pomeni z diplomacijo. Za Satowa (1995: 3) prepričljiv argument, če je le uporabljen spretno, na pravi način in ob pravem času, lahko doseže veliko boljši rezultat, kot ga doseže prepričevanje, za katerim je v ozadju grožnja s silo. Sila namreč lahko sproži odpor, ki v končni fazi lahko pripelje do vojne.

Kot metoda vodenja odnosov je diplomacija neizogiben, obvezen element odnosov med različnimi skupinami z ločenimi identitetami, dogovorjen okvir za zagotavljanje urejenega upravljanja in sistem pogajanj. Po Nicolsonovem mnenju pogajanje ni mogoče, če strani, ki

so vpletene, druga druge ne priznavajo, vsaj v temelju, za enake. Diplomacija tako deluje kot sistem pogajanj med suverenimi državami (Berridge 2001: 156–157). V mednarodni politiki so pogajanja sestavljena iz razprav med uradno imenovanimi predstavniki, ki imajo namen doseči formalni dogovor njihovih vlad na način, da podpirajo bistvena vprašanja, ki so bodisi skupna, bodisi predstavljajo točko spora med njimi. Pogajanja, pa čeprav v ožjem smislu, vseeno ostajajo najpomembnejša funkcija diplomacije, tudi ko jih razumemo širše, delno zaradi tega, ker diplomatski sistem danes vsebuje več kot le delo rezidenčnih predstavništva. Zato pogajanja čedalje bolj postajajo operativno središče, predvsem ko se pomaknemo na področje multilateralne diplomacije, konferenc na vrhu in mediacije (Berridge 2002: 27). Na mednarodnem prizorišču, kjer prevladujejo suverene države, so pogajanja temeljni in prevladujoč način doseganja skupnih odločitev, diplomacija pa institucionalni okvir, znotraj katerega poteka večina teh mednarodnih pogajanj. Proces pogajanj (v mislih imam seveda pogajanja med suverenimi državami in tista med drugimi, nedržavnimi akterji mednarodnih odnosov) je ena pglavitnih funkcij, ki jih opravlja diplomacija. Kot eno izmed najpomembnejših dejavnosti diplomatske misije jih opredeljuje tudi Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih,⁹ ki predstavlja mednarodnopravni okvir današnje bilateralne diplomacije. V njenem tretjem členu so poleg pogajanj napisane še funkcija predstavljanja, varstvo interesov znotraj okvira mednarodnega prava, obveščanje, poročanje, pospeševanje prijateljskih odnosov in razvijanje medsebojnih stikov (gospodarskih, kulturnih, znanstvenih, idr.). Jönsson (2002: 212–217) pod druge funkcije uvršča še predstavljanje kot primarno funkcijo, izmenjavo informacij, varstvo državljanskih, trgovinskih in pravnih interesov države pošiljateljice v državi prejemnici, promocijo ekonomskih, kulturnih in znanstvenih odnosov ter politično svetovanje in pripravo različnih politik.

Diplomacija ima v sistemu svetovne politike več temeljnih značilnosti: globalnost, kompleksnost, razdrobljenost, navzočnost mnogovrstnih akterjev (od držav do različnih vladnih in NVO), delovanje kompleksnih multilateralnih in bilateralnih procesov. Zato predmet globalne diplomacije pokriva izredno širok spekter tematik delovanja (White 2005: 324). Diplomacija tako ne pomaga le pri razumevanju narave svetovne politike kot celote, temveč z različnih vidikov razkriva veliko o vedenju akterjev v celotnem sistemu svetovne politike (*ibid.* 325), ki pa ga lahko pojasnimo s pomočjo dveh vidikov. Prvi, makro, poskuša razumeti svetovno politiko kot zaokroženo celoto, drugi pa nanjo gleda iz različnih,

⁹ *Vienna Convention on Diplomatic Relations*, Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, sprejeta na Konferenci ZN o diplomatskih stikih in imunitetah, podpisana na Dunaju, 18. 4. 1961, v veljavi od 24. 4. 1964; *UN Treaty Series*, št. 500, str. 95.

medsebojno dopolnjujočih se pogledov akterjev, ki so vanjo vključeni. Na diplomacijo tako lahko gledamo kot na komunikacijski proces med mednarodnimi akterji, ki s pomočjo pogajanj rešujejo številne spore z izjemo vojne. Tovrsten komunikacijski proces se je skozi številna stoletja izboljševal, institucionaliziral in profesionaliziral. Drugič, z mikrovidika, pa diplomacija predstavlja pomemben zunanjepolitični instrument, ki ga uporabljajo akterji sami v celotnem sistemu za doseg različnih političnih ciljev, izvrševanje odločitev in aktiviranje politike (White 2005: 317–318).

V luči Whitove postavitve klasične diplomacije v sistem svetovne politike lahko povlečem vzporednice z okoljsko diplomacijo. Le-ta poteka na globalni ravni, je kompleksna in razdrobljena; navzočnost številnih in raznolikih akterjev pa ji onemogoča postavitev konsistentnih in vsesplošno veljavnih pravil, ki bi olajšala proces in jo naredila za bolj verodostojno. Makrovidik diplomacije kot komunikacijskega procesa je še posebej pomemben sestavni del okoljske diplomacije, saj se v mednarodnem okviru odvijajo številna pogajanja: med pripravami na samo konferenco, pri dokončnem izoblikovanju dogovorjenih in na koncu tudi podpisanih deklaracij, protokolov in pogodb (Weinber 1998: 25). Okoljska diplomacija večinoma ne poteka v obliki vzdrževanja klasičnih bilateralnih odnosov med dvema državama, saj ji sama zapletenost problematike okolja tega ne dopušča, temveč se sodelujoči akterji o rešitvah in problemih dogovorijo multilateralno, najpogosteje na konferencah. Razpravo bom nadaljevala s predstavitvijo temeljnega koncepta multilateralne in globalne konferenčne diplomacije.

2.2 MULTILATERALNA DIPLOMACIJA

Čeprav prevladuje obče mnenje, da je multilateralna diplomacija¹⁰ pojav 20. stoletja, segajo njeni temelji veliko globlje v zgodovino, ko je bila pomemben del diplomacije Indije, Grčije in Perzije; znotraj evropskega sistema držav pa so bile multilateralne konference pomembna značilnost mirovnih pogodb 17. stoletja in so večinoma imele obliko različnih kongresov (Berridge 2002: 146–148). Simeon E. Baldwin (Rittberger 1983: 168) pravi, da je bil Dunajski kongres leta 1815 »...prvi od teh, na katerih so družbeni, etnični in ekonomski interesi, brez takojšnjega in neodložljivega političnega pomena, bili predmet jasnega in skupnega delovanja«. O multilateralni diplomaciji v modernem smislu pa začnemo govoriti v

¹⁰ V tehničnem smislu pojma 'konferenčna diplomacija' in 'multilateralna diplomacija' nista sinonima, saj se lahko konferenca odvija le med dvema državama, torej je lahko sredstvo bilateralne diplomacije. Na tem mestu je treba poudariti, da sta na splošno pojma lahko zamenljiva (Berridge 2002: 165).

19. stoletju, po koncu Napoleonovih vojn (Berridge 2002: 146–148). Multilateralna diplomacija tako ni nov pojav, ki bi postal viden šele z obstojem Društva narodov; z njegovim nastankom je bil storjen le korak naprej v razvoju multilateralnih in bilateralnih diplomatskih metod.

Najširšo razlago pojma multilateralna diplomacija poda Janković (1988: 143), ki jo definira kot »skupek načinov in sredstev, ki jih skupaj uporabljajo države, da s pomočjo večstranskih odnosov uskladijo svoje mednarodno-politične programe z interesi mednarodne skupnosti in uresničijo skupno sprejete rešitve v okviru obče sprejetih soglasnih načel in pravil mednarodnega prava«. Avtor (*ibid.* 143–144) definicijo naprej razčleni na dva dela in tako še natančneje pojasni pojem. Prvi, z vidika posamezne države, multilateralno diplomacijo razloži kot »skupek načinov in sredstev, ki se jih poslužuje država s pomočjo pooblaščenih organov pri vodenju odnosov z več drugimi državami, mednarodnimi organizacijami in mednarodno skupnostjo v celoti«; drugi pa pojasni del, ki se odvija znotraj mednarodnih organizacij, natančneje Organizacije združenih narodov (OZN). Janković (*ibid.* 144) to posebno obliko multilateralne diplomacije – sam jo imenuje multilateralna diplomacija OZN – pojasni kot večstransko diplomacijo OZN, ki poteka v okviru njenih organov in organizacij, na način mednarodnih konferenc pod njenim okriljem ali srečanj na vrhu šefov držav ali vlad držav članic. Gre za vrsto diplomacije, ki poteka znotraj sistema svetovne organizacije. Kaufmann (1996: 7) uporablja tîrmin konferenčna diplomacija, ki jo opredeli kot »del upravljanja odnosov med vladami in odnosov med vladami in medvladnimi organizacijami, ki se odvijajo na mednarodnih konferencah«. Definicija vključuje ne le odnose med vladami, temveč tudi tiste med vladami in organizacijami, katerih članice so.

Na večini medvladnih konferenc sodelujejo štirje glavni akterji: delegacije (predstavniki vlad), sekretariat in izvršni direktor, predsedujoči in različne skupine vlad, ki pogosto delujejo prek enotne delegacije. Vključeni pa so seveda tudi drugi akterji: NVO, številni formalni in neformalni posredniki (Kaufmann 1996: 8). Gre torej za srečanja vladnih predstavnikov, ki jim služi sekretariat in v nekaterih primerih pomagajo nevladni opazovalci. Vključujejo različne formalne in neformalne udeležence pri pogajanjih kot tudi različne konference znotraj konferenc, zanje je značilen močan vpliv tako mednarodne birokracije, NVO in celo posameznih strokovnjakov ali odborov strokovnjakov, ki ga uporabljajo v različnih fazah procesa konferenc (Rittberger 1983: 170). Multilateralna pogajanja se lahko odvijajo na posebnih, t. i. *ad hoc* konferencah (mirovne konference, pogajanja o posebni tematiki, pogajanja, sklicana na pobudo ene države, ali pa tista, ki potekajo pod okriljem neke mednarodne organizacije); lahko pa so v obliki rednih konferenc, ki potekajo brez presledkov,

nanašajoč se na zmerom isto tematiko (srečujejo se po potrebi, da nadaljujejo z aktivnostjo in pogajanja o neki kompleksni temi; trajajo lahko več let in so razdeljene na več faz, od katerih se vsaka konča s posebnim sporazumom); lahko pa so to pogajanja, ki potekajo v okviru mednarodnih organizacij (Kovačević 2004: 49–50).

Odnos med bilateralno in multilateralno diplomacijo Simoniti (1995: 7) pojasni:

»Diplomacija je vedno potekala med dvema ali več strankami. Dvostranska in večstranska diplomacija sta samo *terminus technicus*, ki označuje dva načina (poti) za reševanje problemov na diplomatski, to je miroljubni način. Vsebina, naloge in cilji dvo– ali večstranske diplomacije so skozi vso zgodovino enaki. Obe sta se razvijali vzporedno, nikoli ni rast ene ustavila razvoja druge in obratno. Skratka, vedno gre za diplomacijo, pa naj jo zaradi lažjega razumevanja imenujemo z dvema ali več imeni. Ti specializirani veščini sta praviloma učinkoviti, kadar sta združeni v enotno deblo diplomacije, torej kadar delujeta z roko v roki.«

Multilateralna diplomacija torej ne nadomešča bilateralne, temveč jo dopolnjuje. Gre za koristno sredstvo, ki sočasno pospešuje pogajanja med različnimi stranmi in spodbuja bilateralno diplomacijo. To si lahko razlagamo iz dveh zornih kotov: prvič, multilateralna konferenca je lahko priložnost za udeležence, da razpravljajo o stvareh, ki so zunaj formalnega dnevnega reda in zadevajo neposredno njih same (to je še posebej pomembno za države, ki med seboj nimajo vzpostavljenih diplomatskih stikov), in drugič, močni posredniki lahko obdržijo mednarodno konferenco na način, da sprožijo številna bilateralna pogajanja, ki se lahko nadaljujejo še potem, ko se je konferenca že končala (Berridge 2002: 150). »Multilateralna diplomatska praksa na ta način omogoča širši prostor za bilateralna srečanja, kar je v sodobnem času, ko se izrazito povečuje obremenjenost najvišjih državnih predstavnikov z mednarodnimi obveznostmi, dobrodošlo,« pravi Jazbec (2002: 126). Mnenje, da v določenih okoliščinah multilateralna diplomacija dejansko ponuja najboljšo možnost za uspešna pogajanja, je izredno velikega pomena. Konference se namreč nanašajo le na točno določeno problematiko, zato so osredotočene le na eno oziroma na več med seboj povezanih vprašanj s podobno tematiko. Spodbujajo neformalnost, člani lahko razvijejo določen *esprit de corps*, imajo predsedujočega in skrajni rok, ki pripomore k temu, da se konference ne morejo nadaljevati v nedogled. Pri kompleksnih vprašanjih, ko je vključenih veliko različnih strani in je bistvenega pomena hitrost odločanja, je nadaljevanje s pomočjo konference izredno pomembno (Berridge 2002: 148). Poleg vseh naštetih značilnosti in prednosti multilateralne diplomacije pa je treba tudi poudariti, da nekatere konference lahko postanejo oziroma so postale stalne. Jazbec (2002: 124) to opredeli kot dejavnost, ki »temelji na večstranski uradni komunikaciji med predstavniki držav pošiljateljic na sedežu mednarodne organizacije, pri kateri so ti predstavniki akreditirani«. Govorimo o stalnih diplomatskih

konferencah, ki so splošno znane kot mednarodne organizacije ali medvladne organizacije. Le-te so si pridobile stalni status in imajo očitne prednosti: začetno premagovanje težav se utrdi, problem je pod stalnim nadzorom, spodbuja se zbiranje specializiranega znanja, gre za resno obvezo, oblikuje se poseben lobi, ki je namenjen zadevi, o kateri se razpravlja, pogosto daje tudi tehnično pomoč državam, ki jo zahtevajo. Vse to stalna multilateralna konferenca počne brez prevelikih pričakovanj, značilnih za *ad hoc* konference (Berridge 2002: 152).

Multilateralna diplomacija se čedalje pogosteje odvija tudi kot srečanja na vrhu (ne le na ravni akreditiranih diplomatov). Pod tem pojmom razumemo srečanja predsednikov vlad in državnih poglavarjev (Berridge 2002: 168). Čeprav so s to obliko diplomacije začeli šele v 50. letih prejšnjega stoletja, se je institucionalizirala in postala stalno sredstvo multilateralne diplomacije že v 19. stoletju (Simoniti 1995: 23). Konference na vrhu predstavljajo dve plati medalje, saj so po eni strani lahko izredno uničujoče in nevarne za diplomacijo, ker so lahko namenjene le tuji in domači propagandi, po drugi strani pa so lahko tudi diplomatske narave, seveda če so razumno uporabljene in previdno pripravljene (Berridge 2002: 184). Srečanja na vrhu učinkovito pospešujejo pet diplomatskih funkcij: pospešujejo prijateljske odnose, razjasnjujejo namere, zbirajo informacije, opravljajo konzularne zadeve (pospešujejo izvoz in posredujejo pomoč zaprtim državljanom) in izvršujejo pogajanja (*ibid.* 174).

2.2.1 Globalna konferenčna diplomacija

Konference predstavljajo izredno pomemben element mednarodnega političnega življenja, saj je konferenčna diplomacija postala bolj ali manj stalni mehanizem za usklajevanje politik na mednarodni ravni v različnih postavitvah (Rittberger 1983: 167–168). Velika večina globalnih konferenc, ki so potekale po koncu hladne vojne, kot npr. Svetovna konferenca za človekove pravice (Dunaj, 1993), Svetovna konferenca o prebivalstvu in razvoju (Kairo, 1994), Svetovna konferenca o družbenem razvoju (t. i. Družbeni vrh v Kopenhagenu, 1995) in pa seveda UNCED v Riu, so poleg oblikovanja skupnih politik pripomogle tudi k povečanju učinkovitosti celotnega procesa odločanja, saj so med drugim na novo oblikovale konferenčno-diplomatski aparat (Kaufmann 1996: 1). Tako je npr. konferenca v Riu ustanovila Komisijo za trajnostni razvoj (*United Nations Commission on Sustainable Development* – UNCED), saj Program Združenih narodov za okolje (*United Nations Environment Programme* – UNEP) ni bil več sposoben prevzemati izpolnjevanja novih, ambiciozno zastavljenih nalog, ki so jih vsebovale odločitve UNCED. Ti dve telesi naj bi tako odslej igrali vodilno vlogo na področju globalnih okoljskih politik (*ibid.* 1).

Današnje konferenčne diplomacije pa nikakor ne smemo v celoti enačiti le s političnimi procesi, ki potekajo v okviru OZN (Rittberger 1983: 167–168). Vseeno pa drži, da je konferenčna diplomacija ena temeljnih značilnosti OZN in je v njenem okviru navzoča že od samega začetka (Schecher 2005: 5). Pri globalni konferenčni diplomaciji gre za procese mednarodnega usklajevanja pri oblikovanju politik s pomočjo pogajanj, ki potekajo na rednih ali posebnih zasedanjih glavnih medvladnih teles sistema OZN in na *ad hoc* svetovnih konferencah pod pokroviteljstvom OZN ali ene izmed specializiranih agencij (Rittberger 1983: 171). Globalna konferenčna diplomacija obsega veliko raznovrstnih tematik in posebnih funkcij oblikovanja politik, ki vključujejo: identifikacijo problema, definicijo cilja, načrtovanje, financiranje, nadzor implementacije, oceno itd. Vsaka konferenca izpolni mnoge funkcije oblikovanja politik (*ibid.* 171).

Čeprav je izredno težko celovito opredeliti sam pojem globalne diplomacije, je mogoče ugotoviti nekaj skupnih značilnosti, saj so si vzorci in cilji sklicevanja konferenc izjemno podobni. Konference so pogosto sklicane bodisi kot posledica izbruha problema, ki je na novo spoznan kot globalen, bodisi zaradi njegove povišane politizacije ali pa kot posledica spremenjenih razsežnosti že dlje trajajočih problemov. Ne glede na povod je zelo pomembno, da postane situacija zaskrbljiva in edini način reševanja problematike je s pomočjo supranacionalnih sredstev znotraj sistema OZN (Schechter 2005: 7). Globalne konference v njenem okviru poskušajo dvigniti globalno zavest o določenem vprašanju; lokalne ali regionalne probleme želijo spremeniti v globalne z namenom, da bi k sodelovanju pritegnile nacionalne in lokalne vlade pa tudi NVO. Le-te lahko ustanovijo ali odobrijo mednarodne standarde, načela, smernice, lahko so tudi kot forumi za komuniciranje, kot dopolnilo diplomatskim metodam itd (*ibid.* 7–8). Na globalnih konferencah postane jasno, da je skoraj vse v povezavi z njihovim temeljnim ciljem in obravnavano tematiko (UNCED je npr. odkrila vsesplošno navzočnost okoljskega vidika) (Kaufmann 1996: 1). Imajo tudi skupen, ponavljajoč se vzorec delovanja: sklicane so na pobudo države ali koalicije držav, včasih tudi zainteresiranih nevladnih akterjev, Ekonomskega in socialnega sveta (*Economic and Social Council – ECOSOC*) ali Generalne skupščine Združenih narodov (GS ZN). Zadnja dva lahko posamično ali pa skupaj glasujeta o osnutku resolucije, ki sklicuje konferenco. Osnutek med drugim vsebuje državo gostiteljico, oblikovanje pripravljalnih odborov (*Preparatory Committee – PrepCom*), njihov urnik kot tudi urnik konference same in tudi njen proračun. Predsedujočega imenuje generalni sekretar OZN (Schechter 2005: 9).

Poleg že omenjenega vzpostavljanja novih t. i. konferenčnih diplomatskih teles je učinkovitost globalnih konferenc odvisna tudi od njihove velikosti (s smislu izredno velikega

števila udeležencev, op. J. V.), od poteka različnih vzporednih forumov NVO pa tudi navzočnosti medijev. Slednji lahko zmanjšajo učinkovitost dela konference, po drugi strani pa lahko pozitivno vplivajo na javno mnenje, saj javnost že vnaprej pripravijo na prihodnja morebitna dejanja vlad v skladu z njihovim izpolnjevanjem obveznosti konference (Kaufmann 1996: 2). Treba je tudi omeniti, da tovrstne konference uporabljajo mešanico konferenčne in bilateralne diplomacije, saj postane multilateralna konferenca neizogibno sredstvo za kritje bilateralnih stikov, poleg tega pa omogoča tudi pogajanja ali stike, ki potekajo po skrivni poti (t. i. *'back-channel' negotiations*) (*ibid.* 3–4).

Globalna konferenčna diplomacija je zagotovo zelo raznolik element svetovne politike. Njene učinke lahko občutimo, zavedno ali nezavedno, na vseh ravneh oblikovanja politik (Rittberger 1983: 182); med drugim predstavlja izredno pomembno značilnost okoljske diplomacije in njenega delovanja, saj se velika večina okoljske diplomacije odvija na globalnih okoljskih konferencah, ki so njena najbolj razširjena diplomatska metoda (več v poglavju 3. 2. 1).

Spodnja tabela prikazuje pregled vseh do sedaj omenjenih vrst diplomacije, akterje, teme, s katerimi se ukvarjajo, in poglavitne funkcije, ki jih imajo.

Tabela 2.2.1.1: Vrste diplomacije in njihove značilnosti

VRSTE DIPLOMACIJE	AKTERJI	TEME	FUNKCIJE
Bilateralna diplomacija	Države	Vzpostavljanje in vzdrževanje diplomatskih in konzularnih odnosov	Pogajanje; predstavljanje; varstvo interesov v okviru mednarodnega prava; obveščanje; poročanje; pospeševanje prijateljskih odnosov; razvijanje gospodarskih, kulturnih, znanstvenih idr. stikov; konzularne funkcije
Klasična multilateralna diplomacija	Delegacije (predstavniki vlad držav), mednarodne organizacije, sekretariati, izvršni direktorji, predsedujoči, skupine delegacij različnih držav, NVO, osvobodilna gibanja, formalni in neformalni posredniki	<i>Ad hoc</i> ali redne konference, ki obravnavajo točno določeno tematiko ali med seboj povezane tematike	Vzpostavitev delovanja mednarodnega sistema oz. mednarodne ureditve na določenem področju ali več povezanih področjih s pomočjo bilateralnih in večstranskih pogajanj
Globalna konferenčna diplomacija	Delegacije (predstavniki vlad držav), organizacije in specializirane agencije OZN, mednarodne organizacije, sekretariati, izvršni direktorji, predsedujoči, skupine delegacij različnih držav, NVO, osvobodilna gibanja, formalni in neformalni posredniki	Globalni problemi (okolje, AIDS, revščina, človekove pravice itd.)	Usklajevanje in oblikovanje skupnih politik na mednarodni – globalni – ravni v različnih postavitvah s pomočjo bilateralnih in večstranskih pogajanj

2.3 DIPLOMACIJA EVROPSKE SKUPNOSTI/EVROPSKE UNIJE

Na začetku razprave o diplomaciji ES/EU se mi zdi pomembno na kratko odgovoriti na vprašanje, kdo ali kaj pravzaprav je ES/EU. Gre za subjekt, podoben državi, mednarodno organizacijo ali pa za edinstvenega mednarodnega akterja? O čem govorimo, ko imamo v mislih EU, ES, institucije EU ali pa same države članice?

ES/EU ne moremo imeti za konvencionalno državo, pa čeprav včasih deluje tako. Manjka ji namreč suverenost, in sicer v smislu centralizirane, hierarhične politične strukture, ki bi delovala neodvisno od njenih držav članic (White 2001: 21). ES/EU torej nima vlade, ki bi lahko imela izključni nadzor nad ozemljem ter bi lahko veljavno delovala in bila odgovorna za različne vrste vprašanj. Prav tako o ES/EU ne moremo govoriti kot o mednarodni organizaciji, čeprav je formalno, po mednarodnem pravu ES (kot pravni akter) mednarodna organizacija,

ki lahko z vsemi pravicami opravlja določene dogovorjene pristojnosti, pa čeprav ne v takem obsegu, kot jih lahko opravlja država (*ibid.* 21). Njena pravna subjektiviteta temelji na sklepu Meddržavnega sodišča (*International Court of Justice – ICJ*) iz leta 1948, ki podeljuje OZN mednarodnopravni status z uporabo t. i. načela posebnega značaja (*principle of specificity*) (Schermers in Blokker 1995), ki OZN in vsem drugim mednarodnim organizacijam priznava obvezno in ustrezno sposobnost, da opravljajo funkcije, ki jih določajo njihove ustanovne listine (Bretherton in Vogler 1999: 16–17). Vendar je ES/EU edinstvena in več kot le mednarodna organizacija, saj ima bolj razvito in kompleksno institucionalno strukturo v primerjavi z drugimi, ima širši spekter političnih odgovornosti, njeno delovanje in njena struktura pa imata veliko supranacionalnih značilnosti (White 2001: 21). White (*ibid.* 23) predstavi idejo, da je EU neke vrste decentralizirana, nehierarhična politična mreža različnih vrst akterjev, ki poskušajo skupaj reševati skupna vprašanja različnih problemskih področij. Mešanica akterjev (vlade držav članic, institucije EU, nevladne interesne skupine (NIS) itd.) z različnimi tipi procesov oblikovanja politik deluje na številnih problemskih področjih z medvladnimi (med državami članicami), transnacionalnimi (zunaj ES/EU, pogajanja nedržavnih akterjev kot npr. Komisije), transvladnimi (vlade držav članic), subnacionalnimi (kot npr. interesne skupine znotraj držav članic in subdržavne enote – regije) in pa supranacionalnimi pogajanja (zavezujoče odločitve s strani institucij Skupnosti, kot npr. Sodišče evropskih skupnosti (*European Court of Justice – ECJ*)). Skratka, gre za akterja svojevrstne narave (White 2001: 23).

ES/EU ne moremo imeti niti za državo, zvezo ali mednarodno organizacijo niti za nadnacionalno organizacijo ali federalno državo. Pojmovati jo moramo kot organizacijo *sui generis* (Bretherton in Vogler 1999: 2–3). Gre za nesporno edinstvenega multilateralnega akterja svetovne politike do te mere, da se državni in nedržavni akterji znotraj Unije združujejo na različne načine, da bi delovali diplomatsko na mednarodnem prizorišču (White 2005: 329). Razvoj njenega diplomatskega delovanja bom temeljiteje predstavila v nadaljevanju, ko bo sprva prikazano s pomočjo zgodovinskega pregleda, nato pa še s sedanjim delovanjem diplomatskega aparata ES/EU.

2.3.1 Zgodovinski pregled razvoja diplomatske dejavnosti Evropske skupnosti/Evropske unije

Rimska pogodba (RP),¹¹ ki je leta 1957 ustanovila Evropsko gospodarsko skupnost (EGS), ni predpisovala skupne diplomacije glede zunanjepolitičnih problemov, vključevala pa je manjši predpis za posvetovanje glede zunanjepolitičnih vprašanj, kot je npr. vojna, ki bi lahko vplivali na delovanje Skupnosti (White 2001: 73). Vse od svoje ustanovitve se je EGS srečevala z zunanjim svetom, s katerim je vzdrževala odnose v skladu s podeljenimi pristojnostmi RP, ki so ji omogočile postati dejavnik v mednarodnem okolju (Kajnc 2006: 32). Odgovornost za zunanje ekonomske odnose, ki je bila zaupana Skupnosti, je izhajala neposredno iz prizadevanj po oblikovanju skupnega notranjega trga in z nastajanjem skupne carine. Kot posledica je bila tako ES podeljena sposobnost za oblikovanje in implementacijo zunanje trgovinske politike. Ta odgovornost naj bi vključevala zunanje predstavljanje in pogajanja Evropske komisije (EK) (v imenu držav članic) o mednarodnih trgovinskih zadevah (člen 133 RP). RP je Skupnosti podeljevala tudi sposobnost oblikovanja pridružitvenih sporazumov oz. asociacijskih dogovorov¹² s tretjimi državami (člen 238) (Bretherton in Vogler 1999: 4), dana pa ji je bila tudi zmožnost sklepanja mednarodnih pogodb in vzpostavitve odnosov s Splošnim dogovorom o trgovini in carinah (*General Agreement on Tariffs and Trade – GAAT*), OZN, tedanjo Organizacijo za evropsko ekonomsko sodelovanje (*Organization for European Economic Cooperation – OEEC*, kasneje postane to Organizacija za sodelovanje in razvoj v Evropi – *Organization for Economic Cooperation and Development – OECD*) (člen 228) in (sicer omejena) pravica do vzpostavljanja diplomatskih misij.

V 60. letih 20. stoletja so se zunanji odnosi razvili na omejenem področju dejavnosti in vse bolj je postajalo jasno, da je v praksi izredno težko ločiti med zunanjo ekonomsko aktivnostjo in političnim kontekstom. Izredno zapleteno je bilo namreč razpravljati o npr. politiki pomoči v okviru pogajanj z državami AKP brez zagotovitve dogovora v širšem političnem kontekstu,

¹¹ Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (PEGS), sprejeta 25. 3. 1957, v veljavi od 1. 1. 1958 (Uradni list RS, št. 27, 23. 3. 2004, priloga: Mednarodne pogodbe (št. 7), str. 3087–3178). Obstajata dve t. i. Rimski pogodbi, saj je bila poleg že omenjene pogodbe v Rimu sprejeta tudi Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo (EURATOM). Za Pogodbo o ustanovitvi EGS se je uveljavilo poimenovanje Rimska pogodba in tako ga uporabljam tudi tukaj.

¹² Po Simonitijevem mnenju (1995: 51) se avtorji, ki se ukvarjajo z razvojem diplomacije in evropskimi integracijami, večinoma strinjajo o tem, da je ES/EU v razvoj diplomatskih tehnik največ prispevala na področju t. i. asociativne diplomacije. Gre za vrsto multilateralne diplomacije mednarodne organizacije, ki deluje v več smereh: med samimi državami članicami kot tudi med ES/EU (natančneje Komisijo, op. J. V.) ter drugimi regionalnimi in trgovinskimi skupinami (npr. s skupino afriških, karibskih in pacifiških držav (države AKP) ali pa z Zvezo jugovzhodnih azijskih držav (*Association of Southeast Asian Nations – ASEAN*)). Predstavniki ES/EU sodelujejo in se pogajajo na vseh velikih in pomembnih multilateralnih konferencah, ki potekajo pod okriljem OZN, OECD, Konference Združenih narodov za trgovino in razvoj (*United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD*) ter Svetovne trgovinske organizacije (WTO).

znotraj katerega je bila pomoč dana (White 2001: 73). Problem je postal še bolj jasen v zgodnjih 70. letih 20. stoletja, ko se je povečala kompleksna soodvisnost držav. Ekonomski odnosi so tako postali še posebej ranljivi in politični v najširšem smislu (*ibid.* 73). Odločnost tedanjih držav članic Skupnosti, da začnejo načrtovati skupno zunanjo politiko, se je še okrepila. Med vzroke za njeno načrtovanje Simoniti (1995: 50) prišteva vstop Velike Britanije, Danske in Irske leta 1973 v ES, splošno multilateralizacijo mednarodnih odnosov, vse večji prodor izdelkov visoko industrializirane Japonske ne samo na evropski, temveč na svetovni trg, odločitev držav članic OPEC o uporabi nafte kot političnega orožja ter odločitev ZDA o njihovi vnovični opredelitvi odnosov z Evropo. Ideja o skupni obrambi¹³ je spodletela že v 50. letih in nastalo je šibko medvladno sodelovanje, ki se je imenovalo Evropsko politično sodelovanje (EPS). EPS¹⁴ je bilo oblikovano leta 1970 z namenom lajšanja razprav in možnega skupnega delovanja v zunanjepolitičnih zadevah (Smith 2005: 162). Nadaljnji dve desetletji je rabilo za poenostavljanje diplomatskega usklajevanja in posvetovanja med zunanjimi ministrstvi držav članic, saj je bil njegov temeljni namen oblikovanje skupnih stališč glede različnih zunanjepolitičnih vprašanj (Piening 1997: 10). Ključni elementi procesa EPS so imeli korenine v Poročilu iz Luksemburga¹⁵ iz leta 1970, širše razviti in uzakonjeni pa so bili s Poročilom iz Kopenhagna¹⁶ (1973), Londona¹⁷ (1981), Svečano deklaracijo iz Stuttgarta¹⁸ (1983) in končno v Enotnem evropskem aktu (EEA),¹⁹ ki je EPS vključil v ES (Naslov III, člen 30). V Poročilu iz Luksemburga (2. del, točka I) so se vlade držav članic odločile, da bo njihovo sodelovanje na področju zunanje politike imelo dva cilja: (1) večje medsebojno razumevanje temeljnih zunanjepolitičnih vprašanj s pomočjo izmenjave informacij in rednim posvetovanjem ter (2) povečanje solidarnosti z usklajevanjem mnenj, z zgoščenim vedenjem in skupnimi ukrepi. Poročilo je določalo (2. del, točka IV), da se bodo

¹³ Opazen začetni uspeh Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ) je bil spodbuda za nadaljnjo integracijo. Oblikovana naj bi bila Evropska obrambna skupnost (*European Defence Community* – EDC) s podobno institucionalno strukturo kot ESPJ, vendar pa je celoten projekt na koncu propadel (Nugent 2003: 38–39).

¹⁴ EPS je predhodnik Skupne zunanje in varnostne politike (SZVP).

¹⁵ *Davignon Report*, Poročilo iz Luksemburga, Luksemburg, 27. 10. 1970, *Bulletin of the European Communities*, november 1970, št. 11, str. 9–14; dostopno na: <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=881&lang=2> (18. julij 2007).

¹⁶ *Second Report on European political cooperation on Foreign Policy*, Poročilo iz Kopenhagna, Kopenhagen, 23. 7. 1973, *Bulletin of the European Communities*, september 1973, št. 9, str. 14–21; dostopno na: <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=7410&lang=2> (18. julij 2007).

¹⁷ *Report on European Political Cooperation*, Poročilo iz Londona, London, 13. 10. 1981, *Bulletin of the European Communities*, 1981, No Supplement 3, str. 14–17; dostopno na: <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=8106?lang=2> (18. julij 2007).

¹⁸ *Solemn Declaration on European Union*, Svečana deklaracija iz Stuttgarta, Stuttgart, 19. 6. 1983, *Bulletin of the European Communities*, junij 1983, št. 6, str. 24–29; dostopno na: <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=7560&lang=2> (18. julij 2007).

¹⁹ *Single European Act*, Enotni Evropski akt, Luksemburg, podpisan 17. 2. 1986, v veljavi od 1. 7. 1987; dostopno na: http://www.uradni-list.si/priloge/RS_2004-27-00024-MP~P003-0000.PDF (18. julij 2007).

vlade medsebojno posvetovale glede najpomembnejših zunanjepolitičnih vprašanj; države članice pa bodo lahko svobodno predlagale katero koli temo, o kateri se želijo politično posvetovati. Oblikovan je bil torej medvladni aparat rednih srečanj zunanjih ministrov in Političnega odbora višjih diplomatov, katerega namen je bilo pospeševanje sodelovanja na področju zunanje politike med državami članicami. Tovrstno politično sodelovanje ni vključevalo niti Komisije niti drugih institucij Skupnosti. S Komisijo bi potekala posvetovanja le v primeru (izredno posvetovanje, v primeru resne krize ali posebne nuje, op. J. V.), če bi se razprava zunanjih ministrov na katerikoli način nanašala na delo Skupnosti (Piening 1997: 33). Medtem ko se je Poročilo iz Luxemburga osredotočalo na notranje usklajevanje, je Poročilo iz Kopenhagna njegova določila še razširilo, vendar pa se je hkrati usmerilo tudi na zunanjepolitično dejavnost. Poročilo (Del II, točka 6) je namreč določilo tudi vlogo veleposlaništev deveterice v prestolnicah držav članic Skupnosti. Le-ta naj bi tesno sodelovala pri izvrševanju političnega sodelovanja, natančneje, sprejemala bi informacije na podlagi Skupnosti, ki bi jih izdala zunanja ministrstva rezidenčnih držav ter se občasno posvetovala glede določenih zadev. V te namene je bil imenovan poseben član diplomatskega osebja, ki mu je bila zaupana naloga vzdrževanja potrebnih stikov z zunanjim ministrstvom rezidenčne države v okviru političnega sodelovanja. Poleg omenjenih veleposlaništev poročilo v aparat političnega sodelovanja vključi tudi vlogo veleposlaništev v tretjih državah in stalnih predstavnikov v mednarodnih organizacijah, ki naj bi tudi pripomogli k skupnim ukrepom, k preskrbi z informacijami, izmenjavi mnenj in iskanju skupnih stališč (Del II, točka 7). S poročilom je postalo jasno, da vloge držav članic ni mogoče popolnoma ločiti od Skupnosti kot celote, zato je potrdilo sodelovanje Komisije v razpravah v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) in vzpostavilo t. i. načelo posvetovanja med državami članicami v primeru sprejemanja pomembnih zunanjepolitičnih odločitev (Piening 1997: 34). Vključenost Komisije v vse stopnje EPS je prvič potrdilo Poročilo iz Londona, še več, zunanji ministri so kot glavni cilj političnega sodelovanja razglasili skupno ukrepanje in ne le sodelovanje ali koordinacijo politik, ki sta prevladovala doslej. Ministri so se tudi dogovorili o utrditvi aparata posvetovanja med ministrstvi držav članic, sodelovanju prek njihovih veleposlaništev v tujini in neposrednih odnosih med EPS in tretjimi državami z uporabo t. i. trojke (trenutni predsedujoči Svetu in pretekli ter prihodnji predsedujoči) (*ibid.* 34). Medtem ko je Poročilo iz Londona vsebovalo možnost razpravljanja o 'političnih vidikih varnosti', je Svečana deklaracija iz Stuttgarta razširila opredelitev na 'politične in ekonomske varnosti' (Hill in Smith 2000: 125). Poleg tega so države članice (1) razglašale progresivni razvoj in opredelitev skupnih načel, ciljev ter interesov; (2) koordinacijo njihovih stališč glede

političnih in ekonomskih vidikov varnosti; (3) povečanje stikov s tretjimi državami; (4) tesnejše sodelovanje v diplomatskih in administrativnih zadevah med misijami tedanje deseterice in tretjimi državami ter; (5) prizadevanje za skupna stališča na pomembnih mednarodnih konferencah (točka 3. 2). Dogovorile so se tudi o sodelovanju na področju kulture (tudi s tretjimi državami) znotraj okvira EPS (točka 3. 3).

Iz pregleda omenjenih poročil lahko ugotovimo, da je vsako naslednje dodatno institucionaliziralo EPS »v smislu oblik sodelovanja in srečevanja ter izmenjavanja informacij med državami članicami s ciljem zblížiti stališča in sprejeti odločitev o skupnem stališču in skupnih ukrepih (Kajnc 2006: 126–127)«. Poleg vedno večje institucionalizacije je prišlo do razširitve tudi v smislu zunanjepolitičnega ukrepanja, o katerem so se sodelujoči dogovarjali in je postajalo vse obsežnejše in natančno opredeljeno. Velika pozornost je bila namenjena strateškemu razvoju oziroma vzpostavitvi strateškega elementa zunanje politike (*ibid.* 127), ki jo je poudarjala tudi pariška Izjava Konference šefov držav in vlad²⁰ leta 1972, ki je med drugim vsebovala določilo o okoljski politiki (točka 8). V izjavi so se šefi držav in vlad članic zavzemali za sodelovanje Skupnosti na področju razvoja in mednarodne trgovine (Zunanji odnosi, točki 11 in 12) ter za oblikovanje skupnih srednje- in dolgoročnih stališč pri ukvarjanju s tekočimi zadevami (Politično sodelovanje, točka 14), ki jih je Kopenhagensko poročilo (Del II, točka 5) neposredno nadgradilo z opredelitvijo okvirov, v katerih naj se te študije pripravljajo. Uvod Londonskega poročila zaveže zunanje ministre k nadaljevanju 'fleksibilnega in pragmatičnega pristopa', začne se zavzemati za bolj dolgoročne pristope k problemom in vpelje študije. EEA še bolj stremi k dolgoročnejši politiki; postopno oblikovanje skupnih načel in ciljev je priznано kot element, ki bo povečal sposobnost držav članic za skupno ukrepanje v zunanji politiki (člen 30, točka 2(c), odstavek 2). Skupno zunanjepolitično ukrepanje v 80. letih izčrpno določa Deklaracija z Rodosa²¹ leta 1988, ki vsebuje številne zunanjepolitične tematike in dejavnosti tedanje Skupnosti dvanajstih držav članic. Deklaracija se osredotoča na aktivno sodelovanje Skupnosti s številnimi tretjimi državami in mednarodnimi organizacijami, zavzema se za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti kot tudi za reševanje regionalnih konfliktov v skladu z Ustanovno listino OZN (UL OZN) in s splošnim spoštovanjem človekovih pravic ter se osredotoča na odnose med evropskim Zahodom in Vzhodom.

²⁰ *Statement from the Paris Summit*, Izjava Vrha v Parizu, Pariz, 19. do 21. 10. 1972; *Bulletin of the European Communities*, oktober 1972, št. 10, str. 14–26; dostopna na: <http://www.en.lu/mce.cfm> (22. avgust 2007).

²¹ *Declaration of the European Council on the International Role of the European Community – The Rhodes Declaration*, Deklaracija Evropskega sveta o mednarodni vlogi Evropske skupnosti – Deklaracija z Rodosa, sprejeta na zasedanju šefov držav in vlad držav članic ES, Rodos, 3. 12. 1988; dostopna na: http://www.europarl.europa.eu/summits/rhodes/rh2_en.pdf (22. avgust 2007).

Z EEA je EPS postala del pogodbenih določil na področju zunanje politike ES. Skladno z njegovim 30. členom so se države članice ES dogovorile o skupnem prizadevanju za oblikovanje in izvajanje evropske zunanje politike ter se zavezale k medsebojnemu obveščanju in posvetovanju o vseh zunanjepolitičnih zadevah splošnega interesa, da »zagotovijo kar najučinkovitejše uveljavljanje svojega skupnega vpliva z usklajevanjem, zblizevanjem stališč in izvajanjem skupnih ukrepov« (člen 30, točka 2(a)). Visoke pogodbenice so se pri sprejemanju in izvajanju skupnih stališč zavezale, da bodo pri ukrepih na nacionalni ravni upoštevale stališča drugih članic, pri čemer je določanje skupnih stališč oporna točka za politike pogodbenic (člen 30, točka 2(c)). Visoke pogodbenice si morajo v skladu s točko 3(d) člena 30 EEA tudi prizadevati, da se izognejo »vsaki dejavnosti ali stališču, ki bi slabilo njihovo učinkovitost v vlogi povezovalne sile v mednarodnih odnosih ali znotraj mednarodnih organizacij«. V delovanju EPS je imela glavno besedo predsedujoča država članica. V njegovem okviru so se srečevali zunanji ministri tedanjih držav članic ES vsake tri mesece (EEA, člen 30, točka 3(a), op. J.V.); vsebino njihovih sestankov so prej pripravili t. i. korespondenti (skupina nacionalnih diplomatov zunanjih ministrstev), ki so se ukvarjali z njegovimi problemi (Simoniti 1995: 51). Države so obdržale pravico, da so lahko v celoti sledile lastni nacionalni zunanji politiki, hkrati pa so sodelovale znotraj mehanizma EPS. Predsedujoča država, ki je delovala skozi Svet za splošne zadeve (SSZ), je bila odgovorna za sklicevanje periodičnih srečanj zunanjih ministrov v okviru formalnih srečanj Sveta, lahko pa so se zunanji ministri srečevali tudi neformalno (White 2001: 75). Vse od 80. let 20. stoletja je bila tudi EK popolna udeleženka EPS. Lahko je sodelovala pri implementaciji dveh glavnih političnih orodij: deklaracijah (izražajo mnenje ES/EU glede določene tematike) in demaršah, pri katerih gre za formalne predstavitve stališč ES/EU glede določenega vprašanja, predstavljenega s strani predstavnikov tretjih držav in mednarodnih organizacij. Slednje poskušajo spodbujati ustrezne spremembe obnašanja tretjih držav ali mednarodnih organizacij. Veleposlaniki EU v državah nečlanicah zelo pogosto uporabljajo demarše, ki se lahko nanašajo na zelo različne teme, narašča pa tudi število napisanih deklaracij (Smith 2005: 162).

Preglednica 2.3.1.1: Diplomatski instrumenti in diplomatske funkcije v okviru Evropskega političnega sodelovanja

	DIPLOMATSKI INSTRUMENTI	DIPLOMATSKE FUNKCIJE
EPS	Deklaracije Skupna stališča Skupni ukrepi Demarše	Posvetovanje Izmenjava informacij Sodelovanje Medsebojno obveščanje Dialog s tretjimi državami, regionalnimi združenji in mednarodnimi organizacijami

V 80. letih 20. stoletja je prišlo do rasti ES/EU kot mednarodnega akterja zaradi razširitve sposobnosti zunanjepolitičnega oblikovanja Komisije in širitve mreže zunanjih delegacij (odprte so bile nove delegacije v Sredozemlju, Aziji in Latinski Ameriki kot posledica iberske širitve leta 1986) (Hocking in Spence 2005: 5). Položaj le-teh se je močno razlikoval – od misij v državah AKP, ki so večinoma pogodbeno zaposlovala osebje, do popolnoma akreditiranih diplomatskih misij (npr. v Washingtonu). Obstajali pa sta dve problematični področji za Komisijo: vprašanje osebja (vključevala je razširitev nalog Komisije od razvoja do tehnične pomoči v državah tranzicije) in vprašanje poklicne diplomatske dejavnosti (kljub poklicni izurjenosti so šefi delegacij le stežka uživali popolno zaupanje njihovih ambadorskih kolegov EU). O celotni vlogi Komisije v mednarodni diplomaciji so se pogosto kresala mnenja, nekateri so tako njeno vlogo spoštovali, drugi ne (Hocking in Spence 2005: 6).

Pogodba iz Maastrichta (Pogodba o Evropski uniji – PEU)²² iz leta 1993 je natančneje razložila diplomatski okvir, kot ga je vseboval EEA, saj so novi zakonski predpisi sedaj tudi politično podpirali spremembo v naravi vodenja zunanje politike EU (*ibid.* 7). Določbe PEU o diplomatskem sodelovanju držav članic se niso bistveno spremenile od tistih, ki jih je opredeljeval člen 30 EEA. V zadevah skupne zunanje in varnostne politike (SZVP) Unijo zastopa predsedujoča država članica, ki je odgovorna za izvajanje skupnih ukrepov in načelno izražanje stališč Unije v mednarodnih organizacijah. Predsedujoči državi pri opravljanju omenjenih nalog, v katere je v celoti vključena Komisija, po potrebi pomagata prejšnja in prihodnja predsedujoča država članica (PEU, člen J.5). Okrepljen in bolj jasno je v PEU

²² *Treaty on European Union*, Pogodba o Evropski uniji, podpis v Maastrichtu 7. 2. 1992, v veljavi od 1. 11. 1993, konsolidiran tekst, v veljavi od 1. 2. 2003, http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/search/search_treaties.html (11. marec 2007).

opredeljen poudarek o sodelovanju diplomatskih in konzularnih predstavništev držav članic (Kajnič 2006: 155), ki nalaga, da morajo le-te okrepiti sodelovanje z izmenjavo informacij, pripravo skupnih ocen in prispevanjem k izvajanju določb (PEU, člen J.6).

Preglednica 2.3.1.2: Diplomatski instrumenti in diplomatske funkcije Skupne zunanje in varnostne politike

	DIPLOMATSKI INSTRUMENTI	DIPLOMATSKE FUNKCIJE
SZVP	Deklaracije Demarše Skupna stališča Skupni ukrepi Skupne strategije (Pogodba iz Amsterdama)	Posvetovanje Sodelovanje Izmenjava informacij Priprava skupnih ocen Pomoč pri izvajanju določb Delovanje v mednarodnih organizacijah in na mednarodnih konferencah

Vendar pa je konec hladne vojne pomenil začetek nove faze v razvoju diplomacije ES/EU, ki so jo zaznamovale vse širše pristojnosti EK, vključno s spremenjenim obsegom njenega delovanja, njeno vlogo tehničnega pomočnika državam srednje in vzhodne Evrope pri upravljanju mirnega prehoda iz planskih v tržne ekonomije ter nove vloge njenih delegacij. Komisija je v teh na novo nastajajočih državah vse pogosteje odpirala diplomatska predstavništva²³ (v povprečju 5 na leto), tako da so njene misije konec 80. let 20. stoletja dosegle resnično globalno razsežnost. Približno do leta 1990 so tako delegacije EK postale stalna značilnost mednarodne diplomatske skupnosti. Večina delegacij je imela status popolnih diplomatskih misij, njihovi šefi so bili akreditirani pri predsednikih držav, njihova poverilna pisma je podpisoval predsednik Komisije, šefi delegacij pa so imeli diplomatski rang in razred ambasadorja (Hocking in Spence 2005: 7). Bistveno spremembo položaja zunanje službe je povzročilo t. i. Williamsonovo poročilo²⁴ (1996), ki je priznalo potrebo EK po razvoju homogenega telesa ljudi, ki bi bili pripravljeni delati v tujini kot del življenjske

²³ PEU določa, da morajo »diplomatska in konzularna predstavništva držav članic in delegacije Komisije v tretjih državah in mednarodnih konferencah ter njihova predstavništva v mednarodnih organizacijah zagotavljati, da bodo skupna stališča in ukrepi, sprejeti s strani Sveta, v skladu s pravili in implementacijo. Diplomatska in konzularna predstavništva morajo pospeševati sodelovanje z izmenjavo informacij, z izvrševanjem skupnih ocen in prispevanjem k izvrševanju določil člena 8c Pogodbe o ustanovitvi ES« (PEU, člen J. 2).

²⁴ Williamsonovo poročilo je drugo ime za Poročilo o dolgotrajnih zahtevah zunanje službe (*Longer – term requirements of teh External Service Report*), 27. 3. 1996 (SEC(96)554) (Evropska komisija 2007d).

diplomatske kariere. Takratna Komisija Jacquesa Santerja je razvila novo obliko političnih dokumentov – vsakoletnih sporočil Svetu in EP, ki so vsebovala vse poglede upravljanja in razvoja zunanje službe, vključno z vlogo, prednostmi, viri in znatnimi spremembami mreže delegacij ter njihovega delovanja (*ibid.* 8).

S PEU je torej SZVP nadomestila mehanizem EPS, ki je, če njegovo delovanje končno ocenimo z vidika diplomacije, le malo pripomogel k razvoju posebnih diplomatskih metod (Simoniti 1995: 51). Zato pa se je vzporedno z razvojem medvladnega sistema EPS razvijala 'kvazi – diplomatska' dejavnost zunanje politike Skupnosti, katere začetki sežejo že v sredino 50. let 20. stoletja, ko je nastala t. i. Enotna zunanja služba Evropske komisije (EZS),²⁵ (Hocking in Spence 2005: 5). Države članice ES so tako s pomočjo EPS »samo formalizirale vladne konzultacije znotraj neke nevojaške zveze« (Simoniti 1995: 51). S PEU sta bila poleg deklaracij in demarš institucionalizirana dva nova politična instrumenta: skupna stališča SZVP²⁶ in skupni ukrepi.²⁷ Skupna stališča SZVP bi se izvrševala z uporabo usklajenih nacionalnih akcij, skupni ukrepi pa z instrumenti ES, npr. s pomočjo in sankcijami. Praktično se je razlikovanje med instrumentoma zbrisalo, saj je postalo bolj učinkovito zanašanje na postopke ES in vire kot pa koordiniranje diplomatske dejavnosti vseh držav članic. Zapis skupnih stališč in ukrepov dejansko kaže na vrsto podobnih dejavnosti na bistvenih območjih, kot so npr. nekdanja Jugoslavija, afriške države, srednja in vzhodna Evropa, Bližnji vzhod itd. (Hill in Smith 2005: 163).

S Pogodbo iz Amsterdama (PA)²⁸ leta 1997 je EU podprla svojo splošno diplomatsko sposobnost na tri načine: 1. razlikovanje med skupnimi stališči SZVP in skupnimi ukrepi je zasenčila vse večja uporaba virov in političnih orodij prvega stebra; 2. oblikovanje skupnih

²⁵ EZS je prvo delegacijo osnovala leta 1955 v Londonu, danes pa preskrbuje delegacije EK v 123 državah po svetu in v petih mednarodnih organizacijah. Njen prvotni namen je bilo upravljanje s trgovinskim poslovanjem ES in razvojna pomoč državam tretjega sveta. S Pogodbo o Evropski uniji se je njena vloga spremenila, saj so ji bile dodeljene bolj tradicionalne diplomatske funkcije (Bátora 2003: 18).

²⁶ »V primeru, da se mu bo zdelo potrebno, bo Svet oblikoval skupna stališča in države članice morajo zagotoviti, da bodo njihove nacionalne politike v skladu s skupnimi stališči« (PEU, člen J. 2). »Države članice so se zavezale k skupnim stališčem tudi pri njihovem delovanju v mednarodnih organizacijah in na mednarodnih konferencah. V primeru, da na tovrstnih forumih ne bodo sodelovale vse države članice, bodo sodelujoče podpirale skupna stališča, o vseh zadevah skupnega interesa pa bodo morale obvestiti vse nesodelujoče« (PEU, Naslov V, člen J. 2).

²⁷ »Na podlagi splošnih smernic Evropskega sveta bo Svet odločal o tem, katera zadeva bo izpostavljena skupnim ukrepom. Kadar se Svet odloča o načelih skupnih ukrepov, morajo biti znotraj posebnega okvira določeni splošni in posebni cilji Unije izvrševanja tovrstnih ukrepov, in če potrebno, njihovo trajanje, sredstva, postopki in okoliščine njihovega izvrševanja« (PEU, člen J. 3).

²⁸ *Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts*, Pogodba iz Amsterdama, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte, sprejeta 17. 6. 1997, podpis 2. 10. 1987, v veljavi od 1. 5. 1999, Official Journal of the European Communities (OJEC), 10. 11. 1997, št. C 340, str. 1; dostopno na <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=11104&lang=2> (18. julij 2007).

strategij za pomoč pri preskrbi z večjim poudarkom na glavnih zunanjih politikah EU, še posebej kjer instrument križa stebre EU; 3. oblikovanje položaja Visokega predstavnika za SZVP, ki predstavlja nekakšen enoten glas EU. Slednja se opira na prenovljeni mehanizem t. i. trojk na večini področij v diplomaciji. Prenovljena trojka sedaj vključuje visokega predstavnika za SZVP, zunanjega ministra predsedujoče države in evropskega komisarja za zunanje zadeve. Imenovani so tudi posebni predstavniki za področja posebnega pomena (kot npr. afriško območje Velikih jezer, Bližnji vzhod ...) (Hill in Smith 2005: 163–164). V zunanjem predstavljanju je Visoki predstavnik za SZVP enoten glas EU, ki poleg tega, da je generalni sekretar Sveta, opravlja tri temeljne funkcije: pomoč Svetu pri zadevah znotraj okvira SZVP, še posebej prispevanje k formulaciji, pripravi in implementaciji političnih odločitev; vodenje političnih dialogov s tretjimi državami in; pomoč predsedujoči državi pri predstavljanju EU v tujini in pri implementaciji odločitev SZVP (PA, člen 18 in člen 26) (White 2001: 159–160). Odgovornosti visokega predstavnika SZVP so v PA zelo neprecizno opredeljene, zato je izrednega pomena, kdo zaseda omenjeno mesto. Javier Solana – gre za enega najpomembnejših evropskih politikov – je mesto prevzel leta 1999 in z njegovo naravo ogromno pripomogel k temu, da je glas EU mogoče slišati redno tako v Washingtonu kot drugod po svetu (Cameron 2002: 9). Poleg zgoraj navedenih sprememb je PA povečala tudi vlogo Evropskega sveta, ki naj bi tako sedaj postavljala neke vrste smernice zunanjepolitičnih akcij, in kar je še pomembneje, sprejemal strategije, ki v najširšem smislu opredeljujejo doseg ciljev in uporabo sredstev. Te skupne strategije, izboljšani mehanizmi za zagotavljanje konsistentnosti prek različnih političnih področij, potekajo prek skupnih ukrepov (PA, člen 14) ali skupnih stališč (PA, člen 15). V nasprotnem primeru pogodba bistveno ni spremenila vloge Komisije, saj ta še vedno ostaja pomemben akter zunanjepolitičnega procesa (White 2001: 160 – 162).

Na tem mestu je treba omeniti tudi pomembno resolucijo EP iz leta 2000, ki v t. i. Galeotejevem poročilu²⁹ predlaga ustanovitev skupne evropske diplomacije in daje priporočila glede izobraževanja uradnikov, odgovornih za zunanje odnose, pravnega statusa delegacij in koordiniranje z državami članicami. Tedanji komisar za zunanje odnose Chris Patten je v svojem govoru pred EP (Evropska komisija 2000) istega leta pozdravil omenjeno poročilo, ki po njegovem mnenju »določa meje načina vodenja naše zunanje službe v

²⁹ *European Parliament Report on a Common Community Diplomacy*, Poročilo Evropskega parlamenta o skupni diplomaciji Skupnosti, sprejeto 24. 6. 2000, sprejel Odbor Evropskega parlamenta za zunanje zadeve, človekove pravice in skupno zunanjo varnostno in obrambno politiko; dostopno na: <http://www.futureofeuropa.parliament.gv.at/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-2000-0210+0+DOC+PDF+V0//EN> (22. avgust 2007).

prihodnosti«. Po njegovem mnenju poročilo poudarja vlogo Komisije in njenih delegacij v zunanjih aktivnostih Skupnosti, kjer je bistvenega pomena prispevek Zunanje službe Komisije (*ibid.*). Prvi korak mora biti storjen pri izobraževanju uradnikov Komisije, ki se ukvarjajo z zunanjimi odnosi, pri čemer mora Unija čim bolj izkoristiti znanja in izkušnje obstoječih izobraževalnih institucij v državah članicah. Izpostavi se tudi potreba po ustanovitvi t. i. evropske diplomatske akademije. Glede pravnega statusa delegacij, čeprav seveda formalno govorimo o delegacijah Komisije, je treba poudariti, da je njihova naloga dajati potrebno pomoč vsem institucijam EU kot tudi državam članicam, pri čemer ne smemo pozabiti, da mora priti tudi do večjega sodelovanja med članicami samimi ter tudi med veleposlaništvimi držav članic in delegacijami Komisije (Evropska komisija 2000). Z nastopom Prodijeve Komisije leta 1999 se je upravni sistem le-te celotno reformiral, moderniziral in racionaliziral (Hocking in Spence 2005: 9). Komisija je začela z radikalnimi programi za izboljšanje kakovosti ter prenosa zunanje ter tehnične pomoči, zato je veliko osebja prešlo v različne delegacije, odgovornosti med sedežem v Bruslju in delegacijami pa so se začele prilagajati t. i. dekoncentraciji (*ibid.* 9). Medtem ko so države članice zmanjševale število zaposlenega osebja na veleposlaništvih, je Komisija širila svoje delegacije povsod po svetu. Sčasoma se je osebje s sedeža prerazporedilo v kar 76 delegacij v državah v razvoju, ki od EU prejmejo ogromno razvojno pomoč. Poleg tega so se nove delegacije odprle v Aziji, na Bližnjem vzhodu in Južni Ameriki (Hocking in Spence 2005: 10).

2.3.2 Delovanje diplomatskega aparata Evropske skupnosti/Evropske unije

Diplomacija v kontekstu evropske integracije je institucionalno izredno dinamična, saj poteka na treh različnih ravneh: na ravni bilateralnih diplomatskih odnosov med državami članicami EU, na multilateralni ravni postavitve Evropskega sveta in na stopnji zunanjih diplomatskih odnosov EU (diplomatski odnosi EU s tretjimi državami) – na ravni Skupnosti (Bátora 2003: 2). Po mnenju Spence (2005: 18) tîrmin 'zunanji odnosi' pokriva tri področja: tradicionalno prvi steber³⁰ trgovine, razvoja, širitve EU in tehnično pomoč; politiko drugega stebra – SZVP in Evropsko varnostno in obrambno politiko (EVOP); mednarodni vidik sodelovanja EU na področju pravnih in notranjih zadev (tretji steber).

Klasična bilateralna diplomacija, ki poteka na ravni med dvema državama članicama EU, je vse manj pogosta, saj na ravni bilateralnih diplomatskih odnosov lahko s pomočjo razlage

³⁰ PEU je oblikovala novo organizacijo EU, ki temelji na treh stebrih: Evropskih skupnostih, SZVP in Sodelovanju na področju pravnih in domačih zadev (*Cooperation in the Fields of Justice and Home Affairs – JHA*) (Nugent 2003: 47).

dveh dimenzij opazimo, da je klasična bilateralna diplomacija ogrožena (Bratberg 2007: 5). Prva dimenzija je multilateralizacija oz. t. i. bruselizacija (*brusselisation*) diplomacije, ki vsekakor ogroža bilateralno diplomacijo, saj je samo odločanje v Bruslju multilateralno. Medtem ko v okviru SZVP prevladujejo poklicni diplomati, je v širših sestavah odborov v okviru EK in Sveta številčnejša sektorska in tehnična ekspertiza (*ibid.* 5). Druga dimenzija, ki predstavlja grožnjo tako bilateralni kot multilateralni diplomaciji, pa je t. i. proces udomačitve (*process of domestication*), ki je močno zmanjšal pomen zunanjega ministrstva kot tudi Komisije, saj se medsebojno vse bolj sporazumevajo sektorska ministrstva, torej zunaj obsega zunanjega ministrstva (Bratberg 2007: 6).

Kar se tiče multilateralne diplomacije na osrednji ravni EU, je najpomembnejši multilateralni diplomatski forum Svet EU v Bruslju (Bátora 2003: 14). Kot primarni forum meddržavne multilateralne diplomacije znotraj Sveta pa je še posebej pomemben Odbor stalnih predstavnikov (*Comité des représentants permanents* – COREPER), ki že tradicionalno deluje kot nekakšen filter za konstruktivno koordinacijo politik držav članic na ravni EU in hkrati svetuje nacionalnim akterjem, o čem se lahko pogajajo na njeni ravni. Medtem ko COREPER igra vlogo posrednika odnosov med EU in državami članicami, diplomati igrajo vlogo vratarjev, ko delujejo kot posredniki med njihovo domačo državo in zunanjimi akterji, kar pomeni, da je tradicionalna diplomatska identiteta okrepljena s profesionalnim spoštovanjem in vsenacionalno solidarnostjo v splošnem prizadevanju (*ibid.* 14). Multilateralna diplomacija EU se razlikuje od tradicionalne multilateralne predvsem v zbirki različnih institucij, sodelujočih pri pogajanjih in razvoju evropskih pravnih norm z institucijami držav članic. V COREPER imamo štiri vrste pogajalcev: države članice, predsedujočo državo članico, EK in EP, ki sodeluje posredno. Državni interesi članic so prilagojeni institucionalnemu okviru, ki ga obveščajo naddržavna sredstva EK, intervencije EP kot tudi usklajevanje s strani predsedujoče države. Ta, poleg tega da podpira svoje interese, igra vlogo posrednice v odnosih s parlamentom, katerega predstavniki niso navzoči na srečanjih COREPER (Bátora 2003: 15). Vsaka predsedujoča država se mora prilagoditi mnogovrstnim vlogam, saj morajo njeni diplomati predstavljati tako nacionalne interese kot tudi interese EU v odnosu do tretjih držav in interese Sveta v odnosu do drugih teles EU, kar vključuje tudi nenehno interakcijo in koordinacijo z različnimi vrstami nediplomatskih akterjev (*ibid.* 16). Spence (2005: 32) deli diplomate, ki so del procesa evropske integracije, v dve skupini. Prvo sestavljajo nacionalni diplomati, vključeni v delo EU, ki so pomembne osebe nacionalnih zunanjih ministrstev s širokim strokovnim znanjem o evropskih zadevah. Gre za previdno izbrane, ugledne in verodostojne osebe tako na domačem kot na evropskem

prizorišču (*ibid.* 32). Poleg njih delujejo tudi diplomati EU, ki so del odseva evropskega odgovora na zunanje politična vprašanja in probleme (Spence 2005: 33).

Pri oblikovanju EU kot diplomatskega akterja je pomembna že omenjena EZS, ki vse bolj postaja njena popolnoma razvita zunanja služba (Bátora 2003: 18). Delegacije EK tako opravljajo naslednje naloge: predstavljajo, pojasnjujejo in izvršujejo politike EU; analizirajo in poročajo glede politik in razvoja držav, v katerih so akreditirane; vodijo pogajanja skladno z danimi pooblastili, opravljajo dane pristojnosti v skladu s PES, izvršujejo zunanjo pomoč, igrajo čedalje večjo vlogo pri vodenju SZVP; podpirajo in dajejo potrebno pomoč drugim institucijam in akterjem EU, med njimi Visokemu predstavniku SZVP, EP in predsedujoči državi članici (Evropska komisija 2007b). Na vseh omenjenih področjih imajo delegacije kot čedalje pomembnejšo funkcijo informiranja o procesih evropske integracije in politik EU (*ibid.*). Glavni soigralci delegacij so generalni direktorati (GD), ki so vključeni v zunanje zadeve: GD za zunanje odnose, za razvoj, za širitev, za trgovino, *EuropeAid Co-operation Office* in *European Community Humanitarian Office* (ECHO) (Evropska komisija 2007b). Vendar pa se bo jedro zunanjega delovanja EU oblikovalo šele v bližnji prihodnosti z načrtovanim administrativnim vključevanjem vseh uradnikov delegacij EU v Generalni direktorat za zunanje odnose (*Directorate General for External Relations – DG RELEX*) (Bátora 2003: 18). Na ravni struktur in postopkov postajajo delegacije EU v tretjih državah vse bolj standardizirane za izvrševanje funkcij enakovrednih tradicionalnim veleposlaništvom držav. Odnos med delegacijami EU in veleposlaništvom držav članic v tretjih državah je kooperativen, zato morajo delegacije EU igrati vlogo osrednjega koordinatorja (*ibid.* 18).

Diplomacija ES/EU kot organizacije *sui generis* je vsekakor edinstvena in se razlikuje od klasične diplomacije, saj lahko v njenem imenu delujejo številni akterji, od držav članic, COREPER, predsedujoče države članice do EK in EP, seveda v skladu z dodeljenimi pristojnostmi, ki so prvi pogoj njihove akterske vloge. Omenjeni akterji se pogajajo na številnih ravneh: medvladni, transnacionalni, transvladni, subnacionalni ali pa supranacionalni, pri tem pa uporabljajo številne diplomatske instrumente in metode, od klasičnega vzajemnega ustanavljanja veleposlaništev do stalnih predstavništev držav članic v Bruslju, vrhov, konferenc in predstavništev EK v tretjih državah in mednarodnih organizacijah, specialnih misij in odpošiljanja posebnih odposlancev.

Tabela 2.3.2.1: Vrste diplomacije Evropske skupnosti/Evropske unije in njihove značilnosti

	AKTERJI	ZNAČILNOSTI	METODE	FUNKCIJE
BILATERALNA DIPLOMACIJA ES/EU	Države članice	Vzdrževanje diplomatskih in konzularnih odnosov med državami članicami (poteka znotraj EU)	Vzajemno ustanavljanje veleposlaništev	Pogajanje; predstavljanje; varstvo interesov v okviru mednarodnega prava; obveščanje; poročanje; pospeševanje prijateljskih odnosov; razvijanje gospodarskih, kulturnih, znanstvenih idr. stikov; konzularne funkcije
MULTILATERALNA DIPLOMACIJA ES/EU	COREPER; v njegovem okviru lahko države članice, predsedujoča država članica, EK in EP	Koordinacija politik držav članic na ravni EU	Stalna predstavništva držav članic v Bruslju; vrhi; konference	Pogajanja; izmenjava informacij; obveščanje; poročanje
ZUNANJI DIPLOMATSKI ODNOSI ES/EU	EU, tretje države in mednarodne organizacije	poteka med EU in tretjimi državami ter mednarodnimi organizacijami.	Predstavništva EK v tretjih državah in mednarodnih organizacijah, specialne misije v tretjih državah, pošiljanje posebnih odposlancev	Predstavljanje; pojasnjevanje; izvrševanje politik EU; analiziranje; poročanje; pogajanja; zunanja pomoč; pomoč pri vodenju SZVP; pomoč Visokemu predstavniku SZVP, EP in predsedujoči državi članici

3. OKOLJSKA DIPLOMACIJA

3.1 ZGODOVINSKI PREGLED RAZVOJA OKOLJSKE DIPLOMACIJE

Na začetku je treba poudariti, da okoljska vprašanja in problemi niso pojav 60. ali 70. let minulega stoletja, temveč so se na mednarodni ravni z njimi prvič začeli ukvarjati že v 19. stoletju, in sicer v okviru reševanja dogovorov za upravljanje z viri (Greene 2005: 389). Prvi sta bili t. i. rečni komisiji za Ren in Donavo, ki sta predstavljali neke vrste sporazum za

pospeševanje ekonomske uporabe rek kot vodnih poti; sklepali pa so se tudi bodisi globalni, bodisi regionalni dogovori na področju rastlinstva in živalstva. Leta 1945 ustanovljena Organizacija združenih narodov za prehrano in kmetijstvo (*United Nations Food and Agriculture Organization* – FAO) je kot enega izmed ciljev svojega mandata navajala tudi ohranjanje naravnih virov; odgovornost na področju onesnaževanja morja pa je s Konvencijo za varovanje morja pred onesnaževanjem z oljem³¹ leta 1954 dobila Mednarodna pomorska organizacija (*International Maritime Organization* – IMO) (Greene 2005: 390). S problemom varstva okolja se je že takrat ukvarjala tudi Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – UNESCO), ki je leta 1947 ustanovila Mednarodno zvezo za varovanje narave, nekaj dejavnosti pa je na tem področju potekalo tudi v okviru drugih agencij OZN (Svetovne zdravstvene organizacije (*World Health Organization* – WHO) poleg že omenjene FAO) ter različnih regionalnih organizacij, npr. Komisije za Donavo ali pa Ekonomske komisije ZN za Evropo (Schechter 2005: 27). Ti začetki kažejo, da je od 19. stoletja dalje vseskozi obstajala želja po varovanju okolja, in sicer zaradi okolja samega in kot pomembnega naravnega vira (Greene 2005: 389–390).

Toda v 60. letih prejšnjega stoletja se je v razvitih državah začela pojavljati vse večja zaskrbljenost zaradi onesnaževanja in želja po ohranjanju naravnega okolja. Rezultat je bila leta 1972 organizirana UNCHE v Stockholmu. Korenine za sklic konference segajo bistveno dlje, in sicer v začetek 60. let, natančneje v leto 1962, ko je Rachel Carston izdala knjigo z naslovom *Silent Spring* in v njej opozorila na nevarnosti pesticida *dikloro-difenil-triklorometil-metana* (DDT), ki naj bi spodbujal obolenja z rakom in genetske spremembe (Schechter 2005: 28). Preobrat je pomenilo leta 1968 objavljeno poročilo takratnega generalnega sekretarja OZN U Tanta z naslovom »Človek in njegovo okolje«. Poročilo je jasno opozarjalo, da se je treba začeti zelo resno ukvarjati s problemi onesnaževanja zraka, vode, erozije zemlje in z izgubo naravnih virov, in to ne samo na lokalni ali nacionalni, temveč tudi na globalni ravni. Na koncu je bila konferenca sklicana na pobudo takratne švedske vlade, ki je zagovarjala idejo o globalni okoljski konferenci v okviru OZN (*ibid.* 29). V nizu priprav na konferenco je bilo vseskozi navzoče vprašanje, kako prepričati države v razvoju o pomembnosti njihovega sodelovanja na konferenci. V ta namen so bili organizirani številni regionalni seminarji, ki so opozarjali na neizbežno okoljsko krizo (Pease 2003: 313).

³¹ *Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil (OILPOL)*, Konvencija za varovanje morja pred onesnaževanjem z oljem, sprejeta 12. 5. 1954, v veljavi od 26. 7. 1958; dostopno na: <http://www.admiraltylawguide.com/conven/oilpol1954.html> (19. julij 2007).

Junija leta 1971 je bila sklicana konferenca v švicarskem Founexu in njen cilj je bil raziskati odnos med razvojem in okoljem. Prav poročilo te konference je bistveno pripomoglo, da so se države v razvoju začele zasvedati, da okoljski problemi niso le v pristojnosti industrializiranih držav. Konference v Stockholmu so se zato udeležile v izredno velikem številu (*ibid.* 313). UNCHE imamo tako za prvo globalno okoljsko konferenco in mejnik konferenčne diplomacije, saj je povzročila, da se je mednarodna javnost začela v večji meri zavedati problema onesnaženosti okolja, s svojim mednarodnim značajem pa je vzpostavila tudi odnos do drugih žgočih problemov vključno z ekonomskim razvojem (Schechter 2005: 27). Njen poglavitni cilj je bilo oblikovanje mednarodnega okvira za podporo koordiniranemu pristopu k onesnaževanju in drugim okoljskim problemom. Imamo jo tudi za prelomno točko razvoja mednarodnih okoljskih politik, saj so nekatera njena načela, institucije in programi v veljavi še danes (Greene 2005: 389). Z institucionalizacijo mednarodne skrbi za okolje, načelom o sodelovanju držav, s prizadevanjem za upravljanje s skupnimi viri in z zmanjševanjem čezmejnega onesnaževanja je še bolj poudarila mednarodno komponento okoljskih problemov (*ibid.* 389). Zgodilo se je tudi, da je bilo prvič na nekem medvladnem srečanju v ospredje postavljeno razmerje med okoljem in razvojem, in sicer prav v okviru razmerja med Severom in Jugom. Slednji je namreč vztrajal, da je manj odgovoren za globalno onesnaženje in izčrpanje virov kot industrijske države. Jug je tudi trdil, da mora biti skrb za okolj v tesni povezavi z njihovimi prizadevanji za izboljšanje ekonomskega in socialnega razvoja (Greene 2005: 390). Konferenca je pomembna še zaradi ene novosti; na njej so lahko sodelovale številne NVO z ustreznim izvajanjem političnega pritiska na sodelujoče in mreženjem (*ibid.* 390). Navzočnost NVO na konferenci je bila torej brez precedensa; postopkovna pravila so jim dovoljevala opazovanje in možnost podajanja mnenj na odprtih plenarnih sejah ali zasedanjih odborov (Schechter 2005: 30). Konference so se lahko udeležile vse tiste NVO, ki so imele posvetovalni status znotraj ECOSOC, pa tudi tiste brez njega; vse torej, ki so se kakor koli ukvarjale s predmetom razprave konference in bi lahko pomembno pripomogle k učinkovitejšemu uresničevanju zastavljenih ciljev. Izrednega pomena je bil tudi okoljski forum, oblikovan z namenom, da sodelujočim NVO ponudi še dodaten kanal za vplivanje na medvladno konferenco (*ibid.* 31).

Končni rezultati konference so bili Deklaracija o človekovem okolju³² s 26 načeli, Akcijski načrt³³ s 109 priporočili vladam in mednarodnim organizacijam pri implementaciji programa

³² *Declaration on the United Nations Conference on the Human Environment*, Deklaracija konference Združenih narodov o človekovem okolju, sprejeta 16. 6. 1972; dostopno na: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=978&ArticleID=1503> (12. junij 2007).

varstva okolja ter predlog za oblikovanje UNEP, ki je bil ustanovljen še istega leta na pobudo GS ZN in ECOSOC, ki ga tudi nadzira. Njegova naloga je pomagati pri koordiniranju nadzora nad okoljskimi problemi agencij ZN in NVO. UNEP nima nadnacionalne avtoritete, zato se lahko zanaša edino na sodelovanje med državami, agencijami ZN in NVO za pospeševanje varstva okolja (Bennett 1991: 213). Poleg oblikovanja programa je konferenca pustila tudi pomembne institucionalne posledice v sodelujočih državah. Številne vlade in mednarodne organizacije so namreč že pred konferenco samo ali pa neposredno po njej ustanovile posebna ministrstva ali oddelke, ki bi se posvečali okoljskim izzivom (Schechter 2005: 37). UNCHE lahko torej ocenimo kot izredno uspešno konferenco predvsem zaradi izjemnih številnih pozitivnih ukrepov, s katerimi so se sprejete resolucije dejansko izvršile. Izrednega pomena je sodelovanje NVO v globalnem okoljskem procesu oblikovanja politik in tudi dejavno sodelovanje številnih novih neodvisnih afriških in azijskih držav. Konferenca je spodbudila industrijske države, da so priznale drugačnost prioritet revnih in da je lahko nerazvitost prav tako kot razvitost vzrok okoljskih problemov (*ibid.* 38).

Po Konferenci v Stockholmu so se oblikovali številni mednarodni okoljski dogovori in programi pod okriljem UNEP, vendar pa se je javno zanimanje za tovrstne probleme začelo hitro zmanjševati predvsem zaradi naftnih kriz, zmanjšanja vodilne vloge ZDA v okoljskih zadevah, ekonomske stagnacije, zadržanosti ekonomsko manj razvitih držav do tovrstne tematike in visoke stopnje brezposelnosti. Omejen uspeh je imelo tudi delovanje UNEP. Predvsem zaradi prenizkih finančnih sredstev, omejenega delovanja in njegovega sedeža v Nairobiju so bili njegovi poskusi, da bi okoljske probleme postavili na dnevni red v državah članicah, le deloma uspešni (Schechter 2005: 39). Vseeno pa so bile v 70. letih sklicane tri konference, ki so se nanašale na okolje: Konferenca ZN o človeški poselitvi (HABITAT) v Vancouvru od 31. maja do 11. junija 1976; Konferenca ZN o vodi v Argentini od 14. do 25. marca 1977 in Konferenca ZN o dezertifikaciji v Nairobiju od 29. avgusta do 9. septembra 1977. Sprejete so bile tudi številne konvencije za zavarovanje Sredozemlja, Severnega in Baltiškega morja itd. Pritiski NVO so se začeli povečevati, saj se je čedalje bolj začelo uveljavljati pravilo, da so le-te imele izredno velik dostop do medvladnih srečanj, kar je bilo v veliki meri še precej neznano starejšim generacijam diplomatov in tudi nekaterim drugim področjem mednarodnega delovanja (Greene 2005: 390). Na veliko področjih so NVO imele odlično strokovno znanje in vire, zato so postale gonilna sila z lastno subjektiviteto v

³³ *Action Plan for the Human Environment*, Akcijski načrt za človekovo okolje, sprejet 16. 6. 1972; dostopno na: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=978&ArticleID=1492&I=en> (12. junij 2007).

mednarodnih politikah. Na številnih mednarodnih srečanjih so bile tako delegacije organizacij, kot so npr. *Greenpeace*, *World Wildlife Fund* ali *Friends of the Earth*, številčnejše in bolj podkovane z znanjem kot tiste iz velikih držav. Z njihovim dostopom do medijev in s strokovnim znanjem so dobile možnost za oblikovanje mednarodnega dnevnega reda. Poleg NVO so pri oblikovanju mednarodnega okoljskega režima začela sodelovati tudi industrijska združenja, ki so predstavljala različne interesne skupine (*ibid.* 391). Zaradi bolj ali manj neresnega upoštevanja načel in priporočil iz Stockholma se je vse bolj začel pojavljati problem premajhne institucionalne teže UNEP in posledično premajhnega integriranja okoljskega in razvojnega delovanja v okviru sistema OZN (Greene 2005: 392). Mednarodna zaskrbljenost, še zlasti v državah v razvoju, se je povečevala. Kot posledica je bila ustanovljena Svetovna komisija za okolje in razvoj, ki je leta 1987 izdala t. i. *Brundtlandino poročilo*,³⁴ korak naprej k mednarodnemu političnemu zavedanju okoljskih problemov. Poročilo je uvedlo nov pojem 'trajnostni razvoj' in doseglo izredno široko mednarodno podporo (*ibid.* 393). Rezultat omenjenega poročila je bila UNCED leta 1992 v Riu de Janeiru, t. i. *Earth Summit*. Konferenca pomeni prelomno točko, saj je spodbudila, da so se z okoljem začele ukvarjati vse instance: od zunanjih ministrov, preostalih delov državnih vlad (finance, ekonomija, znanost, energija, kmetijstvo, razvoj) do imenovanja posebnih veleposlanikov. Te so odlikovale izjemne sposobnosti koordiniranja in nadziranja zahtevnih pogajanj ter široko poznavanje ne samo tradicionalnih okoljskih problemov, temveč tudi znanje s področij financ, ekonomije, tehnologije in celo še izredno slabo razvitih vej znanosti (Benedick 1998: 4–5). Več govora o konferenci bo v poglavju o problemih okoljske diplomacije.

Čeprav so se na Vrhu v Riu skorajda vsi svetovni politični voditelji zavezali k podpori načela trajnostnega razvoja in so podpisali številne nominalno zavezujoče okoljske dogovore, je problematika okolja, ki zahteva skupno delovanje, začela počasi drseti navzdol po lestvici dnevnega reda. Maurice Strong, generalni sekretar UNCED, si je na vse načine prizadeval izboljšati razmere s poudarjanjem, da Rio ne pomeni konca, temveč začetek procesa institucionalizacije prilagajanja na vseh ravneh vladanja (Jordan in Voisey 1998: 93). Pet let kasneje so se znova zbrali predsedniki držav in vlad ter člani delegacij, da skupaj s predstavniki različnih mednarodnih institucij in NVO pregledajo in ocenijo izvrševanje Agende 21 v petih letih njenega obstoja. Na 19. posebnem zasedanju GS v New Yorku (*19th Special Session of the United Nations General Assembly – UNGASS*), t. i. *Earth Summit II*,

³⁴ Poročilo *Our Common Future*.

so sprejeli resolucijo³⁵, h kateri je bil priključen program nadaljnega izvrševanja Agende. Sodelujoči so se znova obvezali k skupnem delovanju – v duhu globalnega partnerstva – in nepretrganemu dialogu, da okrepijo skupna prizadevanja za enakopravno obravnavanje potreb sedanjih in prihodnjih generacij. Poleg ocene izvrševanja Agende 21 so se dogovorili tudi o prihodnjem delovanju UNCSD in določili, da bo prihodnja velika konferenca leta 2002. Srečanje ni doseglo velikega zanimanja s strani medijev, priprave za učinkovitejša pogajanja so bile prekratke, zato je bilo tudi samo srečanje preširoko zastavljeno in neosredotočeno. Prineslo je tudi veliko razočaranje državam v razvoju, ki jim je Rio obljubil dodatna sredstva in pomoč (Seyfang 2003: 225). Že pred vrhom je bilo namreč dogovorjeno, da bodo države v razvoju v zameno za privolitev v okoljske obveze, za katere se je zavzemal Sever, dobile pritek dodatnih finančnih virov in tehnično pomoč, ki jih ni bilo v vsem obljubljenem obsegu. S tega vidika je UNGASS nedvomno še bolj zaostriła odnose med Severom in Jugom, po drugi strani pa se je izkazala tudi za koristno, ker je države soočila z neprijetno resnico, da 'trajnostni' koncept zahteva spremembe v globoko zakoreninjenem načinu političnega obnašanja, saj so se politiki začeli zavedati dejstva, da je na tem področju treba še veliko storiti (Jordan in Voisey 1998: 94–97).

Pet let kasneje je v Johannesburgu potekala četrta okoljska 'mega' konferenca, kot jih imenuje Seyfang (2003) v svojem članku »*Environmental mega-conferences – from Stockholm to Johannesburg and beyond*«. Cilj Svetovnega vrha ZN o trajnostnem razvoju (World Summit on Sustainable Development – WSSD) je bilo razpravljanje o napredovanju po Riu in načrtovanje nadaljnjih procesov. Več tisoč sodelujočih, od predsednikov držav in vlad do nacionalnih delegatov in vodij NVO, poslovnih in drugih pomembnih skupin, je poskušalo pritegniti vsesplošno svetovno pozornost in spodbuditi neposredno ukrepanje pri soočanju s težkimi izzivi izboljšanja človekovih življenjskih razmer in ohranjanja naravnih virov v svetu, kjer prebivalstvo močno narašča ter se povečujejo potrebe po hrani, vodi, prebivališčih, ustreznih higienskih razmerah, energiji, zdravstvenih storitvah in ekonomski varnosti.

Iz zgodovinskega pregleda poteka okoljske diplomacije lahko potegnemo njeno prvo značilnost, katere temelji so bili postavljeni že davnega leta 1972 z UNCHE. Le-ta je kot prva globalna okoljska konferenca spodbudila mednarodno zavedanje o okoljskih problemih, da se je o njih začelo razpravljati na v ta namen sklicanih konferencah, ki pa so z vsako nadaljnjo postajale čedalje bolj globalne tako v smislu tematik, s katerimi se ukvarjajo, kot zaradi čedalje večjega števila sodelujočih. O okoljski diplomaciji tako lahko govorimo kot o globalni

³⁵ GA Res. 2 (S-XIX); <http://www.un.org/documents/ga/res/spec/aress19-2.html> (16. maj 2007).

konferenčni diplomaciji (natančneje je predstavljena v podpoglavju 2. 2. 1), ki kot kreativna diplomacija z izredno kompleksnimi pogajanjmi ureja posebna področja in nevarnosti, katerih posledice bodo vidne šele v prihodnosti, zato je zanjo posebej pomembna vloga znanosti in znanstvenikov, čeprav obstajajo številna sporna vprašanja in zaskrbljenost glede njihove nepristranosti (o omenjenih značilnostih pišem v uvodu diplomskega dela).

3.2 TEMELJNE ZNAČILNOSTI OKOLJSKE DIPLOMACIJE

3.2.1 Globalne okoljske konference kot diplomatska metoda okoljske diplomacije

Okoljska diplomacija poteka v obliki konferenc, kar sem omenila že v sklepnih mislih prejšnjega poglavja. Večinoma potekajo na globalni ravni, lahko pa so tudi regionalne. Veliko konferenc, v okviru katerih potekajo tako multilateralna kot bilateralna pogajanja, je sklicanih na pobudo bodisi različnih mednarodnih organizacij, bodisi UNEP; lahko so tudi želja manjše skupine držav ali različnih mednarodnih znanstvenih organizacij, kot je npr. Mednarodna zveza za ohranjanje narave in naravnih virov (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources* – IUCN). Na nekaterih konferencah se lahko sreča le majhno število držav na subregionalni ravni, druge pa pritegnejo večino članic OZN (Susskind 1994: 25). Slednje, kot sem že na kratko omenila v prejšnjem podpoglavju, Seyfang (2003: 223) poimenuje 'mega' okoljske konference (od Stockholma prek Ria, UNGASS in Johannesburga) in jih razlikuje od tistih, ki so sklicane le za posamezne okoljske probleme. Od slednjih se ločijo po splošnih značilnostih: obravnavajo celoten človeški razvoj in njegov odnos do okolja kot celote; ponujajo širši pregled nad kompleksnimi okoljskimi in razvojnimi problemi v časovnem okviru večjega obsega, kot je to običajno pri nacionalnih in regionalnih političnih pogajanjih; so posledica večletnih priprav in pogajanj in zato manj pogoste; v vsakem pogledu so izredno obsežne, to je, da privabljajo k sodelovanju številne predsednike držav, na tisoče posameznikov in skupin in so deležne vsesplošne medijske pozornosti (Seyfang 2003: 224). Prav zaradi velikega medijskega zanimanja so v času trajanja izredno izpostavljene, zato isti avtor (*ibid.* 225) pravi, da je ena izmed njihovih funkcij vzpostavljanje neke vrste globalnega dnevnega reda, saj so zmožne na mednarodni ravni z OZN kot edino institucijo zbrati pod eno streho svetovne voditelje z NVO, poslovno in civilno družbo, da razpravljajo o globalnih vidikih skupnih problemov. So tudi edini globalni forum, kjer je mogoče strnjeno razpravljati o raznovrstnih in med seboj povezanih problemih, npr. varstva okolja, trgovine, revščine in razvoja, ter oblikovati skupna načela za spodbujanje delovanja vlad (Seyfang 2003: 225).

Čeprav izkušnje kažejo, da se večina sprejetih načel na konferencah kasneje ne uzakoni, ostajajo le-te pomembne tudi zaradi njihovega spodbujanja in podpore dolgotrajnim ter počasnim spremembam vedenja glede varstva okolja (Seyfang 2003: 226). Pri tem pa ne smemo prezreti njihove voditeljske vloge pri usmerjanju posameznih nacionalnih vlad in drugih akterjev, da ukrepajo na nacionalni in lokalni ravni ter si prizadevajo za pozitivne spremembe. V ta namen so oblikovane nove okoljske institucije (npr. UNEP ali UNCSD) za nadzor nad omenjenimi spremembami, npr. boljšo preglednost izvrševanja določil konference in spodbujanje k večjemu sodelovanju med sodelujočimi. Njihova pomembna funkcija je tudi vključevanje čedalje večjega števila raznolikih akterjev, ki jim sposobnost globalnega menjave informacij (predvsem je v veliko pomoč medmrežje) omogoča medsebojno sodelovanje, jim ponuja razvoj podpornih omrežij, učinkovitejše lobiranje in ukrepanje na zasedanjih samih (Seyfang 2003: 227).

Ko je konferenca sklicana, se oblikujejo pogajalski odbori za vse države, ki določijo pravila o nadaljevanju pogajanj; natančneje o trajanju konference, sodelujočih, o tem, kdo bo predstavil znanstvene dokaze, kako bodo izdelani predlogi in kako bodo sodelujoči oblikovali besedilo sporazuma (Susskind 1994: 25). Na konferenci je navzočih veliko različnih akterjev, ki delujejo v relativno strukturiranem in z različnimi formalnimi ter neformalnimi pravili omejenem procesu okoljskih pogajanj (*ibid.* 11). Od Johannesburga dalje so v proces odločanja o okoljskih zadevah vključeni številni akterji, katerih sodelovanje temelji na določenih Agende 21, ki v tretjem poglavju z naslovom »Okrepitev vloge glavnih skupin« (členi 23–32) še posebej poudarjajo vlogo in odgovornosti devetih najpomembnejših skupin civilne družbe: žensk, otrok in mladine, domorodcev, NVO, lokalnih oblasti, delavcev in delavskih sindikatov, poslovnih skupin in industrije, znanstvenih in tehnoloških skupnosti ter kmetov. Susskind (1994: 11) sodelujoče na konferencah deli v tri skupine: poleg voditeljev vlad so tako navzoče še številne NIS (vključno z različnimi okoljskimi organizacijami, poslovnimi in znanstvenimi združenji) in multilateralne entitete, med katerimi prevladujejo agencije in programi OZN. Na tem mestu je treba poudariti, da mednarodna okoljska pogajanja v okviru različnih mednarodnih institucij lahko potekajo bodisi pod okriljem OZN (velika večina), bodisi zunaj njenega sistema. Okolje je namreč eno redkih globalnih političnih področij, na katerem OZN igra vodilno vlogo in ima največ zaslug za vse aktivnosti, ki se odvijajo na tem področju (Schechter 2005: 27). V njenem okviru tako deluje UNEP, ki pospešuje koordinacijo med obstoječimi programi v okviru OZN na področju okolja. Program koordinira delovanje preostalih vključenih akterjev: IMO, FAO, Svetovne meteorološke organizacije (*World Meteorological Organization* – WMO), Mednarodne

agencije za jedrsko energijo (*International Atomic Energy Agency – IAEA*), Svetovne banke (SB), Mednarodnega denarnega sklada (MDS), UNCSD itd. Zunaj okvira svetovne organizacije pa se z okoljsko diplomacijo ukvarjajo OECD, OVSE, Afriška unija (AU) in ES/EU. Slednja na tem področju igra izredno vidno vlogo (Kamminga 1995: 112). Seveda pa je treba omeniti tudi številne NIS,³⁶ še posebej NVO, kot so npr. IUCN, *Friends of the Earth*, *Greenpeace International* itd. (*ibid.* 113). Čeprav UL OZN le-to opredeljuje kot organizacijo držav, NVO igrajo pomembno svetovalno, neformalno, vlogo v njenem delovanju brez formalne vloge odločanja. Njihova bistvena naloga je spodbujanje nacionalnih vlad, da se bolj vključijo v proces oblikovanja okoljskih pogodb in so torej povezava med domačo politiko na eni in globalnim oblikovanjem pogodb na drugi strani (Susskind 1994: 43–44). Vsi sodelujoči akterji zbirajo informacije, si izmenjujejo ideje, oblikujejo predloge, se srečujejo na neformalnih in formalnih zasedanjih, kjer se pogajajo, pripravljajo pravne dokumente in glasujejo o tem, ali bodo sprejeli nove odgovornosti, vključno z obdavčitvijo kritja stroškov za nadzorovanje svojih globalnih okoljskih prizadevanj za upravljanje. Na periodičnih sestankih pregledajo, kako dobro so opravili zadane naloge, in se odločijo o nadaljnjem ukrepanju. Te interakcije večinoma upravljajo formalna pravila in neformalni splošni postopki, ki jih je desetletja razvijala OZN. V manjši meri jih oblikuje tudi telo mednarodnega prava, večinoma gre za t. i. mehko pravo, ki odseva splošno sprejete norme (Susskind 1994: 11). Nazadnje in najpomembnejše pa je, da proces oblikovanja pogodb omejuje medsebojno delovanje domačih politik: sprejeti bodo le dogovori, ki so politično sprejemljivi za državne voditelje (*ibid.* 12).

Večina današnjih mednarodnih okoljskih pogajanj poteka po pristopu 'dveh korakov' (*Two-Step Approach*), ki ga lahko drugače imenujemo tudi pristop 'konvencija – protokol'

³⁶Sodelovanje številnih NIS, še posebej NVO, je izrednega pomena pri oblikovanju globalnih okoljskih pogodb, saj le-te lahko delujejo kot znanstveni svetovalci, zbiralci informacij, imajo vlogo zagovornikov javnega mnenja znotraj posamezne države kot tudi na svetovni ravni, omogočajo bolj demokratična pogajanja, igrajo vlogo agentov, ki zagovarjajo nove in drugačne politične pristope, lahko delujejo kot neke vrste nadzorniki in tudi posredniki ali pospeševalci, ko v primeru neučinkovitih pogodb primanjkuje časa za kolektivno delovanje (Susskind 1994: 49). Notranja funkcija različnih NIS vsebuje izvajanje pritiskov na države, da sodelujejo pri oblikovanju pogodb, in poskušajo vseskozi med pogajanjem vplivati na položaje držav, s tem da oblikujejo domače zveze in spodbujajo javno mnenje. Lahko delujejo kot neke vrste nadzorniki nad izvajanjem pogodbenih določil posameznih držav, pri čemer si pridržujejo pravico do uporabe nacionalnih sodišč. Poleg notranjih imajo te skupine tudi zunanje funkcije, in sicer od OZN lahko zahtevajo, da se določena zadeva vključi na dnevni red, zbirajo dokaze za pomoč pri oblikovanju ali opredeljevanju okoljskega problema ali grožnje na način, da vplivajo na delo uradno potrjenih konferenc ZN. Pripadniki NIS, še posebej samostojni raziskovalci in poznavalci, lahko pomagajo razviti teoretično utemeljitev določene rešitve, pomagajo pri oblikovanju 'zmagovalnih' koalicij med državami, ki iz najrazličnejših razlogov niso pripravljene na medsebojno sodelovanje. Pomagajo lahko tudi pri implementaciji pogodbenih pogojev, in sicer tako, da dajejo prostovoljno pomoč državam, ki jim primanjkuje ustreznega strokovnega znanja za izpolnjevanje njihovih pogojev (Susskind 1994: 50).

(Convention-Protocol Approach). V začetni seriji pogajanj se pregledajo znanstveni dokazi in se naredi osnutek okvirne konvencije, nato sledijo srečanja držav podpisnic, ki se osredotočajo na pripravo izčrpnih protokolov. Pristop omogoča državam, da se že na začetku vključijo v postopek sprejemanja pogodbe, čeprav ne obstaja natančen dogovor o ukrepih, ki bodo sprejeti. Podpis okvirne konvencije je le neke vrste potrditev, da so potrebni nadaljnji ukrepi. V nekaterih državah je za zmanjševanje političnih zadržkov, da ustrezneje ukrepajo, dovolj že zbiranje znanstvenih dokazov (omogoča jih podpis konvencije), v drugih, 'upornih' državah, pa je vpliv javnega mnenja, ki ga deloma spodbuja tudi podpis konvencije, dovolj, da podpišejo sporazume. Sčasoma se opozicijska stran v posamezni državi omehča in voditelji lahko tako lažje pridobijo podporo za protokole, ki sledijo (Susskind 1994: 30–31).

Tabela 3.2.1.1: Okoljska diplomacija: področja, akterji, metode, tehnike, funkcije in instrumenti

	PODROČJA	AKTERJI	METODE	TEHNIKE	FUNKCIJE	INSTRUMENTI
OKOLJSKA GLOBALNA KONFERENČNA DIPLOMACIJA	Biološka raznoverstnost Poslovanje in industrija Kemikalije Civilna družba Podnebne spremembe Izobraževanje in vzgoja Energijska Potrošnja Domorodno prebivalstvo Uporaba zemljišč Ozon Zakonodaja Vode Morska in obmorska področja Spol Revščina in okolje Pokonfliktna ureditev Šport in okolje Trajnostna potrošnja Mestna problematika	Države Multilateralne entitete (mednarodne in regionalne organizacije); predvsem OZN NIS t. i. Glavne skupine (ženske, otroci, mladina, domorodci, lokalne oblasti, NVO, delavci, delavski sindikati, skupine poslovanja in industrije, znanstvene in tehnološke skupnosti, kmetje) Znanstveniki	'Mega' konference Vrhi	Prepričevanje Pogojevanje Poučevanje Prisiljevanje Posredništvo (mediacija) Opazovalci NVO Vzoredni forumi NVO Pripravljalna srečanja Plenarna zasedanja	Pogajanja (bilateralna in multilateralna) Postavljanje globalnega dnevnega reda Pospeševanje povezanega razmišljanja Potrjevanje skupnih načel Določanje globalnega vodstva Izdelava institucionalnih sposobnosti Uzakonitev globalnega nadzora	Sklepanje sporazumov Deklaracije/ izjave Okvirne konvencije Protokoli

Vir: prirejeno po UNEP (2007)

3.3 GLOBALNE KONFERENCE V OKVIRU ORGANIZACIJE ZDRUŽENIH NARODOV: ŠTUDIJA PRIMERA VRHA V RIU

S študijo primera Vrha v Riu želim prikazati potek, delovanje akterjev, tehnike, funkcije in instrumente globalne okoljske konference v okviru OZN kot temeljne diplomatske metode okoljske diplomacije. Poleg naštetega želim opozoriti na probleme, s katerimi se sooča, saj so

razlike med razvitim Severom in nerazvitim Jugom čedalje očitnejše, države se bojijo izgube lastne ozemeljske suverenosti, spodbude za pogajanja so vse manjše, ni sodelovanja med NIS in vladami držav, poleg tega pa ima pristop 'konvencija – protokol' številne pomanjkljivosti. Omenjeni problemi vplivajo na diplomatsko dejavnost ES/EU, saj se mora z njimi spopadati, medtem ko si prizadeva igrati vodilno vlogo na tem področju. Konferenco v Riu sem izbrala iz več razlogov. Gre za konferenco, ki je potekala v novem političnem ozračju, saj je bila končana delitev sveta na Vzhod in Zahod. Konferenca ni pomembna le zaradi velikega števila različnih (tudi novih) udeležencev in ogromne medijske pozornosti, temveč tudi zaradi vse večjega prepada med Severom in Jugom in tudi dejstva, da NVO igrajo čedalje vidnejšo vlogo na področju okoljske problematike. Najprej bom na kratko predstavila vse razloge za sklic konference in njen potek, nato pa bom razčlenila probleme, ki so se pojavili na konferenci in jih lahko imamo za probleme okoljske diplomacije.

3.3.1 Povodi za sklic konference in njen potek

UNCED je potekala v Riu de Janeiru od 3. do 14. junija 1992 v soglasju z resolucijo GS ZN 45/211 in njeno odločbo 46/468. V času konference je bilo 19 plenarnih zasedanj, katerih končni rezultati so podpisi naslednjih dokumentov:

- Agende 21,
- Deklaracije o okolju in razvoju iz Ria,³⁷
- Izjave o načelih gozdov,³⁸
- UNFCCC in
- CBD.

Poleg podpisov omenjenih dokumentov so se na konferenci tudi odločili, da bodo ustanovili novo komisijo v okviru ECOSOC – UNCSD, ki bi povečala verjetnost učinkovite implementacije Agende 21 (Schechter 2005: 115).

Izvor Konference Združenih narodov o okolju in razvoju sega v leto 1982, ko so na zasedanju GS ZN ocenili desetletni napredek v času po Konferenci v Stockholmu. Ugotovili so, da napredovanja skorajda ni bilo oz. je bilo izredno skromno, doseženo večinoma na

³⁷ *Rio Declaration on Environment and Development*, Deklaracija o okolju in razvoju iz Ria, sprejeta v Riu de Janeiru, 14. 6. 1992; dostopno na: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> (30. julij 2007).

³⁸ *Non-legally binding authoritative statement of principles for a global consensus on the management, conservation and sustainable development of all types of forests*, Zakonsko nezavezujoče veljavna izjava o načelih za globalno soglasje o upravljanju, varstvu in trajnostnem razvoju vseh vrst gozdov, sprejeta v Riu de Janeiru, 13. 6. 1992; dostopno na: <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-3annex3.htm> (30. julij 2007).

interesnih področjih bogatih industrializiranih držav (Schechter 2005: 116). Le-te so varstvo okolja vključile v svoje postopke oblikovanja politik, saj so od Stockholma dalje vse imele strokovno usposobljene funkcionarje, polno zaposlene z okoljskimi politikami, imele so veliko aktivnih okoljskih NVO, pristojne znanstvene službe pa tudi pravne in politične institucije za ocenjevanje okoljskih groženj ter razvijanje in implementacijo reakcij. Seveda je bila razvitost teh dejavnosti v vsaki državi drugačna, kot skupina pa so v dvajsetih letih dosegle velikanski napredek (Haas, Levy in Parson 1992: 1). V razvijajočem se svetu pa so bile spremembe počasnejše. Le malo držav je namreč bilo sposobnih reagirati na grožnje okolja, zato nobena ni dosegla podobnih prizadevanj, kot so jih razvile okoljsko aktivne države industrializiranega Severa. Glavni razlog za neučinkovitost je v tem, da je za države razvijajočega se Juga problem varstva okolja tesno povezan z ekonomsko problematiko. Prav ta povezava še bolj utrjuje mnenje, da je treba na okoljske probleme gledati s širše perspektive, ki vključuje tudi revščino in svetovno neenakost (Haas, Levy in Parson 1992: 27).

Poleg komisije Brundtlandove in različnih mednarodnih organizacij je tako UNEP spodbujal GS ZN, naj organizira novo konferenco (Susskind 1994: 37), katere cilj bi bil predlagati strategije za ustavitev degradacije okolja ali vsaj nekatere spremembe na tem področju. Za gostiteljico konference se je ponudila Brazilija, katere odnos do okolja in njene okoljske politike so dosegle ogromen napredek od UNCHE dalje. Vloga ZDA, ki so bile vodilne pred dvajsetimi leti v Stockholmu, pa se je precej omejila³⁹ (Schechter 2005: 117–118). Od konference se je izredno veliko pričakovalo; še posebej ko je njen generalni sekretar postal Maurice Strong, ki je predsedoval tudi v Stockholmu. Nadejal se je napredka na velikem številu področij, ki ga prejšnji konferenci ni uspelo doseči.

T. i. *Earth Summit*, drugo ime, pod katerim poznamo omenjeno konferenco, je bilo največje srečanje predsednikov držav do tedaj, saj se ga je udeležilo okoli 180 držav in regionalna ekonomska integracija – Evropska gospodarska skupnost (EGS). Poleg njih so sodelovali tudi številni programi in telesa ZN, predstavniki sekretariatov regionalnih komisij, specializirane agencije in organizacije, medvladne organizacije, NVO, več uradov ZN, svoje opazovalce pa so poslali tudi dve nacionalni osvobodilni gibanji, Palestina in nekateri

³⁹ Tedanji ameriški predsednik George Bush starejši je še mesec dni pred začetkom okleval o svoji udeležbi. Na eni strani ni bil prepričan, ali bodo zadovoljeni interesi njegove države, po drugi pa bi mu lahko njegova neudeležba prinesla slab izid na bližnjih predsedniških volitvah. K udeležbi na konferenci so ga pozivale tudi številne resolucije ameriškega senata, ki je podpiral vse mogoče različice pogodb, ki so bile na dnevnem redu bližajočega se Vrha v Rio. Na koncu se je Bush le udeležil konference in si zaslužil vsesplošno kritiko svetovnega tiska, ko je zavrnil podpis CBD. Kritizirali so ga tudi, ko je v zadnjem trenutku prišel na dan s svojim predlogom pogodbe o varstvu gozdov in mu ni uspelo niti poveriti izdatne nove in dodatne razvojne pomoči (Susskind 1994: 39–40).

pridruženi člani regionalnih komisij (Organizacija združenih narodov 1993). Vzporedno z vrhom je potekal tudi mednarodni forum za NVO,⁴⁰ na katerem je sodelovalo okoli 8.000 nevladnih skupin in organizacij. Čeprav so NVO že več kot 20 let sodelovale na konferencah ZN, je bilo njihovo sodelovanje v Riu po obsegu, raznolikosti in sofisticiranosti brez primere. Na vseh formalnih in tudi na nekaj neformalnih zasedanjih UNCED je sodeloval izredno širok krog NVO, od akademskih skupin do sindikatov, poslovnih združenj, združenj zakonodajalcev in lokalnih skupnosti, verskih skupin in skupin, ki so predstavljale ženske, mlade, staroselce, kot tudi okoljske in razvojne skupine (Haas, Levy in Parson 1992: 8).

3.3.2 Problemi konference

Okvirni konvenciji, ki sta bili podpisani v Riu, bosta za vedno ostali povezani z omenjeno konferenco. Naj omenim, da sta bili na Vrhu v Riu obe konvenciji le podpisani, o njuni vsebini so se sodelujoči dogovorili že veliko pred začetkom konference. Ob natančnejšem pregledu lahko ocenimo, da so veliko pomembnejši od obeh konvencij na konferenci sprejeti deklarativni dokumenti: Agenda 21, Izjava o načelih gozdov in Deklaracija iz Ria. Le-ti so bili oblikovani kot nekakšna dopolnitev dela, ki so ga opravili v Stockholmu. Medtem ko je Deklaracija iz Ria le preoblikovala tisto iz Stockholma v nov jezik trajnostnega razvoja, pa naj bi bila Agenda 21 načrt ZN za njegovo implementacijo, ki bi potekala pod budnim nadzorom UNCSD. Kljub vsem pomembnim dosežkom pa Riu vendarle ni uspelo zagotoviti dolgoročnega sporazuma o potrebnem, bolj nepristranskem svetovnem redu, ki ga je zahtevalo že poročilo Brundtlandove. Sodelujočim v Riu namreč ni uspelo uskladiti nasprotujočih si zahtev industrijskih držav in držav v razvoju (Seyfang in Jordan 2002: 21).

Veliko pozornosti je bilo na konferenci usmerjene v pomoč pri implementaciji Agende 21 in obeh konvencij, ki jo je ponujal Sever. Razvite države so namreč manj razvitim obljubile nove in dodatne finančne vire za lažje poravnavanje stroškov izpolnjevanja pogodbe. Velik del obljubljenega denarja bi večinoma pritekal prek v ta namen ustanovljenega Svetovnega sklada za okolje (*Global Environmental Facility* – GEF), ki bi deloval pod okriljem SB,

⁴⁰ Pod okriljem foruma sta potekali dve vrsti dejavnosti. Prva so bila številna tehnična, znanstvena in politična srečanja na petdeset različnih krajih po mestu, druga pa izredno ambiciozno pisanje vzporednih pogodb mednarodne mreže NVO – t. i. Mednarodnega foruma NVO in socialnega gibanja (Hass, Levy in Parson 1992: 9). Le-te niso bile mišljene niti kot pravno zavezujoči instrumenti niti kot nadomestilo za pomemben sočasen vložek NVO k uradnem procesu UNCED in drugim prizadevanjem pri mednarodnem oblikovanju okoljskega prava, temveč so večinoma rabile kot središče vzajemnega sodelovanja med NVO pri skupnem oblikovanju njihovih ciljev in akcijskih načrtov. Forum končnih različic teh pogodb ni predstavil na konferenci, temveč se je odločil, da jih bo preoblikoval v t. i. odprte dokumente, ki se bodo nadalje razvijali s pomočjo elektronskega mreženja (Sand 1993: 385).

UNDP in UNEP, kar pa ni bilo vseh državam iz kluba Skupine 77 (*The Group of 77 at the United Nations – G-77*).⁴¹ Kasneje je njegovi nekoliko spremenjeni administrativni sestavi le uspelo prepričati države v razvoju, saj jim je to zagotavljalo večjo vlogo pri odločanju o razporeditvi finančne pomoči (Susskind 1994: 40–41).

Izredno velikega pomena je bila tudi problematika prenosa tehnologije in njena medsebojna delitev. Ameriška podjetja, ki se ukvarjajo z biotehnologijo, so bila namreč izredno zaskrbljena, da bo CBD od njih zahtevala opustitev proizvodov, ki jih lahko izdelajo s pomočjo materialov, prenesenih z Juga. Pri tem je Jug zagovarjal nepretrgane licence in medsebojno delitev tehnologije (Susskind 1994: 18). Na ta razkorak med razvitim Severom in manj razvitim Jugom, ki je vsekakor problem okoljske diplomacije, prepogosto gledamo le kot na golo bitko za denar in tehnologijo, saj moramo poudariti, da ne gre le za dokazovanje ekonomske in znanstvene prevlade. Gre bolj za vprašanje, ali bodo dogovorjeni skladi za implementacijo dogovorov o varstvu okolja dodani razvojni pomoči Juga in kakšne pogoje bo Sever postavil za upravičenost do črpanja sredstev iz sklada. Poleg tega je nestrinjanje med obema stranema tudi posledica različnega pojmovanja ekonomskega razvoja. Razviti, še posebej Američani, namreč težko razumejo, da bi večina razvijajočega se sveta – če bi imela to možnost – raje razvijala lastne razvojne vzorce, ne pa se kosala s sodobnimi zahodnimi (Susskind 1994: 19). Jug namreč na svoje zdajšnje probleme, ki ga pestijo (naraščanje števila prebivalstva, pomanjkanje hrane, izguba gozdov, težave s proizvodnjo energije, vplivi industrializacije in urbanizacije), gleda kot na stranski proizvod prevladujočega vzorca ekonomskega razvoja. Prav zato od Severa zahteva, naj sprejme odgovornost za nastanek teh problemov in si prizadeva zasledovati ekonomsko rast in pristop k razvoju, ki pa je skregan z logiko trajnosti (*ibid.* 20). Jug tako pričakuje od Severa, da na svoje rame prevzame breme odgovornosti za težave, s katerimi se srečujejo države v razvoju, in naj prizna potrebne spremembe. S stališča razvitih seveda nobena od teh zahtev ni upravičena (Susskind 1994: 21).

Največji dosežek pogajanj v Riu pa je nedvomno Agenda 21, akcijski načrt za 21. stoletje, ki se osredotoča na to, kako bi vlade dejansko izvršile program trajnostnega razvoja v vseh njegovih dimenzijah. Medtem ko sta okvirni konvenciji pravno zavezujoči (t. i. trdo pravo), gre pri Agendi 21 za 'mehko' pravo (Roddick 1997: 156). Konvenciji sta po določenem številu ratifikacij postali zavezujoči po mednarodnem pravu, drugi dokumenti pa so le deklarativne narave. Vendar bi dejanska analiza obeh konvencij morala razkriti, da so obveznosti, ki jih

⁴¹ Skupino je leta 1964 ustanovilo 77 držav v razvoju. Čeprav se je število držav članic povečalo na zdajšnjih 130 držav, se je izvorno ime obdržalo zaradi zgodovinskega pomena.

nalagata državam podpisnicam – razen institucionalnih določil seveda –, le neke vrste prizadevanje in dejansko nista nič manj ohlapni od določil, oblikovanih v drugih sprejetih deklarativnih dokumentih. Obe konvenciji namreč uporabljata pristop 'konvencija – protokol', ki je, kot sem že omenila, postal najbolj priljubljen način oblikovanja mednarodnih okoljskih pogodb. Namen le-teh torej ni uzakonjenje trajnih režimov, temveč po začetnem definiranju normativnega okvira v zelo splošnem jeziku pozneje uporabijo natančnejšo opredelitev v dinamičnem zaporedju poznejših protokolov. Konvenciji iz Ria sta tako le neke vrste 'vmesna dogovora', odprta za nadaljnje urejanje (Sand 1993: 380). 'Mehko' pravo ima torej kar nekaj prednosti. Ker ni pravno zavezujoče, je njegov jezik drugačen. Uporablja se lahko kot sredstvo za spreminjanje političnega mišljenja o problematiki ali pa se nanj gleda v smislu, da ohranja nacionalno suverenost (Roddick 1997: 156). Prav strah držav pred izgubo njihove suverenosti je poglobitna ovira na poti k oblikovanju učinkovitih okoljskih dogovorov in je potemtakem drugi problem okoljske diplomacije. Države si namreč izredno želijo obdržati svoje individualne pravice in privilegije, zato je večina globalnih okoljskih dogovorov sklenjenih s pomočjo *ad hoc* pogajanj, vsebujejo pa le šibak nadzor in ukrepe za uveljavljanje. Slednji so večinoma v rokah posameznih držav. Pristojnosti nadzora nad sprejetimi določili in njihovim uveljavljanjem velikokrat sploh niso podeljene prav zato, ker so v nasprotju z izključnimi pravicami njihove suverenosti. Implementacija določil pogodb je tako izredno zapletena in praktično nemogoča. Večina držav izpolnjuje določila večine obstoječih mednarodnih dogovorov, vendar je tudi veliko primerov očitnega neupoštevanja pravil in rokov, pri čemer se izgovarjajo na suverenost (Susskind 1994: 21–22). V Riu je bilo 'mehko' pravo bolj sprejemljivo, predvsem za države v razvoju. Te so se zavzemale za okoljska pogajanja, ki bi lahko oblikovala nove pogoje in nova sredstva za zgladitev sporov med tistimi državami, ki so bile pripravljene sprejeti mednarodno urejanje, in tistimi, ki so se zavzemale za ohranjanje nacionalne suverenosti. Zaradi obstoječih političnih okoliščin in notranjih nesporazumov med okoljskimi in razvojnimi obveznostmi pa je bilo 'mehko' pravo sprejemljivo tudi za ZDA (Roddick 1997: 156).

V povezavi z večjo dovzetnostjo sodelujočih akterjev za 'mehko' pravo je tudi uporaba pristopa 'konvencija – protokol', ki vsekakor predstavlja problem okoljske diplomacije. Na Vrhu v Riu sta bili podpisani okvirni konvenciji, na podlagi katerih sta bila kasneje sprejeta protokola, ki natančneje določata nadaljnje ukrepe. Pristop tako na prvi stopnji (*'convention – writing stage'* oz. stopnja pisanja konvencije) oblikuje izredno ohlapna in splošna določila, s katerimi se vse države strinjajo in so si enotne, da je potrebno čimprejnjše ukrepanje za rešitev problema; cilj druge stopnje (*'protocol – writing stage'* oz. stopnja pisanja protokola)

pa je navadno oblikovati besedilo, ki ga bodo sprejeli vsi (Susskind 1994: 34). Omenjeni pristop pa ima številne pomanjkljivosti. Prva je gotovo ta, da gre za izredno dolgotrajen in razvlečen postopek, največkrat dosežen na podlagi sporazuma, ki temelji na najmanjšem mogočem skupnem imenovalcu. Večina mednarodnih okoljskih pogodb tako postavlja enake zahteve za vse države pogodbenice, zato je rešitev najmanjšega skupnega imenovalca, ki zadovolji le politične zahteve držav, tudi najpogostejša izbira. Vendar je okoljska problematika takšna, da je treba upoštevati tudi dinamiko naravnih sistemov ne glede na politične implikacije. Naslednji bistveni problem je, da sporazumi, doseženi z omenjenim pristopom, včasih neposredno zanikajo znanstvene in tehnične informacije, ki so na voljo. Pogosto namreč vsebujejo neizvršljive in nelogične zahteve, saj velikokrat izražajo splošne in politične interese, kar kaže tudi na to, da v pogajanjih, ki potekajo na omenjeni način, prevladujejo najmočnejše države. V ospredju so države razvitega Severa in ES/EU, razvijajoči se Jug pa je postavljen v ozadje. Sever tako lahko postavlja in piše pravila, nadzira širjenje tehničnih informacij in prevladuje v pogajalskem procesu (Susskind 1994: 31–33).

Ad hoc narava pristopa 'konvencija – protokol' povzroča številne pogajalske probleme (*ibid.* 34). Ne predpostavlja pa nobenih sankcij za primere neustreznega predstavljanja interesov držav, saj le-te pogosto pretiravajo in napačno interpretirajo svoje potrebe, vse kot del njihove pogajalske strategije. To izredno otežuje implementacijo in povzroča veliko nezaupanje med državami, onemogoča pa tudi oblikovanje več možnosti. Pristop tudi pogosto ne upošteva posebnih lastnosti okoljskih problemov, saj se ne ukvarja s koristmi, ki bi jih imelo drugačno upravljanje z viri ali načini, s katerimi bi si te koristi lahko delili, temveč se številna pogajanja osredotočajo le na izgubo ali stroške okoljske ureditve (Susskind 1994: 35). Ovira za oblikovanju ustreznih odločitev predstavlja tudi znanstvena negotovost, saj je naše razumevanje naravnega sveta nepopolno, napovedi se tako velikokrat izkažejo za nepreverljive in nenatančne. Okoljska problematika je velikokrat odvisna tudi od načina upravljanja s skupnimi viri oz. nasprotno, kako kaznovati države, t. i. zastojnkarje (*free riderje*)⁴² (Susskind 1994: 36). Pogajanja prepogosto potekajo neodvisno od pogajanj, ki se nanašajo na drugo mednarodno problematiko, kot so npr. dolgovi, trgovina, varnost. Za večjo medsebojno povezovanje tematik (zlasti med varstvom okolja in mednarodno trgovino) se zavzemajo predvsem države v razvoju. In nazadnje, pristop je izredno neučinkovit pri nadzorovanju in uveljavljanju določil, ki sta pogosto v nasprotju z že omenjenimi posebnimi

⁴² Susskind (1994: 36) kot zastojnkarje imenuje tiste države, ki po eni strani uživajo vse koristi okoljskih izboljšav, po drugi pa zavračajo kakršno koli plačilo zanje in tudi to, da k izboljšanju okolja še sami kaj pripomorejo.

pravici nacionalne suverenosti. Brez učinkovitega nadzora in uveljavljanja določil pa je oteženo vsakršno izvrševanje dogovora. Vse naštetе slabosti so prišle do izraza prav na pogajanjih v Riu (*ibid.* 37).

Končno oceno konference je izredno težko podati, lahko pa povzamem besede generalnega sekretarja UNCED Mauricea F. Stronga, ki je v svojem sklepnem govoru (Organizacija združenih narodov 1993) dejal:

»Dejansko merilo našega uspeha bo v tistem, kar se bo dogajalo, ko odidemo od tod v svoje države, v svoje organizacije, v svoja lastna življenja. Bo ta Vrh le najvišja točka našega izražanja dobrih namer, navdušenja in razburjenja ali bo to resnično začetek procesa temeljitih sprememb, ki jih vsekakor potrebujemo? To od nas zahteva, da preverimo, česar še nismo storili tukaj, krajše, česar še nismo storili.«

4. OKOLJSKA DIPLOMACIJA EVROPSKE SKUPNOSTI/EVROPSKE UNIJE

V prvem desetletju obstoja⁴³ še ne moremo govoriti o okoljski diplomaciji ES/EU, saj skupna okoljska politika sploh še ni obstajala; vsesplošno nerazvita okoljska vprašanja v mednarodnopolitičnem okviru tedaj niti niso bila predmet mednarodnega razpravljanja niti niso predstavljala del t. i. visoke politike (Bretherton in Vogler 1999: 81). O čedalje večji vključenosti ES/EU v vse bolj 'zelene postopke' lahko govorimo šele od 80. let 20. stoletja dalje (Falkner 2006: 3). Danes se ES/EU pojavlja kot izredno pomemben, vse močnejši in na nekaterih področjih vodilni akter okoljske diplomacije (*ibid.* 3), saj je igrala aktivno vlogo na konferenci v Riu in prevzela vodilno vlogo pri sprejemanju Kjotskega protokola ter drugih multilateralnih okoljskih dogovorov, vključno s Protokolom iz Kartagene⁴⁴ (*ibid.* 3). Vogler (2005: 835) v zvezi z ES/EU kot vodilnim akterjem na nekaterih področjih varovanja okolja uporablja besedno zvezo 'globalno okoljsko upravljanje' (*global environmental governance*), ki je po njegovem mnenju sinonim za mednarodno okoljsko sodelovanje, kjer gre za mrežo mednarodnih okoljskih organizacij in konvencij. Globalno okoljsko upravljanje se zavzema za večjo jasnost, za bolj strnjeno politiko, omejeno medsebojno prekrivanje in za okrepitev implementacije obstoječe organizacijske in pravne strukture. Po njegovem mnenju ES/EU veliko pripomore k globalnemu okoljskemu upravljanju tako, da se vključuje v mrežo mednarodnih okoljskih institucij in na tem področju igra vodilno vlogo (*ibid.* 835).

⁴³ V RP ne zasledimo tematike okolja, saj okoljske politike in varstva okolja, kot ju poznamo danes, še ni bilo (Johnson in Corcelle 1989: 2).

⁴⁴ *Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity*, Protokol o biološki varnosti k Konvenciji o biološki raznovrstnosti (Protokol iz Kartagene), podpis v Montrealu, 29. 1. 2000, v veljavi od 11. 9. 2003; dostopen na: <http://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>. (2. avgust 2007).

Za prelomno točko okoljske diplomacije vsekakor velja že omenjena Konferenca v Stockholmu, saj se od tedaj naprej okoljska problematika redno pojavlja na mednarodnem dnevnem redu, hkrati pa je pomenila tudi spodbudo EGS, da je začela oblikovati lastno okoljsko politiko (Bretherton in Vogler 1999: 81). Po Konferenci v Stockholmu je EGS namreč primanjkovalo eksplicitnih okoljskih pristojnosti, saj je veliko evropskih držav namenoma zavlačevalo ukvarjanje s tematikami, kot sta npr. tanjšanje ozonske plasti in kisli dež (Falkner 2006: 3). UNCHE pa je spodbudila tedanje voditelje EGS, da so bili na srečanju v Parizu leta 1972 narejeni prvi koraki za oblikovanja njene okoljske politike. V že omenjeni končni Izjavi Konference šefov držav in vlad (Okoljska politika, točka 8) so le-ti poudarili pomembnost okoljske politike Skupnosti in pozvali njene institucije k oblikovanju akcijskega programa z natančno opredeljenim urnikom. Tedanji voditelji so se torej zavedali, da je treba ES približati njenim prebivalcem, zato so predlagali izdelavo prvega Okoljskega akcijskega programa, ki se je začel izpolnjevati leta 1973 (Johnson in Corcelle 1989: 2). Od srečanja v Parizu naprej lahko začnemo govoriti o okoljski politiki ES/EU, saj so se tedanji predsedniki držav in vlad držav članic strinjali, da je treba varstvu okolja nameniti večjo pozornost (*ibid.* 2). Politika za zagotavljanje visoke stopnje varstva okolja je tako postala eno najhitreje rastočih področij zakonodaje ES, katere pristojnosti so bile ustanovljene za širok spekter zadev, med njimi za onesnaževanje zraka, kakovost vode in razpolaganje z odpadki (Vogler 2005: 836–837). Rast notranjepolitičnih pristojnosti se ujema s prvimi poskusi sodelovanja v globalnem okoljskem vodstvu in s tem povezanim razvojem v zeleni politiki ter zavedanjem javnosti. UNCHE, ključni moment tega procesa, je neposredno povezana tako z začetkom okoljske akcije ES kot z oblikovanjem okoljskih ministrstev v velikem številu sodelujočih držav (*ibid.* 837).

Danes je ES/EU aktivna na skoraj vseh področjih okoljske zakonodaje, saj njena zakonodaja obsega veliko število smernic in uredb (Johnson in Corcelle 1989: 7) na področju onesnaževanja voda in zraka, energije, problematike onesnaževanja s hrupom, nevarnih snovi (kemikalije, industrijska tveganja, biotehnologija), ravnanja z organskimi odpadki, ohranjanja flore in favne, jedrske varnosti in ravnanja z radioaktivnimi odpadki (Kopteyn in van Themaat 1998: 1096–1103). Njena okoljska politika se ravna po določenih izhodiščih in načelih. Temeljna izhodišča se gibljejo okrog etike, pravice do gibanja v zdravem okolju in ekonomije (Müller-Kraenner 1998: 25). Velik del okoljske zakonodaje ES/EU temelji na etičnih domnevah, da je narava vrednota sama po sebi, zato jo je treba ohranjati, saj imajo vsa živa bitja pravico do življenja v zdravem okolju, ki pa ni omejena le na sedanjo generacijo, temveč se nanaša tudi na prihodnje. Solidarnost s prihodnjimi generacijami je ključni element

prizadevanja za trajnostni razvoj, doseči pa jo je mogoče le z učinkovitim mednarodnim sodelovanjem in ustrezno ekonomsko posodobitvijo ter z oblikovanjem ustreznih skupnih okoljskih standardov in zakonodaje (*ibid.* 25–26). Vse od sprejema prvega Okoljskega akcijskega programa dalje Skupnost izredno pomembno vlogo pripisuje tudi mednarodnim razsežnostim okoljske politike (Johnson in Corcelle 1989: 7), kar se najbolj izraža v njenem aktivnem sodelovanju pri številnih mednarodnih konvencijah (tako multilateralnih kot regionalnih), pri katerih je ena izmed pogodbenih strank. Poleg udeležbe pri konvencijah je vzpostavila tudi stalne odnose s tretjimi državami, s katerimi si izmenjuje informacije, prav tako pa sodeluje v številnih mednarodnih organizacijah (*ibid.* 7).

4.1 PRISTOJNOSTI OKOLJSKE DIPLOMACIJE EVROPSKE SKUPNOSTI/EVROPSKE UNIJE

Pristojnosti ES/EU so na različnih področjih, ki se tičejo okolja, izredno raznolike, od tistih, ki so v izključni pristojnosti Skupnosti, prek tistih, ki se nanašajo na izključne pristojnosti držav članic, do t. i. mešanih pristojnosti (Bretherton in Vogler 1999: 85). Okoljska politika večinoma spada na področje deljenih pristojnosti, kjer precejšen del pravic ostaja znotraj zakonodaje držav članic, medtem ko so nekatera področja (npr. kakovost zraka) v pristojnosti Skupnosti (Bretherton in Vogler 2006: 6). ES/EU je že vseskozi, od začetkov svoje diplomacije, izredno pomemben akter na okoljskem področju, saj je Skupnost poleg držav članic podpisnica številnih najpomembnejših okoljskih konvencij in dogovorov⁴⁵ (Vogler 2003: 65). Medtem ko ES/EU priznavamo vlogo pomembnega mednarodnega političnega akterja, pa moramo biti seveda pozorni na njene posebnosti, saj kot sem že omenila, ne gre niti za državo niti mednarodno organizacijo. ES/EU je poseben akter, saj predstavlja posebno voljo, ki se razlikuje od volje njenih sestavnih delov – držav članic –, in je sposobna ukrepati na mednarodni ravni (Vogler 2006: 837). Zato moramo, ko govorimo o Uniji, točno opredeliti, koga točno imamo v mislih, saj lahko v njenem imenu deluje več različnih akterjev (bodisi EK sama, bodisi države članice skupaj z EK, države članice same ali pa predsedstvo), ki imajo za določeno področje natančno določene pristojnosti; treba pa se je ukvarjati tudi z izredno zapletenim upravljanjem z medsebojno odvisnimi okoljem, trgovino, razvojno pomočjo, kmetijstvom in ribolovom (Vogler 2003: 65). Ob formalnem mednarodnem okoljskem sodelovanju ES/EU se tako postavi vprašanje njene pravne in

⁴⁵ Sodelovanje ES/EU v multilateralnih okoljskih dogovorih je izčrpno prikazano v Prilogi B tega diplomskega dela.

dejanske pristojnosti (Vogler 2005: 839). Stanje se namreč močno razlikuje od izključnih pristojnosti Skupnosti za trgovinsko politiko, ki je že vseskozi temelj vodenja njenih zunanjih trgovinskih odnosov (*ibid.* 839).

Temelji ukvarjanja ES/EU z mednarodnimi okoljskimi politikami in njene pristojnosti izhajajo iz razvoja njene notranje politike (Vogler 2003: 65). Notranje pristojnosti so torej razvile svojo zunanjo razsežnost, kar je jasno potrdila odločba ECJ v primeru Evropskega cestno-prometnega dogovora (ERTA) iz leta 1970, saj le-ta pravi, da vzpostavitev notranjih pristojnosti Skupnosti z izdelanimi skupnimi pravili povzroči avtomatičen prenos na področje zunanje politike (*ibid.* 66). Omenjena odločba je bila izredno pomembna za razvoj zunanje t. i. akterske sposobnosti (*actorness*)⁴⁶ Skupnosti, saj v nasprotju s trgovinsko politiko zunanja okoljska politika ni imela podlage v pogodbenem pravu (Vogler 2005: 839). Prvo pravno podlago je predpisoval EEA,⁴⁷ s sprejetjem PEU pa so se njene okoljske sposobnosti še okrepile, saj varstvo okolja predstavlja enega njenih političnih ciljev (Falkner 2006: 4). V skladu s členom 130r(1) PEU je glavna naloga okoljske politike Skupnosti prispevanje k uresničevanju ciljev »ohranjanja, varstva in izboljšanja kakovosti okolja; varovanja človekovega zdravja; skrbne in preudarne rabe naravnih virov ter spodbujanja ukrepov na mednarodni ravni za reševanje regionalnih ali globalnih okoljskih problemov«. Njena načela so vsebinsko del člena 130r(2) PEU (Naslov XIX, Okolje), ki se glasi:

»Cilj okoljske politike Skupnosti je doseči visoko raven varstva, pri čemer se upošteva raznolikost razmer v posameznih regijah Skupnosti. Politika temelji na previdnostnem načelu in na načelih, da je treba delovati preventivno, da je treba okoljsko škodo prednostno odpravljati pri viru in da mora povzročitelj plačati obremenitve.

V tem smislu usklajevalni ukrepi, ki ustrezajo tem zahtevam, vključujejo, kadar je to primerno, zaščitno klavzulo, ki državam članicam dovoljuje, da iz negospodarskih okoljskih razlogov sprejmejo začasne ukrepe, za katere velja nadzorni postopek Skupnosti.«

⁴⁶ Vogler in Brethertonova (2006: 5) v svojem članku »*The European Union as a Protagonist to the United States on Climate Change*« pravita, da je t. i. akterska sposobnost odvisna od pričakovanj in razlag drugih mednarodnih akterjev. Njen razvoj imamo lahko za dialektičen proces, vključujoč tri medsebojno povezane ravni – navzočnost (*presence*), možnost (*opportunity*) in sposobnost (*capability*). Pri navzočnosti gre za sposobnost EU, ki si na temelju svojega obstoja prizadeva vplivati čez svoje meje. Združuje razumevanja temeljne narave ali identitete EU z (včasih nenamernimi) posledicami prioritet in politik Unije (*ibid.* 5). Omogoča povezovanje med notranjim razvojem EU in percepcijami tretje strani ter pričakovanji vloge EU v svetovni politiki in njenimi zahtevami. Možnost se nanaša na zunanje okolje idej in dogodkov, ki omogočajo ali ovirajo namerna dejanja, in pomeni strukturni kontekst delovanja. Sposobnost pa se nanaša na zmožnost oblikovanja in izvrševanja zunanje politike tako pri razvoju proaktivne politične agende, kot tudi pri učinkovitem odgovarjanju na zunanje pričakovanje, zahteve in priložnosti (*ibid.* 5).

⁴⁷ Okoljsko politiko Skupnosti je prvič formalno vzpostavil EEA, saj je z dodanim novim naslovom (Naslov VII – Okolje) oblikoval njena načela in sredstva, še bolj natančno pa jih je razvila PEU z obema poznejšima spremembama (PA in Pogodbo iz Nice). Z EEA se je oblikovala tudi različna razporeditev pristojnosti in postopkov odločanja, ki jih je PEU še dodatno otežila (Bretherton in Vogler 1999: 83).

PA je EU poverila še podpiranje trajnostnega razvoja kot bistvenega dela politik EU vključno s SZVP in vzpostavila trajnostni razvoj kot politično normo EU (Falkner 2006: 4). Ne glede na zelo intenzivne bilateralne odnose, ki se razvijajo med pristopnimi pogajanjmi, je usmerjenost zunanje okoljske politike Unije predvsem multilateralna. Celotno delovanje globalnega okoljskega vodstva je namreč opredeljeno kot multilateralno sodelovanje in mednarodne organizacije. Multilateralizem se stalno potrjuje kot cilj Unije skladno s tradicijo podpiranja regionalnega sodelovanja (Vogler 2005: 838). Podlaga za mednarodno sodelovanje na področju okolja je četrti odstavek člena 130r PEU, katerega prvi del pravi:

»V okviru svojih pristojnosti Skupnost in države članice sodelujejo s tretjimi državami in pristojnimi mednarodnimi organizacijami. Podrobnosti sodelovanja Skupnosti so lahko predmet sporazumov med Skupnostjo in zadevnimi tretjimi osebami, o teh sporazumih pa se pogajajo in jih sklepajo v skladu s členom 228.«

Pod pojmom 'pristojne mednarodne organizacije' imamo na prvem mestu v mislih UNEP, vendar je treba pri tem upoštevati tudi tiste, s katerimi Skupnost sodeluje na področju okolja kot tudi na drugih področjih, zato lahko v to določilo vključimo tudi IUCN, Ekonomsko komisijo za Evropo, IMO, OECD in Odbor za mednarodni razvoj institucij glede okolja, kot tudi FAO in STO (Kopteyn in van Themaat 1998: 1091). Drugi del četrtega odstavka člena 130r pa pravi: »Prejšnji pododstavek ne posega v pristojnosti držav članic glede pogajanj v mednarodnih organih in glede sklepanja mednarodnih sporazumov.« V obeh delih omenjenega pododstavka torej naletimo na dve različni vrsti pristojnosti; v prvem delu se pristojnosti delijo med Skupnostjo in državami članicami, v drugem pa se na podlagi notranjih instrumentov Skupnosti (kot so npr. tiste v ribiškem sektorju) kažejo izključne pristojnosti Skupnosti (*ibid.* 1092).

Na eni strani imamo torej izključne pristojnosti Skupnosti, za katere je značilno, da je bistvenega pomena odločanje v Bruslju s pomočjo postopkov, ki poudarjajo vlogo EK. Ta ima pravico do različnih pobud in si stalno izmenjuje mnenja z državami članicami, ki so predstavljene prek 'okoljske zasedbe' Sveta. Slednji je tudi tisti, ki ima vedno zadnjo besedo glede predlogov (Vogler 2003: 66). Okoljskih ukrepov od EEA dalje, ki je vpeljal sistem glasovanja s kvalificirano večino, ne more več spodkopati veto držav članic. Z vpeljavo postopka soodločanja, uvedenega s PEU, pa je potreben tudi skrben nadzor in odobritev EP, ki na področju varstva okolja igra nezanemarljivo vlogo (*ibid.* 66). Pod izključne pristojnosti Skupnosti uvrščamo skupno ribolovno politiko, katere temelje lahko najdemo že v RP. Nenehni čezmerni ribolov in velika prizadevanja za ohranjanje rodov tako znotraj kot zunaj voda EU so ribolovno politiko uvrstili pod okoljsko. Gre za izjemno politično občutljivo področje okoljske politike, ki pa je izrazito mednarodne narave, saj ES/EU sodeluje v

številnih bilateralnih ribolovnih dogovorih kot tudi v velikem številu najpomembnejših multilateralnih ribolovnih komisijah. Pod izključne pristojnosti spadajo tudi zadeve, ki so del področij skupne trgovinske in kmetijske politike (Bretherton in Vogler 1999: 82–83).

Način, kako bo Unija delovala kot edinstven akter, je odvisen od priznanja drugih akterjev mednarodne skupnosti in njihove pripravljenosti ravnati z ES/EU kot edinstveno entiteto. Hkrati pa je zelo veliko odvisno tudi od pripravljenosti držav članic v različnih ministrskih sestavah, da vzpostavijo in uresničijo skupno evropsko videnje (Vogler 2005: 838). Pomembne torej niso samo tiste pristojnosti, ki si jih podeli Skupnost sama (notranje pristojnosti), temveč moramo upoštevati tudi zunanje sodelujoče akterje in pravice, ki jih le-ti priznavajo ES/EU (zunanje pristojnosti) (Bretherton in Vogler 1999: 87). Brethertonova in Vogler (*ibid.* 87) omenjeni način vodenja zunanje okoljske politike poimenujeta kot t. i. doktrino vzporednosti, ki pravi, da morajo 'notranje pristojnosti pridobiti zunanje', kar pomeni, da je položaj ES/EU kot izredno pomembnega akterja na okoljskem področju odvisen tudi od tretjih strank, saj tudi same države članice niso vedno pripravljene privoliti v popolnoma samostojno predstavljanje Skupnosti.

Velik del delovanja različnih mednarodnih organizacij se odvija v obliki konferenc in srečanj strank, ki predstavljajo pomembna telesa odločanja za različne konvencije (Vogler 2003: 67). V večini teh je ES/EU dosegla poseben položaj, ki precej olajša njeno sodelovanje na multilateralnih okoljskih pogajanjih. Leta 1979 je bila namreč na pogajanjih Konvencije o daljinskem transportu onesnaženega zraka (Konvencija LRTAP)⁴⁸ poleg držav članic navzoča tudi EK, ker je Skupnost pridobila posebne pristojnosti v zvezi z onesnaževanjem ozračja. Za olajšanje njenega sodelovanja na omenjeni konferenci je bil na pobudo tedanje Sovjetske zveze oblikovan koncept Organizacije regionalne ekonomske integracije (*Regional Economic Integration Organization* – REIO), ki je priznaval Skupnost skladno z Dunajsko konvencijo za zavarovanje ozonske plasti⁴⁹ in ji omogoča, da je lahko stranka konvencije, ne da bi to bile tudi njene države članice. Če so le-te in Skupnost hkrati stranke, se skupaj odločijo o posameznih odgovornostih za izvrševanje obveznosti v skladu s konvencijo ali protokolom (člen 13(2)). REIO mora razglasiti svoje pristojnosti v ratifikacijskih instrumentih in preskrbeti informacije o katerih koli spremembah statusa (člen 13(3)); volilna pravica je enakovredno podeljena državam, ki so stranke, pod pogojem, da organizacija ne uveljavlja

⁴⁸ *Convention on Long-range Transboundary Air pollution (LRTAP Convention)*, Konvencija o daljinskem transportu onesnaženega zraka (Konvencija LRTAP), sprejeta 13. 11. 1979, v veljavi od 16. 3. 1983; dostopna na: <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1979.CLRTAP.e.pdf> (31. julij 2007).

⁴⁹ *Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer*, Dunajska konvencija za varstvo ozonske plasti, sprejeta 22. 3. 1985, v veljavi od 22. 9. 1988; dostopna na: <http://ozone.unep.org/pdfs/viennaconvention2002.pdf> (6. junij 2007).

svojih pravic sočasno s katero državo članico in obratno (člen 15). Po eni strani lahko ES na multilateralnih pogajanjih deluje s pomočjo vzorca REIO, po drugi pa nima pravice do avtomatskega sodelovanja, saj se o tem odloča sproti, za vsak primer posebej (Bretherton in Vogler 1999: 90). Danes velik del okoljske diplomacije poleg konferenc strank poteka znotraj samih mednarodnih organizacij (Vogler 2003: 67). ES ta čas uživa polnopravno članstvo v več mednarodnih organizacijah, in sicer v Evropski banki za obnovo in razvoj (*European Bank for Reconstruction and Development* – EBRD), STO in OVSE (*ibid.* 91). Njena okoljska diplomacija poteka na poseben način v okviru OZN, kjer uživa različne položaje v posameznih telesih. Formalni položaj ES/EU znotraj različnih teles OZN se močno razlikuje, vse od statusa opazovalke prek aktivne udeleženke do polopravne članice. Poleg statusa opazovalke ES v GS ZN od leta 1974 je Skupnost postala članica FAO leta 1991 (Wouters 2007: 6–7). Od Vrha v Riu dalje pa uživa položaj aktivne udeleženke, ki ga pridobi s pomočjo amandmajev za vsako konferenco posebej. Omenjeno mesto je prvič pridobila prav na prej navedenem vrhu, ki pa je z njegovim končanjem tudi poteklo (Bretherton in Vogler 1999: 91); kasneje ga je uživala tudi na Konferenci v Johannesburgu. Od leta 1993 pa ga ima tudi znotraj CSD (Wouters 2007: 7).

Na čisto nasprotnem polu so politike v izključni pristojnosti držav članic, kot je npr. SZVP. Le-te zahtevajo soglasje Sveta s pravico veta vsake posamezne države članice. V teh primerih ima EK podrejeno in izvršilno vlogo, medtem ko vlogo zastopnika in vodje EU lahko prevzame predsedujoči, ki sta mu v pomoč njegov predhodnik in naslednik (trojka) (Bretherton in Vogler 1999: 85). Največji del okoljskih pogajanj pa spada v okvir t. i. mešanih pristojnosti, kar pomeni, da problematika vključuje sestavljene dogovore in pristojnosti, ki se delijo med predsedujočo članico in Komisijo (npr. trgovinska pogajanja in pogajanja glede onesnaževanja zraka v stratosferi ozona so bila pod pristojnostmi Skupnosti, druge zadeve pa so ostale v okviru pristojnosti držav članic) (*ibid.* 85).

4.2 APARAT IN INSITUCIONALIZACIJA OKOLJSKE DIPLOMACIJE EVROPSKE SKUPNOSTI/EVROPSKE UNIJE

Predstavljena kompleksna delitev pristojnosti ES/EU je glavni razlog za posebnost okoljske diplomacije ES/EU. Iz za države nenavadne delitve pristojnosti na področju diplomacije prihaja do pojavljanja ES/EU v različnih oblikah, ne le v nizu pogajanj, temveč včasih tudi znotraj istega sestanka (Vogler 2003: 68). Vodilni v pogajanjih je odvisen od pristojnosti in zunanjsega priznavanja Skupnosti, saj kot smo že omenili, so le pogajanja v

okviru ribolova tista, ki so v popolni pristojnosti Komisije in posledično ES. Za veliko večino multilateralnih dogovorov, še zlasti tistih znotraj koncepta REIO, pa velja, da se pristojnosti delijo med Komisijo in državami članicami, ki jih predstavlja predsedujoči, s pomočjo trojke. Druga lastnost je, da je delegacija ES/EU vezana na pooblastila, ki jih odobri Svet (*ibid.* 68). Določena stopnja pogajalske fleksibilnosti je dovoljena s pomočjo uporabe instrumenta koordinacijskih srečanj za usklajevanje položajev držav članic in Komisije skozi pogajanja, kar pa včasih velja za izjemno potrato časa za delegate in zelo neprijetno za druge sodelujoče, ki morajo čakati, da Unija najprej pospravi pod svojo streho. Nazadnje pa imajo lahko tisti, ki se pogajajo z ES/EU, resne ali taktične pomisleke o tem, da se je lahko entiteta, ki ni država, pripravljena zavezati nekaterim obveznostim in jih tudi izvrševati. To je bilo najbolj vidno pri pogajanjih za Kjotski protokol, kjer so ZDA neprestano opozarjale na to problematiko. Še posebej je bil na udaru dogovor o delitvi bremena, na katerem je temeljil ves položaj EU (Vogler 2003: 69).

Sodelovanje ES/EU na mednarodnih pogajanjih in konferencah ter njena okoljska diplomacija sta v celoti odvisna od same porazdelitve pristojnosti. Skladno z njimi se uporabljajo primerni postopki odločanja (Vogler 2003: 68). Če ima Skupnost vse pristojnosti, se v imenu Skupnosti pogaja Komisija, vendar pa je v delegaciji najmanj en predstavnik držav članic. EK uživa vso pravico do pobude, katere podlago lahko najdemo v členu 300 konsolidirane različice PES, ki se glasi:

»Where this Treaty provides for the conclusion of agreements between the Community and one or more States or international organisations, the Commission shall make recommendations to the Council, which shall authorise the Commission to open the necessary negotiations.«

Na nekaterih področjih, kot so npr. klimatske spremembe, pa le-ta nima vseh pristojnosti, zato potekajo mešana pogajanja, kjer se pogajata ločeno delegacija EK in delegacije posameznih držav članic. Odgovornosti so tako razdeljene glede na pristojnosti (Bretherton in Vogler 1999: 94). V tovrstnih pogajanjih prevladuje t. i. pristop vodilne države, ki vključuje dosežke ključnih držav članic. Če torej ni nobenega predloga s strani EK, je odgovornost na strani predsedujoče države članice in trojke. Ti predlogi so še posebej pomembni, ko Skupnost nima vseh pravic do sodelovanja, zato v teh primerih predsedujoča država članica govori v imenu Skupnosti, in sicer z uporabo obrazca: *»V imenu Skupnosti in njenih držav članic«* (*ibid.* 95).

Še pred oblikovanjem pristopa Komisije pa pride vedno posvetovanja in pogajanj med različnimi vključenimi generalnimi direktorati (GD) (Bretherton in Vogler 1999: 93).

Oblikovanje politike je lahko izredno zapleteno prav zaradi medsektorskega značaja večine okoljske problematike in posledično potrebnih medsektorskih pogajanj znotraj same Komisije. Različni GD medsebojno merijo moči, kar pogosto pripelje do nepovezanosti; na eni strani je okoljski GD, ki ponavadi prevzame vodilno vlogo, na drugi pa so trgovinski, kmetijski in ribolovni GD, katerih interesi in pogledi se pogosto zelo razlikujejo (Vogler 2003: 68). Nato se o predlogu Komisije glede pogajalskih pooblastil in skupnih temeljev za mednarodno konferenco v prvi vrsti pogajajo v okviru delovne skupine Sveta za okolje, kasneje pa se s predlogom ukvarja COREPER in nazadnje še Svet, kjer na občasnih srečanjih sodelujejo okoljski ministri držav članic. Odločitve pa se lahko sprejemajo tudi v drugačnih sestavah, kjer je končni rezultat vedno v obliki zaupanih pooblastil, ki med drugim določajo tudi pristojnosti. To pa je v končni fazi bistveno za mednarodna pogajanja, saj pristojnosti določajo, kdo bo govoril in predstavljal ES/EU (Vogler 2003: 68), kar je bistvenega pomena za druge stranke mednarodnih okoljskih pogajanj. Prikazovanje ES/EU, kot ga le-te vidijo, je odvisno od Sveta, ki deluje skladno z že omenjenim členom 300 PES. Sklepni fazi vključujeta podpis in ratifikacijo (Bretherton in Vogler 1999: 94–96).

4.2.1 Mreža za zeleno diplomacijo kot instrument okoljske diplomacije Evropske skupnosti/Evropske unije

ES/EU si izredno prizadeva za ohranjanje vodilne vloge na področju mednarodnih okoljskih pogajanj, še posebej na področju klimatskih sprememb, saj je bila, kot sem že omenila, ena glavnih pobudnic za sprejetje Kjotskega protokola. Vendar pa je delovanje Unije in njena diplomacija na tem področju velikokrat prikazana v negativni luči, saj ji očitajo notranja nesoglasja med državami članicami, kar posledično vodi do njenega izredno šibkega položaja. Hyvarinen (2000) pravi, da v »nekaterih razmerah EU kot skupina držav, ki so si geografsko, politično, ekonomsko in pravno zelo blizu, lahko naletimo na delovanje, ki je očitno neusklajeno«. Po njegovem mnenju EU primanjkuje skupna, k rezultatom usmerjena dolgoročna strategija, ki bi imela močne temelje v kolektivnih prioritetah. Za EU je potrebno usklajevanje problemov na ravni držav kot sestavni del celotne potrebe po koordinaciji na ravni EU. Za olajšanje njenega delovanja na področju 'zelenе diplomacije' je bila junija 2003 na Vrhu v Solunu⁵⁰ sprejeta odločitev o oblikovanju pobude, katere cilj bi bila podpora

⁵⁰ V sklepnem poročilu Vrha v Solunu (Svet EU 2003), ki je potekal od 19. do 20. junija, je zelena diplomacija opredeljena v dveh točkah (točka 76 in 77); Evropski svet (točka 76) »zagotavlja svojo zavezanost k vključitvi okolja v zunanje odnose s podpiranjem evropske diplomacije o okolju in trajnostnem razvoju in pozdravlja ustanovitev mreže strokovnjakov pod pokroviteljstvom predsedujoče države, s popolnim sodelovanjem

vključevanju okolja v zunanje odnose. Tedanji grški zunanji minister George A. Papandreu (CSRwire 2003) je dejal:

»To je sveža iniciativa, ki ima potencial postati vodilno načelo za upravljanje in evropsko zunanjo politiko. Varnostne zadeve, regionalno in globalno, so povezane s trajnostnim razvojem, saj okoljski problemi ne poznajo nacionalnih meja in jih je nemogoče rešiti brez mednarodnega sodelovanja. Mi zagovarjamo interdisciplinarni pristop pri ukvarjanju s temi izzvi.«

Kot eden izmed elementov, vključenih v strategijo ekonomske integracije, je tako nastala neformalna mreža strokovnjakov na področju okolja, ki delujejo znotraj okvira zunanjih ministrstev držav članic – t. i. mreža za zeleno diplomacijo (Evropska komisija 2007a). Njena temeljna funkcija je pospeševanje uporabe obsežnih diplomatskih virov EU (diplomatskih misij, uradov za razvojno sodelovanje) za podporo okoljskim ciljem, organiziranje kampanj in demarš⁵¹ z namenom posredovati sporočila tretjim državam povsod po svetu kot tudi zbirati mnenja njenih partnerjev (*ibid.*). Poleg oblikovanja formalnih demarš je glavna naloga mreže, da v skladu z mandatom Sveta lahko preuči, če zunanja ministrstva svoje delo v zvezi z okoljsko problematiko vključujejo v svoja diplomatska prizadevanja. Njeno delovanje je skladno z določenimi smernicami dela (delovne smernice so bile sprejete novembra 2003 v Rimu v času italijanskega predsedovanja) in temelji na dogovorjenih stališčih in skupnem delovanju/ukrepanju ES/EU (Svet EU 2005).

Mrežo sestavljajo uradniki, ki se ukvarjajo s problematiko mednarodnega okolja in trajnostnega razvoja, ki, kot sem že omenila, delujejo v okviru zunanjih ministrstev in njihovih diplomatskih misij. Njeno usklajevanje pripada predsedujoči državi članici, ki sodeluje z GD za zunanje odnose. Mreža se osredotoča predvsem na tematiko, ki je še posebej pomembna za zunanje odnose EU (npr. klimatske spremembe, biološka raznolikost, širjenje puščav in obnovljiva energija) in veliko pripomore k preglednosti, konsistentnosti in učinkovitosti delovanja EU na področju okolja (Evropska komisija 2007a). Gre za izredno fleksibilno, neformalno in inovativno orodje za večje in boljše vključevanje zunanje politike ES/EU na področje okolja ter razvoja. Vključevanje zunanje politike na ti dve področji pa je še posebej pomembno za nove države članice, ki se lahko izredno veliko naučijo od izmenjave znotraj mreže. Vsi so med seboj tesno povezani, vendar pa ne obstaja primeren forum, na katerem bi o vsem lahko razpravljali (*ibid.*).

Komisije, v skladu z strategijo iz Barcelone glede okoljskega vključevanja v zunanjo politiko Sveta za splošne zadeve«.

⁵¹ Demarše izdaja trojka, njihovi cilji so izmenjava informacij in pogledov glede določene tematike, lahko pa so tudi priprava na posebno srečanje (Svet EU 2005).

Mreža lahko torej z oblikovanjem demarš veliko pripomore k obveščanju tretjih držav, saj ima to možnost, da lahko uporablja tako vire držav članic kot tudi EK. Njeno delovanje ima lahko pozitivne vplive na partnerje, s katerimi sodeluje EU, zlasti pri pripravah na različna mednarodna okoljska pogajanja (kot so konference v okviru OZN) (Evropska komisija 2007a). Mreža je tako organizirala prvo demaršo v času predsedovanja Irske za srečanje Koalicije iz Johannesburga za obnovljivo energijo v Bonnu junija 2004, kjer so organizatorji potrdili uporabnost demarš (Svet EU 2005). Druga demarša je bila organizirana za 10. Konferenco strank UNFCCC v Buenos Airesu leta 2004. Nizozemsko predsedstvo je s pomočjo podpore EK izdalo Demaršo o klimatskih spremembah. Le-ta je bila izredno uspešna in je požela veliko povratnih mnenj; njeni rezultati so bili vidni še pred začetkom same konference in so rabili kot izredno dragocen pogajalski vložek EU (Svet EU 2005). V času predsedovanja Luksemburga pa so bile izdane tri demarše; ki so omogočile vpogled v podporo skupnih stališč EU (*ibid.*).

Pobude mreže morajo biti pripravljene v tesnem sodelovanju z zahtevami Sveta; mreža lahko v veliki meri pripomore tudi k nadaljnji izmenjavi uspešnih pravil postopka, ki vključujejo okolje in trajnostni razvoj v zunanjo politiko na ravni ES/EU kot tudi na ravni držav članic (Evropska komisija 2007a). Ponuja lahko tudi večjo informiranost o pozicijah držav nečlanic, saj mreža za zeleno diplomacijo lahko deluje kot inštrument za aktivno 'poslušanje' in lahko pridobi vpogled v stališča njenih sodelujočih partnerjev. S skupnim delovanjem, s pomočjo misij v državah nečlanicah, si ES/EU lahko pridobi številne podatke o njihovih stališčih glede žgoče problematike, to pa lahko posreduje Svetu in njenim pogajalcem. To seveda v veliki meri pomaga pri oblikovanju bolj kakovostnih stališč Unije, ki se posledično kaže v večji učinkovitosti in boljših rezultatih na mednarodnih okoljskih pogajanjih (Evropska komisija 2007a).

Ocene delovanja mreže žal še ne morem podati, lahko pa na podlagi poročila, ki ga je izdal generalni sekretariat Sveta EU, sklepam, da je le-ta že dosegla pomemben napredek, saj ji je uspelo ugotoviti dobre in inovativne postopke ter potencialne sinergije na področju okolja in zunanje politike (Svet EU 2005). Delovanje njenih orodij je izredno dinamično, saj temelji na obstoječi diplomatski mreži EU, na njenih že oblikovanih stališčih in na medsebojni izmenjavi elektronske pošte ter omogoča izredno enostaven in učinkovit način zbiranja in izmenjave informacij. Vse skupaj je lahko izredno uporabno ne samo znotraj EU, temveč tudi drugod po svetu, saj omogoča notranji proces učenja in povečano razpoložljivost informacij (*ibid.*).

5. ZAKLJUČEK

O aktualnosti okoljske tematike vsekakor ne moremo dvomiti, saj vse pogosteje polni časopisne strani, postaja predmet javnih razprav in povzroča čedalje večjo zaskrbljenost. Vse večja pogostost in resnost razpravljanja o številnih okoljskih problemih je posledica občega zavedanja celotne mednarodne skupnosti (posameznikov, držav, mednarodnih organizacij, NVO in NIS itd.), da so globalno segrevanje, klimatske spremembe, zmanjšanje biološke raznolikosti, onesnaževanje itd. problemi, ki se jim ni mogoče izogniti. Diplomacija si zato predvsem multilateralno, s sklicevanjem konferenc, prizadeva za čim bolj soglasne in najboljše rešitve okoljskih problemov, rezultati pa bodo vidni šele v prihodnosti.

Analiza pričujočega dela je potekala v luči iskanja posebnih značilnosti in problemov okoljske diplomacije v primerjavi s klasično, predvsem multilateralno diplomacijo, pri čemer je bila posebna pozornost namenjena vodenju okoljske diplomatske dejavnosti ES/EU, ki je vsekakor ena vodilnih sil na tem področju. Cilj je bil prikazati odnos med diplomacijo in okoljem s posebnim poudarkom na okoljski diplomatski dejavnosti ES/EU kot akterjem *sui generis* sodobnih mednarodnih odnosov.

Pri iskanju odgovorov za potrditev prve hipoteze so me zanimale predvsem značilnosti klasične multilateralne diplomacije in v njenem okviru globalne konferenčne diplomacije, saj se velik del okoljske diplomacije odvija na globalnih okoljskih konferencah, ki so njena najbolj razširjena diplomatska metoda. Globalna okoljska konferenčna diplomacija usklajuje procese mednarodnega oblikovanja okoljskih politik z uporabo številnih diplomatskih tehnik bodisi na 'mega' okoljskih konferencah, bodisi na v ta namen sklicanih političnih vrhovih. Razlogi za sklic slednjih so številni, od na novo prepoznanega globalnega okoljskega problema do povečane politizacije ali spremenjenih razsežnosti problemov. Okoljske konference poskušajo dvigniti globalno zavest glede številnih žgočih okoljskih vprašanj in k sodelovanju privabiti čim širši krog akterjev, saj želijo lokalne in regionalne probleme prikazati kot globalne. Vendar pa se omenjene konference pogosto soočajo z izredno zapletenimi pogajanjmi. Le-ta namreč zahtevajo široko strokovno usposobljenost udeležencev, njihovo inovativnost in kreativnost, pri čemer je nujno poznavanje tradicionalnih ekoloških tematik kot tudi uporaba znanj s področij ekonomije, financ, tehnologije, družboslovnih ved in seveda diplomacije, saj številni udeleženci niso poklicni diplomati. Nepogrešljiv element okoljske diplomacije je sodelovanje med slednjimi in znanstveniki, ki si pogosto delijo govorniški oder na globalnih konferencah in se medsebojno dopolnjujejo ter si izmenjujejo informacije. Globalna okoljska grožnja, predmet okoljske diplomacije, namreč ne pozna meja

in negativno vpliva na prav vsa živa bitja našega planeta. Poleg tega je znanstveno še ne dovolj domišljena in pomanjkljivo dokazana. Razlog je predvsem v kompleksnosti okoljskih vprašanj, poleg tega pa so nevarnosti še precej teoretične in oddaljene, dokazi pa, kot sem že omenila, pogosto nepopolni ali nasprotujoči si. Prav zato reševanje okoljskih problemov zahteva globalno usklajevanje dejanj, potrebne so nove oblike sodelovanja in pogajanja med številnimi sodelujočimi akterji. Edinstven problem je tudi zaskrbljenost glede nepristranosti, kjer izstopajo predvsem razlike in nezaupanje v odnosih med Severom in Jugom. Na podlagi naštetih dejstev lahko potrdim prvo postavljeno tezo, in sicer, da se *»okoljska diplomacija kot specifična oblika diplomacije od klasične multilateralne diplomacije razlikuje po vsebini, vlogi znanosti in znanstvenikov, kompleksnosti pogajanj ter edinstvenem problemu nepristranosti in inovativnih značilnostih ter pristopih«*.

Za potrditev druge postavljene hipoteze o tem, da *»ES/EU njena akterska sposobnost organizacije sui generis in dodeljene pristojnosti dovoljujejo/omogočajo samostojno delovanje na področju okoljske diplomacije«*, je bil sprva potreben natančen pregled pristojnosti in aparata ter institucionalizacije njene okoljske diplomacije. Moja končna ugotovitev je, da ji zdajšnje akterske sposobnosti dovoljujejo/omogočajo delovanje na področju okoljske diplomacije, vendar pa se pri tem postavlja dodatno vprašanje, ali je pri tem resnično uspešna.

ES/EU je eden izmed političnih akterjev mednarodnega področja okolja in ima kot organizacija *sui generis* edinstvene značilnosti, saj njeno aktersko sposobnost na področju mednarodnega ukvarjanja z okoljem določajo dodeljene pristojnosti, v okviru katerih mora delovati. ES/EU se tako poleg problemov, ki pestijo okoljsko diplomacijo nasploh, ukvarja tudi s tistimi, ki so povezani s pristojnostmi. Njeno sodelovanje v okoljskih pogajanjih je zato v veliki meri odvisno od obravnavane tematike oz. področja, ki predstavlja rdečo nit konference (bodisi gre za pogajanja o klimatskih spremembah, biološki raznovrstnosti itd.). Od slednje je namreč odvisno, kdo nastopa v imenu ES/EU, kar pa lahko povzroči težave ne samo drugim sodelujočim akterjem, temveč tudi sami Skupnosti. Na področjih, kjer ima Skupnost izključne pristojnosti, je njeno odločanje izredno vplivno, saj glavno vlogo igra EK, lahko tudi predsedstvo. Vendar pa večina področij okoljske politike spada na področje deljenih pristojnosti, ki so v večji pristojnosti držav članic ali Skupnosti. Sogovorniki ES/EU se tako soočajo s spreminjajočim se akterjem, ki lahko menja vsak čas menja svojo obliko. ES/EU deluje na področju okoljske diplomacije kot kameleon, ki neprestano spreminja barve.

ES/EU je uspešen akter na področju okoljske diplomacije, kar je še posebej vidno iz njene vloge na področju oblikovanja politik glede klimatskih sprememb, saj je igrala vodilno vlogo

pri sprejemanju Kjotskega protokola. Klimatske spremembe so področje, kjer so pristojnosti Skupnosti omejene in večinoma v pristojnosti držav članic (Bretherton in Vogler 2006: 10). V okoljskih konvencijah, vključno z UNFCCC, se ES/EU pojavlja v posebni obliki kategorije REIO, katere edini predstavnik je. Med klimatskimi pogajaji je ES/EU delovala kot avtonomen akter z močno voljo, vendar pa so bile hkrati vidne razlike med državami članicami, tako da je bila vseskozi navzoča slutnja, da ES/EU ne more imeti vpliva in nadzora, kot ju lahko ima država članica pri izvrševanju mednarodnih obvez (Bretherton in Vogler 2006:2).

V zvezi z diplomatsko dejavnostjo ES/EU na področju okolja se postavlja vprašanje, ali je ES/EU dejansko vodilni akter okoljske diplomacije. ES/EU je namreč hkrati postopoma pridobivala tako aktersko sposobnost na področju okolja kot tudi položaj vodilnega akterja okoljske diplomacije. Njen položaj vodilnega mednarodnega akterja na področju klimatskih sprememb je odsev obsega enotnega trga, razvoja njenih politik in posebnih priložnosti, ki so se pojavile po koncu hladne vojne, in je tudi posledica odpovedi ameriškega sodelovanja v okviru Kjotskega protokola (Bretherton in Vogler 2006: 19). Začetki oblikovanja njene okoljske politike so potekali v posebnem zgodovinskem obdobju, ki ga je politično zaznamovala delitev sveta na Vzhod in Zahod, ekonomsko pa prevlada ZDA v brettonwoodskem sistemu (Bretherton in Vogler 2006: 8). V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja so bile ZDA najmočnejši in najnaprednejši akter na področju okoljskih politik, imele so tudi odločilen vpliv pri oblikovanju mednarodnega okoljskega režima. Njihov vpliv je najbolj viden pri pogajanjih za Montrealski protokol leta 1987 (Bretherton in Vogler 2006: 2). V tem času je tedanja Skupnost na okoljskem področju delovala izredno razcepljeno in negotovo, še posebej kar zadeva pooblastila EK in držav članic, poleg tega pa so prevladovali veliki vplivi britanske in francoske kemične industrije. Konec hladne vojne je pomenil novo obdobje za razvoj zunanje vloge ES/EU, saj je njen vpliv postal resnično globalen. Konec hladne vojne se je namreč ujel z nekaterimi najpomembnejšimi okoljskimi pogajaji glede stratosferskega ozona, klimatskimi pogajaji in procesom iz Ria (Bretherton in Vogler 2006: 8). ZDA niso bile več vodilne na tem področju, še posebej pa so se oddaljile od reševanja klimatskih sprememb, ko so marca leta 2001 zavrnilo Kjotski protokol. Najbolj naklonjeno obdobje za vzpostavljanje akterske sposobnosti ES/EU na okoljskem področju je bilo obdobje od konca hladne vojne do terorističnih napadov 11. septembra v ZDA (Bretherton in Vogler 2006: 9). Prišlo je do bistvenih sprememb, zato lahko ES/EU samozavestno trdi, da je prevzela vodilno vlogo pri varstvu okolja, ZDA pa so si pridobile položaj t. i. veto države, ki zavira oblikovanje mednarodne okoljske politike. Še

posebej je ta status viden pri njihovem zavračanju Kjotskega protokola (Bretherton in Vogler 2006: 2).

Največja pozornost celotne mednarodne skupnosti, še posebej ZDA, pa je ta čas usmerjena k grožnjam varnosti, ki so najpogosteje na mednarodnem dnevnem redu. To je hkrati izvrstna priložnost, da ES/EU obdrži vodilni položaj na področju okoljskih politik, še posebej na področju diplomacije klimatskih sprememb. Medtem ko je kriza v Iraku pokazala omejitve SZVP, je ameriška zavrnitev Kjotskega protokola nedvomno omogočila ES/EU, da kapitalizira svojo ekonomsko in okoljsko navzočnost in prevzame vodilno vlogo v reševanju klimatskih sprememb. Vprašanje pa je, ali ima ES/EU potrebno sposobnost, da lahko to vodilno vlogo doseže in obdrži (Bretherton in Vogler 2006: 9).

6. SEZNAM VIROV

6.1 SEKUNDARNI VIRI

- Bátora, Jozef (2003): Does the European Union Transform the Institution of Diplomacy? Haag: Netherlands Institute of International Relations Clingendael. *Discussion Papers in Diplomacy* (87). Dostopno na http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030700_cli_paper_dip_issue87.pdf (9. maj 2006).
- Benedick, Richard E. (1998): Diplomacy for the Environment. V American Institute for Contemporary German Studies (ur.): *Conference Report: Environmental Diplomacy*, 4–12, The Johns Hopkins University. Dostopno na http://www.aicgs.org/file_manager/streamfile.aspx?path=&name=environmentaldiplomacy.pdf (9. maj 2006).
- Benko, Vlado (1997): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bennett, LeRoy A. (1991): *International Organizations: Principles and Issues*. London: Prentice Hall International.
- Berridge, Geoff R. (2002): *Diplomacy: Theory and Practice*. London: Palgrave Macmillian.
- Berridge, Geoff R., Maurice Keens-Soper in T. G. Otte (2001): *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. London: Palgrave Macmillian.
- Bratberg, Øivind (2007): Bilateral Diplomacy in an Integrated Europe: the Co-existence of Institutional Orders? University of Oslo, Centre for European Studies. *Working Paper* (10). Dostopno na http://www.arena.uio.no/publications/workingpapers2007/papers2007/papers/up07_10.pdf (28. avgust 2007).
- Bretherton, Charlotte in John Vogler (1999): *The European Union as a Global Actor*. London in New York: Routledge.
- Bull, Hedley (1977/2004): Diplomacy and International Order. V Christer Jönsson in Richard Langhorne (ur.): *Diplomacy – Volume I: Theory of Diplomacy*, 75–91. London: SAGE.
- Claude, Inis L., Jr. (1958/2004): Multilateralism – Diplomatic and Otherwise. V Christer Jönsson in Richard Langhorne (ur.): *Diplomacy – Volume I: Theory of Diplomacy*, 367–77. London: SAGE.
- CSRwire (2003): *'Green Diplomacy' Endorsed by the European Council*. Dostopno na <http://www.crswire.com/PressRelease.php?id=1934> (10. avgust 2007).
- Duke, Simon (2003): A Foreign Minister for the EU: But where's the Ministry? Haag: Netherlands Institute of International Relations Clingendael. *Discussion Papers in Diplomacy* (89). Dostopno na http://www.clingendael.nl/publications/2003/20031100_cli_paper_dip_issue89.pdf (9. maj 2006).
- Encyclopaedia Britannica (2006): *Diplomacy*. Dostopno na <http://www.britannica.com/eb/article-9106182/diplomacy> (14. november 2006).

- Evropska komisija (2000): *Galeote Report on the External Service*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/news/patten/speech_00_294.htm (29. avgust 2007).
- Evropska komisija (2007a): *Green Diplomacy*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/env/objectives.htm (29. avgust 2007).
- Evropska komisija (2007b): *Unified External Service of the European Commission*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/delegations/intro/role.htm (29. avgust 2007).
- Evropska komisija (2007c): *Multilateral Environmental Agreements*. Dostopno na http://ec.europa.eu/environment/international_issues/pdf/agreements_en.pdf (8. junij 2007).
- Evropska komisija (2007d): *Taking Europe to the world: 50 years of the European Commission's External Service*. Dostopno na http://ec.europa.eu/external_relations/library/publications/07_50_years_broch_en.pdf (13. september 2007).
- Falkner, Robert (2006): The European Union as a 'Green Normative Power'? EU Leadership in International Biotechnology Regulation. Harvard University, Department of International Relations, Center for European Studies. *Working Paper Series* (140). Dostopno na [shttp://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/Falkner.pdf](http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/Falkner.pdf) (30. julij 2007).
- Glasbergen, Pieter in Ron Cörvers (1995): Environmental problems in an international context. V Pieter Glasbergen in Andrew Blowers (ur.): *Environmental Policy in an International Context: Perspectives on Environmental Problems*, 1–29. London, Sydney, Auckland: Arnold.
- Greene, Owen (2005): Environmental issues. V John Baylis in Steve Smith (ur.): *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 387–413. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Haas Peter M., Marc A. Levy in Edward A. Parson (1992): Appraising the Earth Summit: How Should we judge UNCED's success? *Environment* 34(8), 6–11, 26–33.
- Hill, Christopher in Karen E. Smith (2000): *European Foreign Policy: Key Documents*. London in New York: Routledge.
- Hill, Christopher in Michael Smith, ur. (2005): *International Relations and the European Union*. Oxford in New York: Oxford University Press.
- Hocking, Brian in David Spence (2005): Towards a European Diplomatic System? Haag: Netherlands Institute of International Relations Clingendael. *Discussion Papers in Diplomacy* (98). Dostopno na http://www.clingendael.nl/publications/2005/20050600_cli_paper_dip_issue98.pdf (9. maj 2006).
- Hyvarinen, Joy (2000): The EU in the International Climate Negotiations – Lost and Defeated? London: Institute for European Environmental Policy. Dostopno na <http://hss.ulb.uni-bonn.de/bleischwitz/ie.html> (18. september 2006).

- Janković, Branimir M. (1988): *Diplomatija: savremeni sistem*. Beograd: Naučna knjiga.
- Jazbec, Milan (2002): *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.
- Johnson, Stanley P. in Corcelle Guy (1989): *The Environmental Policy of the European Communities*. London, Dordrecht, Boston: Graham & Trotman Limited.
- Jönsson, Christer (2002): Diplomacy, Bargaining and Negotiations. V Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons (ur.): *Handbook of International Relations*, 212–34. London: SAGE.
- Jordan, Andrew in Heather Voisey (1998): The 'Rio Process': The Politics and Substantive Outcomes of 'Earth Summit II', *Institutions for Global Environmental Change* 8(1), 93–97. Dostopno na http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VFV-3TYNKYW6&_user=10&_coverDate=04%2F30%2F1998&_rdoc=1&_fmt=&_orig=search&_sort=d&view=c&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=733e986f587a56dbf03675ac9f8fd2a9 (24. julij 2007).
- Kajnič, Sabina (2006): *Razumevanje evropske zunanje politike z vidika dihotomije agent-strukture*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kamminga, Menno T. (1995): Principles of international environmental law. V Pieter Glasbergen in Andrew Blowers (ur.): *Environmental Policy in an International Context: Perspectives on Environmental Problems*, 111–31. London, Sydney, Auckland: Arnold.
- Kaufmann, Johan (1996): *Conference Diplomacy: An Introductory Analysis*. London: Houndmills.
- Keohane, Robert O. in Joseph S. Nye (1989): *Power and Interdependence*. New York: HarperCollins Publishers.
- Kovačević, Živorad (2004): *Međunarodno pregovaranje*. Beograd: Diplomatska akademija Filip Višnjić.
- Kopteyn, P. J. G. in Pieter Verloren van Themaat (1998): *Introduction to the Law of the European Communities: From Maastricht to Amsterdam*. London, Haag in Boston: Kluwer Law International.
- Morgenthau, Hans J. (1966/2004): Diplomacy. V Christer Jönsson in Richard Langhorne (ur.): *Diplomacy – Volume I: Theory of Diplomacy*, 61–74. London: SAGE.
- Müller-Kraenner, Sascha (1998): Okoljska politika Evropske unije. V Eugene Clancy, Tamara Fajs, John Green, Roger Highman *et al.* (ur.): *Evropska unija, Slovenija in trajnostni razvoj*, 25–44. Ljubljana: Umanotera.
- Nick, Stanko (1997): *Diplomacija: metode i tehnike*. Zagreb: Barbat.
- Nugent, Neill (2003): *The Government and Politics of the European Union*. Durham (North Carolina): Duke University Press.

- Organizacija združenih narodov (1993): Proceedings of the Conference. *Report of the United Nations Conference on Environment and Development: Rio de Janeiro, 3–14 June 1992; Volume II*. Dostopno na <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/836/67/PDF/N9283667.pdf?OpenElement> (29. avgust 2007).
- Pease, Kelly - Kate S. (2003): *International organizations: Perspectives on Governance in the Twenty-First Century*. New Jersey: Prentice Hall.
- Piening, Christopher (1997): *Global Europe: The European Union in World Affairs*. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Rittberger, Volker (1983): Global Conference Diplomacy and International Policy-Making: The Case of UN-Sponsored World Conferences. *European Journal of Political Research* 11(2), 167–82.
- Roddick, Jacqueline (1997): Earth Summit North and South: Building a Safe House in the Winds of Change. *Global Environmental Change* 7(2), 147–65.
- Sand, Peter H. (1993): International Environmental Law After Rio. *European Journal of International Law* 4(3), 377–89. Dostopno na <http://www.ejil.org/journal/Vol4/No3/art4.pdf> (24. julij 2007).
- Satow, Ernest (1995): *Satow's Guide to Diplomatic Practice*. London in New York: Longman.
- Schechter Michael G. (2005): *United Nations Global Conferences*. London in New York: Routledge.
- Schermers, Henry G. in Niels M. Blokker (1995): *International Institutional Law: Unity within Diversity*, 3. dopolnjena izdaja. The Hague, London, Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Seyfang, Gill (2003): Environmental mega-conferences – from Stockholm to Johannesburg and beyond. *Institutions for Global Environmental Change* 13, 223–28. Dostopno na http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6VFX-49FP88F-B&_user=10&_coverDate=10%2F31%2F2003&_rdoc=1&_fmt=&_orig=search&_sort=d&view=c&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=a1406c84c51d8a0e47b45f39da4ff180 (24. julij 2007).
- Seyfang, Gill in Andrew Jordan (2002): The Johannesburg Summit and Sustainable Development: How Effective are Environmental Mega-Conferences? V Olav Schram Stokke in Øystein B. Thommessen (ur.): *Yearbook of International Co-operation on Environment and Development 2002/2003*, 19–39. London: EarthScan Publications.
- Simoniti, Iztok (1995): *Multilateralna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Spence, David (2005): The Evolving Role of Foreign Ministries in the Conduct of European Union Affairs. V Brian Hocking in David Spence (ur.): *Foreign Ministries in the European Union: Integrating Diplomats*, 18–36. London: Palgrave Macmillan.
- Susskind, Lawrence E. (1994): *Environmental Diplomacy: Negotiating More Effective Global Agreements*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- UNEP (2007): *About UNEP: The Organization, Thematic Areas*. Dostopno na <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43> (13. september 2007).
- Verbinc, France (1994): *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vogler, John (2003): The External Environmental Policy of the European Union. V Olav Schram Stokke in Øystein B. Thommessen (ur.): *Yearbook of International Co-operation on Environment and Development, 2003/2004*, 65–71. London: Earthscan Publications.
- Vogler, John (2005): The European contribution to global environmental governance. *International Affairs* 81(4), 835–50.
- Vogler, John in Charlotte Bretherton (2006): The European Union as a Protagonist to the United States on Climate Change. *International Studies Perspectives* 7, 1–22.
- White, Brian (2005): Diplomacy. V John Baylis in Steve Smith (ur.): *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 317–330. Oxford in New York: Oxford University Press.
- White, Brian (2001): *Understanding European Foreign Policy*. London in New York: Palgrave.
- Wouters, Jan (2007): The United Nations & the European Union: Partners in Multilateralism. Bruges: College of Europe, *EU Diplomacy Papers* (4). Dostopno na <http://www.coleurope.eu/ird> (11. september 2007).

6.2 PRIMARNI VIRI

- Agenda 21, sprejeta in razglašena v Riu de Janeiru na Konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju, 14. 6. 1992. Dostopno na <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21toc.htm> (27. julij 2007).
- Akcijski načrt za človekovo okolje, *Action Plan for the Human Environment*, sprejet in razglašen 16. 6. 1972. Dostopno na <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=978&ArticleID=1492&I=en> (12. junij 2007).
- Deklaracija Evropskega sveta o mednarodni vlogi Evropske skupnosti – Deklaracija z Rodosa, *Declaration of the European Council on the International Role of the European Community – The Rhodes Declaration*, sprejeta na zasedanju šefov držav in vlad držav članic ES, Rodos, 3. 12. 1988. Dostopno na http://www.europarl.europa.eu/summits/rhodes/rh2_en.pdf (22. avgust 2007).

Deklaracija konference Združenih narodov o človekovem okolju, *Declaration on the United Nations Conference on the Human Environment*, sprejeta in razglašena 16. 6. 1972. Dostopno na <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=978&ArticleID=1503> (12. junij 2007).

Deklaracija o okolju in razvoju iz Ria, *Rio Declaration on Environment and Development*, sprejeta in razglašena v Riu de Janeiru, 14. 6. 1992. Dostopno na <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> (30. julij 2007).

Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih, *Vienna Convention on Diplomatic Relations*, sprejela Konferenca ZN o diplomatskih stikih in imunitetah, podpisana na Dunaju 18. 4. 1961, v veljavi od 24. 4. 1964. 500 *United Nations Treaty Series* 95.

Dunajska konvencija za varstvo ozonske plasti, *Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer*, sprejeta 22. 3. 1985, v veljavi od 22. 9. 1988. Dostopno na <http://ozone.unep.org/pdfs/viennaconvention2002.pdf> (6. junij 2007).

Enotni Evropski akt, *Single European Act*, Luksemburg, podpisan 17. 2. 1986, v veljavi od 1. 7. 1987. Dostopno na http://www.uradni-list.si/priloge/RS_2004-27-00024-MP~P003-0000.PDF (18. julij 2007).

Izjava Vrha v Parizu, *Statement from the Paris Summit*, Pariz, 19. do 21. 10. 1972; *Bulletin of the European Communities* (10), 14–26. Dostopno na <http://www.en.lu/mce.cfm> (22. avgust 2007).

Kjotski protokol k Okvirni konvenciji Združenih narodov o podnebnih spremembah, *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, sprejet 11. 12. 1997, v veljavi od 16. 2. 2005. Dostopno na http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php (6. junij 2007).

Konvencija o biološki raznovrstnosti, *Convention on Biological Diversity (CBD)*, odprta za podpis 5. 6. 1992, v veljavi od 29. 12. 1993. Dostopno na <http://www.cbd.int/convention/convention.shtml> (25. maj 2007).

Konvencija o daljinskem transportu onesnaženega zraka (Konvencija LRTAP), *Convention on Long-range Transboundary Air Pollution (LRTAP Convention)*, sprejeta 13. 11. 1979, v veljavi od 16. 3. 1983. Dostopno na <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1979.CLRTAP.e.pdf> (31. julij 2007).

Konvencija za zavarovanje morja pred onesnaževanjem z oljem, *Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil (OILPOL)*, sprejeta 12. 5. 1954, v veljavi od 26. 7. 1958. Dostopno na <http://www.admiraltylawguide.com/conven/oilpol1954.html> (19. julij 2007).

Montrealski protokol o substancah, ki škodljivo delujejo na ozonski plašč, *Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer*, sprejet 16. 9. 1987, v veljavi od 1. 1. 1989. Dostopno na http://ozone.unep.org/pdfs/Montral_Protocol2000.pdf (6. junij 2007).

Okvirna konvencija Združenih narodov o podnebnih spremembah, *United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)*, odprta za podpis 4. 6. 1992, v veljavi od 21. 3. 1994. Dostopno na http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1349.php (25. maj 2007).

Pogodba iz Amsterdama, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, pogodbe o ustanovitvi Evropskih skupnostih in nekatere z njimi povezane akte, *Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts*, sprejeta 17. 6. 1997, podpis 2. 10. 1987, v veljavi od 1. 5. 1999, *Official Journal of the European Communities (OJEC)*, 10. 11. 1997, C 340, 1. Dostopno na <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=11104&lang=2> (18. julij 2007).

Pogodba o Evropski uniji, *Treaty on European Union*, podpis v Maastrichtu 7. 2. 1992, v veljavi od 1. 11. 1993, konsolidiran tekst, v veljavi od 1. 2. 2003. Dostopno na http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/search/search_treaties.html (11. marec 2007).

Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (EGS), sprejeta 25. 3. 1957, v veljavi od 1. 1. 1958, Uradni list RS, št. 27, 2004; priloga: Mednarodne pogodbe (št. 7), 3087–178.

Poročilo Evropskega parlamenta o skupni diplomaciji Skupnosti, *European Parliament Report on a Common Community Diplomacy*, sprejeto 24. 6. 2000, sprejel Odbor Evropskega parlamenta za zunanje zadeve, človekove pravice in skupno zunanjo varnostno in obrambno politiko. Dostopno na <http://www.futureofeurope.parlament.gv.at/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-20000210+0+DOC+PDF+V0//EN> (22. avgust 2007).

Poročilo iz Kopenhagna, *Second Report on European political cooperation on Foreign Policy*, Kopenhagen, 23. 7. 1973, *Bulletin of the European Communities* (9), 14–21. Dostopno na <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=7410&lang=2> (18. julij 2007).

Poročilo iz Londona, *Report on European Political Cooperation*, London, 13. 10. 1981, *Bulletin of the European Communities* (Supplement 3), 14–17. Dostopno na <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=8106?lang=2> (18. julij 2007).

Poročilo iz Luksemburga, *Davignon Report*, Luksemburg, 27. oktober 1970, *Bulletin of the European Communities* (11), 9–14. Dostopno na <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=881&lang=2> (18. julij 2007).

Protokol o biološki varnosti k Konvenciji o biološki raznovrstnosti (Protokol iz Kartagene), *Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity*, podpis v Montrealu, 29. 1. 2000, v veljavi od 11. 9. 2003. Dostopen na <http://www.cbd.int/doc/legal/cartagena-protocol-en.pdf>. (2. avgust 2007).

Svet EU (2003): *Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003, Presidency Conclusions*. Dostopno na http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/76279.pdf (27. avgust 2007).

Svet EU (2005): *Green Diplomacy Network – Report on results achieved*. Dostopno na <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st09/st09479.en05.pdf> (27. avgust 2007).

Svečana deklaracija iz Stuttgarta, *Solemn Declaration on European Union*, Stuttgart, 19. 6. 1983, *Bulletin of the European Communities* (6), 24–29. Dostopno na <http://www.ena.lu/mce.swf?doc=7560&lang=2> (18. julij 2007).

Zakonsko nezavezujoče veljavna izjava o načelih za globalno soglasje o upravljanju, varstvu in trajnostnem razvoju vseh vrst gozdov, *Non-legally binding authoritative statement of principles for a global consensus on the management, conservation and sustainable development of all types of forests*, sprejeta v Riu de Janeiru, 13. 6. 1992. Dostopno na <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-3annex3.htm> (30. julij 2007).

PRILOGE

PRILOGA A: NAJPOMEMBNEJŠI PRIMERI GLOBALNEGA OKOLJSKEGA SODELOVANJA

POGODBA	TEMELJNI PODATKI		
	PODPIS	KRAJ	V VELJAVI OD:
Mednarodna konvencija o urejanju kitolova (<i>International Convention for the Regulation of Whaling</i>)	2.12.1946	Washington	10.11.1948
Sporazum o Antarktiki (<i>Antarctic Treaty</i>)	1.12.1959	Washington	23.6.1961
Dogovorjena merila glede ohranjanja flore in favne Antarktike (<i>Agreed Measures on the Conservation of Antarctic Fauna and Flora</i>)	2.6.1964	Washington	1.11.1982
Konvencija o ohranjanju antarktičnih tjujnjev (<i>Convention for the Conservation of Antarctic Seals</i>)	11.2.1972	London	11.3.1978
Konvencija o ohranjanju morskih živih organizmov na Antarktiki (<i>Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources</i>) (CCAMLR)	20.5.1980	Canberra	7.4.1982
Konvencija o urejevanju aktivnosti iskanja mineralnih virov na Antarktiki (<i>Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Source Activities</i>) (CRAMRA)	2.6.1988	Wellington	še ni v veljavi
Protokol o varstvu okolja (<i>Protocol on Environmental Protection</i>)	4.10.1991	Madrid	14.1.1998
Pogodba o prepovedi poskusov z jedrskim orožjem v atmosferi, v nadzračnem prostoru in pod vodo (<i>Treaty Banning Nuclear Weapons Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Underwater</i>)	5.8.1963	Moskva	10.10.1963
Konvencija o mokriščih, ki so mednarodnega pomena, zlasti kot prebivališča močvirskih ptic (<i>Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat</i>) (RAMSAR)	2.2.1971	Ramsar	12.12.1975

Konvencija o preprečevanju onesnaževanja morja z odpadnimi in drugimi snovmi (<i>Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter</i>) (London Dumping Convention)	29.12.1972	London	30.8.1975
Konvencija za varstvo svetovne kulturne in naravne dediščine (<i>Convention Concerning the Protection of the World Cultural and National Heritage</i>)	16.11.1972	Pariz	17.12.1975
Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi vrstami divje flore in favne (<i>Convention on International Trade in Endangered Species</i>) (CITES)	3.3.1973	Washington	1.7.1975
Mednarodna konvencija o preprečevanju onesnaževanja morja z ladij (<i>International Convention for the Prevention of Pollution from Ships</i>) (MARPOL)	2.11.1973	London	2.10.1983
Konvencija o varstvu selitvenih vrst prostoživečih živali (<i>Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals</i>)	23.6.1979	Bonn	1.11.1983
Konvencija o prenosu onesnaževal na velike razdalje preko meja (<i>Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution</i>) (CLRTAP)	13.11.1979	Ženeva	16.3.1983
Protokol k CLRTAP o zmanjšanju SO² za najmanj 30 odstotkov (<i>Protocol on the Reduction of Sulfur Emissions or their Transboundary Fluxes by at least Thirty Percent</i>)	9.7.1985	Helsinki	2.9.1987
Protokol k CLRTAP o nadzorovanju emisij NO_x ali njihovih pretokov prek meja (<i>Protocol Concerning the Control of Emissions of Nitrogen Oxides or Their Transboundary Fluxes</i>)	1.11.1988	Sofija	14.2.1991
Protokol k CLRTAP o obstojnih organskih onesnaževalih (<i>Protocol Concerning the Control of Emissions of Volatile Organic Compounds or Their Transboundary Fluxes</i>)	19.11.1991	Ženeva	29.9.1997
Konvencija o pomorskem pravu (<i>United Nations Convention on the Law of the Sea</i>) (UNCLOS)	10.12.1982	Montego Bay	16.11.1994
Dunajska konvencija o varstvu ozonskega plašča (<i>Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer</i>)	22.3.1985	Dunaj	22.9.1988

Montrealski protokol o substancah, ki škodljivo delujejo na ozonski plašč (<i>Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer</i>)	16.9.1987	Montreal	1.1.1989
Konvencija o nadzoru prehoda nevarnih odpadkov preko meja in njihovega odstranjevanja (Baselska konvencija) (<i>Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal</i>) (<i>Basel Convention</i>)	22.3.1989	Basel	5.5.1992
Konvencija o biološki raznovrstnosti (<i>Convention on Biological Diversity</i>)	13.6.1992	Rio de Janeiro	29.12.1993
Okvirna konvencija ZN o podnebnih spremembah (<i>UN Framework Convention on Climate Change</i>)	13.6.1992	Rio de Janeiro	21.3.1994
Kjotski protokol (<i>Kyoto Protocol</i>) *	11.12.1997	Kjoto	16.2.2005

*dodala avtorica (J. V.)

Vir: Susskind (1994: 15)

PRILOGA B: Sodelovanje Evropske skupnosti/Evropske unije v multilateralnih okoljskih dogovorih

POGODBA, DATUM PODPISA	DATUM PODPISA ES	DATUM ODLOČITVE SVETA O SKLENITVI POGODBE	DATUM VELJAVE POGODBE V ES	LINK DO DOKUMENTA	DRŽAVE, KI SO RATIFICIRALE DOKUMENT
Konvencija o obstoječih organskih onesnaževalci h (POP konvencija iz Stockholma); Stockholm, 22. 5. 2001	22.5.2001	14.10.2004	17.5.2004	http://www.pops.int/documents/convtext/convtext_en.pdf	http://www.pops.int/documents/signature/signstatus.htm
Konvencija o varstvu Rena (Nova renska konvencija); Bern, 12. 4. 1999	12.4.1999	7.11.2000	1.1.2003	http://www.iksr.org/icpr	Nemčija, Francija, Luksemburg, Nizozemska, Švica in ES
Konvencija o postopku soglasja po predhodnem obveščanju za določene nevarne kemikalije in pesticide v mednarodni trgovini (Rotterdamska konvencija PIC); Rotterdam, 10. 9. 1998	11.9.1998	19.12.2002	24.2.2004	http://www.pic.int/en/ViewPage.asp?id=104#Preamble	http://www.pic.int/en/ViewPage.asp?id=265

Konvencija o dostopu do informacij, o udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do varstva pravic v okoljskih zadevah (Aarhuška konvencija); Aarhus, 25. 6. 1998	25.6.1998			http://www.unece.org/env/pp/documents/cep43e.pdf	http://www.unece.org/env/ctreaty.htm
Dogovor o ohranjanju afriško-evrazijskih vodnih ptic selivk (AEWA-CMS); Hag, 15. 6. 1995	1.9.1997		1.11.1999	http://www.wcmc.org.uk/cms/ ; http://www.unep-wcmc.org/AEWA/eng/intro.htm	http://www.wcmc.org.uk/cms
Konvencija ZN o boju proti dezertifikaciji v tistih državah, ki doživljajo hudo sušo in/ali dezertifikacijo, zlasti v Afriki ; Pariz, 17. 6. 1994	14.10.1994		26.6.1998	http://www.unccd.int/convention/text/convention.php	http://www.unccd.int/convention/ratif/doiif.php

Konvencija o sodelovanju pri varstvu in trajnostni rabi reke Donave (Konvencija o varstvu reke Donave); Sofija, 29. 6. 1994	29.6.1994	24.11.1997	22.10.1998	http://ksh.fgg.uni-lj.si/danube/envconv/	Avstrija, Bolgarija, Hrvaška, Češka, Nemčija, Madžarska, Romunija, Slovaška, Slovenija, ukrajina in ES
Mednarodni dogovor o tropskem lesu (ITTA); Ženeva 26. 1. 1994	13.5.1996	29.3.1996	1.1.1997	http://www.itto.or.jp/	http://www.itto.or.jp
Konvencija o varstvu morskega okolja v SV Atlantiku (Konvencija OSPAR); Pariz, 22. 9. 1992 Amandma: Dodatek V h Konvenciji OSPAR o varstvu in ohranjanju ekosistemov in biološke raznolikosti obmorskih področij in ustrezen Dodatek 3	22.9.1992	7.10.1997 8.5.2000	25.3.1998 30.8.2000	http://www.ospar.org/eng/html/welcome.html	http://www.ospar.org/eng/html/welcome.html http://www.ospar.org/eng/html/welcome.html

Okvirna konvencija o klimatskih spremembah (UNFCCC); New York, 9. 5. 1992 Protokol ZN k UNFCCC (Kjotski protokol); Kjoto, 11. 12. 1997	13.6.1992	15.12.1993	21.3.1994	http://unfccc.int/resource/conv/conv.html	http://unfccc.int/resource/kpstats.pdf
	29.4.1998	25.4.2002	16.2.2005	http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html	http://unfccc.int/parties_and_observers/parties/items/2352.php
Konvencija o biološki raznovrstnosti (CBD); Rio, 5. 6. 1992 Protokol o biološki varnosti k CBD (Protokol iz Kartagene); Montreal, 29. 1. 2000	13.6.1992	25.10.1993	21.3.1994	http://www.biodiv.org/doc/legal/cbd-en.pdf	http://www.biodiv.org/doc/legal/cbd-en.pdf
	26.5.2000	26.5.2000	11.9.2003	http://www.biodiv.org/biosafety/protocol.asp	http://www.biodiv.org/biosafety/signinglist.asp?sts=sign
Konvencija o varstvu morskega okolja območja Baltiškega morja (Helsinška konvencija); Helsinki, 9. 4. 1992	9.4.1992	21.2.1994	17.1.2000	http://www.helcom.fi/helcom/convention.html#Article2	http://www.helcom.fi/helcom/convention.html#Article2
Konvencija o čezmejnih učinkih industrijskih nesreč ; Helsinki, 17.	18.3.1992	23.3.1998	19.4.2000	http://www.unece.org/env/teia/text.htm	http://www.unece.org/env/teia/parties.htm

3. 1992					
Konvencija o varstvu in uporabi čezmejnih vodnih tokov in mednarodnih jezer; Helsinki, 17. 3. 1992	18.3.1992	24.7.1995	6.10.1996	http://www.unece.org/env/water/text/water_convention/text11toc.htm	http://www.unece.org/env/water/status/lega_wc.htm
Konvencija o varstvu Alp (Alpska konvencija); Salzburg, 7. 11. 1991 Protokol "Prostorsko planiranje in trajnostni razvoj"; Chambery, 20. 12. 1994 Protokol "Gorske kmetije"; Chambery, 20. 12. 1994 Protokol "Varstvo narave in krajine"; Chambery, 10. 12. 1994 Protokol o pristopu Kneževine Monako k	7.11.1991 20.12.1994 20.12.1994 20.12.1994	26.2.1996	29.5.1996	http://www.conventionalpine.org/ http://www.mtnforum.org/resources/mpl/alpsfr4.htm http://www.mtnforum.org/resources/mpl/alpsfr1.htm http://www.mtnforum.org/resources/mpl/alpsfr3.htm	http://www.conventionalpine.org/page3_fr.htm http://www.conventionalpine.org/page3_fr.htm http://www.conventionalpine.org/page3_fr.htm http://www.conventionalpine.org/page3_fr.htm
	20.12.1994	16.12.1997		<i>Official Journal L033, 7. 2. 1998 p. 0022-0024</i>	http://www.conventionalpine.org/page3_fr.htm

Alpski konvenciji					
Konvencija o presoji čezmejnih vplivov na okolje (Espoo konvencija); Espoo, 25. 2. 1991	26.2.1991	15.10.1996	22.9.1997	http://www.unece.org/env/eia/eia.htm	http://www.unece.org/env/eia/ratification.htm
Dogovor o sodelovanju za varstvo obal in voda SV Atlantika proti onesnaževanju (Lizbonski dogovor); Lizbona, 17. 10. 1990	17.10.1990	20.10.1993		http://sedac.ciesin.org/entri/texts/protect.coasts.waters_90.html	Španija, Maroko, Francija, Portugalska, ES
Konvencija o nadzoru prehoda nevarnih odpadkov preko meja in njihovega odstranjevanja (Baselska konvencija); Basel, 22. 3. 1989	22.3.1989	1.2.1993	8.5.1994	http://www.basel.int/text/con-e.htm	http://www.basel.int/ratif/ratif.html#sig

Konvencija med Zvezno republiko Nemčijo in EES na eni ter Republiko Avstrijo na drugi strani glede sodelovanja o upravljanju z vodnimi viri na porečju Donave; Regensburg, 1. 12. 1987	1.12.1987	22.3.1990	1.3.1991	<i>Council Decision on conclusion: Official Journal L 090, 5. 4. 1990 p. 0018-0019</i>	Nemčija, Avstrija, ES
Konvencija za varstvo vretenčarjev, ki se uporabljajo za poskusne in druge znanstvene namene (Svet Evrope); Strasbourg, 18. 3. 1986	10.2.1987	23.3.1998	1.11.1998	http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/123.htm	http://conventions.coe.int/Treaty/EN/searchsig.asp?NT=123&CM=&DF=
Konvencija za varstvo ozonske plasti (Dunajska konvencija); Dunaj, 22. 3. 1985 Montrealski protokol o snoveh, ki škodujejo ozonskemu plašču; Montreal, 16. 9. 1987	22.3.1985	14.10.1988	15.1.1989	http://www.unep.org/ozone/vienna.shtml	http://www.unep.org/ozone/ratif.shtml
	16.9.1987	14.10.1988	16.3.1989	http://www.unep.org/ozone/montreal.shtml	http://www.unep.org/ozone/ratif.shtml

Amandma; London, 29. 6. 1990		12.12.1991	10.8.1992	http://www.unep.org/ozone/London-Amendment.shtml	http://www.unep.org/ozone/ratif.shtml
Amandma; Kopenhagen, 25. 11. 1992		2.12.1993	18.2.1996	http://www.unep.org/ozone/Copenhagen-Amendment.shtml	http://www.unep.org/ozone/ratif.shtml
Amandma; Montreal, 17. 9. 1997				http://www.unep.org/ozone/Montreal-Amendment.shtml	http://www.unep.org/ozone/ratif.shtml
Amandma; Peking, 3. 12. 1999				http://www.unep.org/ozone/Beijing-Amendment.shtml	http://www.unep.org/ozone/ratif.shtml
Dogovor za sodelovanje pri ravnanju z onesnaževanjem Severnega morja z oljem in drugimi škodljivimi snovmi (Dogovor iz Bonna); Bonn, 13. 9. 1983	13.9.1983	28.6.1984	1.9.1989	http://www.bonnagreement.org/eng/html/welcome.html	http://www.bonnagreement.org/eng/html/welcome.html
Konvencija o ohranjanju morske favne in flore Antarktike; Canberra, 20. 5. 1980	4.9.1981	21.4.1982	21.5.1982	http://www.ccamlr.org/pu/E/pubs/bd/pt1p1.htm	http://www.ccamlr.org/pu/E/ms/contacts.htm
Konvencija o prenosu onesnaževal na velike razdalje preko meja (CLRTAP); Ženeva, 13. 11. 1979	14.11.1979	11.6.1981	16.3.1983	http://www.unece.org/env/lrtap/lrtap_h1.htm	http://www.unece.org/env/lrtap/status/lrtap_st.htm

Protokol k CLRTAP o dolgoročnem financiranju programa sodelovanja za spremljanje in oceno onesnaževanj a zraka na velike razdalje v Evropi (EMEP); Ženeva, 28. 9. 1984	28.9.1984	12.6.1982	28.1.1988	http://www.unece.org/env/lrtap/protocol/84emep.htm	http://www.unece.org/env/lrtap/status/84e_st.htm
Protokol k CLRTAP o nadzorovanju emisij NOx ali njihovih pretokov prek meja (NOX); Sofija, 31. 10. 1988		Odločitev Sveta o pristopu: 17. 5. 1993	17.3.1994	http://www.unece.org/env/lrtap/protocol/88nox.htm	http://www.unece.org/env/lrtap/status/88n_st.htm
Protokol k CLRTAP o zmanjšanju SO₂; Oslo, 14. 6. 1994	14.6.1994	23.3.1998	5.8.1998	http://www.unece.org/env/lrtap/protocol/94sulp.htm	http://www.unece.org/env/lrtap/status/94s_st.htm
Protokol k CLRTAP glede nadzora emisij težkih kovin; Aarhus, 24. 6. 1998	24.6.1998	4.4.2001		http://www.unece.org/env/lrtap/protocol/98hm.htm	http://www.unece.org/env/lrtap/status/98hm_st.htm

Protokol k CLRTAP o obstojnih organskih onesnaževalih (POPs); Aarhus, 24. 6. 1998 Protokol k CLRTAP o zmanjševanju zakisljevanja, eutrofikacije in prizemnega ozona; Gothenburg, 30. 11. 1999	24. 6. 1998	23. 5. 2003		http://www.unece.org/env/lrtap/pops_h1.htm	http://www.unece.org/env/lrtap/status/98pop_st.htm
		13. 6. 2003		http://www.unece.org/env/lrtap/protocol/99multi.htm	http://www.unece.org/env/lrtap/status/99multi_st.htm
Konvencija o varstvu prosto-živečega evropskega rastlinstva in živalstva ter njihovih naravnih prostorov (v okviru Sveta Evrope); Bern, 19. 9. 1979 Konvencija o varstvu selitvenih vrst prostoživečih živali (CMS); Bonn, 23. 6. 1979	19. 9. 1979	3. 12. 1981	1. 9. 1982	http://conventions.coe.int/Treaty/EN/CadreListeTraites.htm	http://conventions.coe.int/Treaty/EN/CadreListeTraites.htm
		24. 6. 1982	1. 11. 1983	http://www.wcmc.org.uk/cms/	http://www.wcmc.org.uk/cms/

Konvencija o varstvu Sredozemskega morja pred onesnaževanjem (Konvencija iz Barcelone); Barcelona, 16. 2. 1979 Amandma, 10. 6. 1995	13.9.1976	25.7.1977	15.4.1978	http://www.unep.ch/seas/main/med/medconvi.html	http://www.unepmap.gr/pdf/statusofsignatures.pdf
Protokol o preprečevanju in odpravi onesnaževanja Sredozemskega morja z odmetavanjem z ladij in letal ali s sežiganjem na morju; Barcelona, 16. 2. 1976 Amandma, 10. 6. 1995	13.9.1976	25.7.1977	15.4.1978	http://www.unep.ch/seas/main/med/meddump.html	http://www.unepmap.gr/pdf/statusofsignatures.pdf
Protokol o sodelovanju v boju zoper onesnaženje Sredozemskega morja z nafto in drugimi škodljivimi snovmi v primerih	13.9.1976	19.5.1981	11.9.1981	http://www.unep.ch/seas/main/med/medemer.html	http://www.unepmap.gr/pdf/statusofsignatures.pdf
	10.6.1995	22.10.1999	še ni v veljavi	<i>Odločitev Sveta, Official Journal L 322, 14. 12. 1999, p. 0032-0043</i>	
	10.6.1995	22.10.1999	9.7.2004	<i>Odločitev Sveta, Official Journal L 322, 14. 12. 1999, p. 0032-0043</i>	

<p>nezgode; Barcelona, 16. 2. 1976</p>					
<p>Protokol o sodelovanju pri preprečevanj u onesnaževanj a z ladjami in v nujnih primerih boj proti onesnaževanj u Sredozemske ga morja; Malta, 25. 1. 2002</p>	25.1.2002	29.4.2004	17.3.2004	http://www.unepmap.gr/pdf/newemergency.pdf	http://www.unepmap.gr/pdf/statusofsignatures.pdf
<p>Protokol o varstvu Sredozemske- ga morja pred onesnaževanj em s kopnega; Atene, 17. 5. 1980</p>	17.5.1980	28.2.1983	7.10.1983	http://www.unep.ch/seas/main/med/mlbspot.html	http://www.unepmap.gr/pdf/statusofsignatures.pdf
<p>Amandma, 8. 3. 1996</p>	8.3.1996	22.10.1999	še ni v veljavi	http://www.unep.ch/seas/main/med/mlbsprii.html	

Protokol o posebej zavarovanih območjih v Sredozemlju; Ženeva, 3. 4. 1982	30.3.1983	1.3.1984	23.3.1986	http://www.unep.ch/seas/main/med/medspap.html	http://www.unepmap.gr/pdf/statusofsignatures.pdf
Protokol o posebej zavarovanih območjih in biološki raznovrstnosti v Sredozemlju; Barcelona, 10. 6. 1995	10.6.1995	22.10.1999	12.12.1999	http://www.unep.ch/seas/main/med/medspaii.html	http://www.unepmap.gr/pdf/statusofsignatures.pdf

Vir: Evropska komisija (2007c)
popravljen